
3 1761 03640 4697

FORRADALOM UTÁN.

IRTA

KEMÉNY ZSIGMOND.

PEST 1850.

HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.

I.

E' sorok' irója nem minden kornak embere.

Miért ne vallaná meg? ő nem szereti vagy nem birja minden viszonyokban magát föllelni.

Némelly érdekek' némelly remények' tartalma elötte titkos irat.

Betüit nem ösmeri.

Értelmét nem magyarázhatja meg.

Szépségei által el nem ragadtathatik.

A' mult forradalom alatt is ő kettőt nem tudott elhinni, t. i.

hogy a' győzedelem' esetében mint független ország fenállhassunk, — 's

hogy megengedhesse Europa e' győzedelmet.

A' nép' apostolai épen e' kettőt találták legkönnyebbnek.

A' harcz folyt.

Az eredményeket ösmerjük. —

Már most a' nagy hajótörés után egy parton vagyunk, hová a' zivatar vetett ki és nem evezőink vittek. A' vakmerö kormányos keletre mutatott, mi nyugoton állunk. Ellenkező távolságok!

'S mit kell tennünk jelen helyzetünkben?

Én azt mondom: akasszunk egy votiva tabellát a' templom' falára csodás menekülésünkért, szedjük össze vagyonunk' maradványait, gazdálkodjunk, szerezzünk, munkálkodjunk a' körülmények közt ernyedetlenül és józanon. 'S ha ekként becsületes fáradságunk gyümölcsözni fog, ha a magyar az erejéhez mért vágyak által törekszik sorsának naponkénti javitására, akkor... akkor nem fogja elérni, a mit álomlátói neki jósoltak, de azért még boldog lehet.

A' ki merészebb mint én — 's merészek vannak nálunk — az neheztelhet béketanácsomért, de indignatiojával és harczi rivalgásaival a' hazát megmenteni nem fogja; valamint az sem, ki szükségesnek hiszi, hogy a' magyar most hallgattassa el szivét, dugja össze kezét, feledje érdekeit és semmi szerepet ne kivánjon, söt el se fogadjon a' birodalom' ujraalkotása körül.

E' passivitás szintén veszélyes volna; mert a miénkkel ellenkező iránynak adhatna túlsulyt és természetelleni érintkezését idézhetné elö olly érdekeknek, mellyek teljes kielégittetésöket csak a' mi megsemmisittetésünk által nyerhetnék.

A' viszonyok cselekvésre intenek.

Constatirozni szükség helyzetünket.

Nyilatkoznunk kell.

Epimenides hosszu álma nem nekünk 's nem e' mozgékony időkhez való. —

Mihelyt szemeinket kinyitjuk és látni akarunk, kénytelenek vagyunk észrevenni, hogy helyzetünk következö:

A' Corpus jurist, a' történészeti jogot, összedulták az 1848-ki törvények;

Az 1848-ki törvényeket félretolta az april 14-iki szerencsétlen határozat;

Az april 14-diki határozatot saját érvénytelenségén

kivül még megdöntötte a' Temesvár alatti csata és a' világosvári feltétlen meghódolás.

'S nem csak a' közjog' mezején, de az élet' majd minden érintkezéseiben és egész polgári létezésünk mezején szétrombolva van a' mult. A' historiai erők, mellyekhez századok ólta volt kapcsolva jó és balszerencsénk, majdnem egészen megszüntek hatni, és a' tényleges erők, mellyek az üresen maradt helyre léptek, még megpróbálva nincsenek 's müködéseik' irányát ki sem fejthették.

Minden uj, minden szokatlan, minden rendkivüli!

Mit kérdem én, keserü-e ezt érezni vagy nem? — csak azt akarom mondani, hogy tény, hogy elvitathatlan igazság.

'S a' helyzet felől, mellybe jutottunk, egyaránt tisztában kell lenni annak is, ki leveretteték általa, mint szintén annak, ki felemeltetett.

Akár örvendünk, akár bánkodunk a' nagy változásokon, mellyek bekövetkeztek, — ösmernünk kell azokat.

És egy tekintet állapotainkra nem teszi-e kétségtelenné, hogy politikánkban a' sarkeszméknek többnyire másoknak kell lenni, mint eddig voltak?

Az osztrák birodalom t. i. az európai alkotmányos államok' sorába lépett, — és Magyarországnak szorosabb viszonya a' monarchiával bevégzett tény.

Ebből következik, hogy európai és birodalmi szempontok nélkül többé semmi irányt kitüzni, hitelre emelni 's fentartani nem lehet.

Láthatárunk szélesedett.

Emelkedjünk akár az öntagadás' akár a' meggyőződés' erélye által azon szinvonalra, hol Magyarországnak és nemzetiségünknek közvetlen érdekein túl a' birodalmi és európai igények' széles köre végigtekinthető. Mert ha öszhangzásba nem fogjuk hozni az európai polgárosodás' nagy

kérdéseivel, 's a' birodalom' organismusának szükséges kellékeivel mindazt, minek fentartását, visszaállitását vagy létesitését hazánk' és fajunk' közös érdekei kivánják: akkor ha százszor is inkább fogjuk szeretni szülőföldünket mint Codrus' és százszor is több könyeket hullatunk sorsunk felett mint Niobe, mégis tapasztalni fogjuk, hogy mindig épen azon jó, mellyet leginkább kivántunk, nem történik meg, és épen azon rosz, mellytől leginkább féltünk, bekövetkezik.

'S végtére is az austriai háznak tudni kell — 's minél bonyolodottabbak az európai viszonyok, annál inkább — hogy széles birodalmának határai közt, a' derü és vész' perczeiben egyaránt, minő elemeket használhat föl, 's melly rokonszenvekre támaszkodhatik.

Nem csak a belorganisatio, — a' külhatalmakkali szövetkezés is ettől függ.

'S a' ki ösmeri az alliantziák óriási befolyását a' statuséletre, megmondhatja, miként egy ország' kormányzási rendszere söt világtörténészeti hivatása is gyakran határoztatott el azon külösszeköttetések által, mellyek nem létesültek vagy legalább tartósságra nem számithattak volna, ha az álladalom' keblében jelenkező scissiok a' valódi érdekeket homályba nem boritják, 's ha a' maga idejében akadnak őszinte férfiak, kik a' félreértéstől nem rettegve, meggyőződésöket akkor is elmondják, midőn az igazság és a' népszerüség közt olly hézag támadt, mellyet csak önfeláldozással lehet betölteni. —

Szerencsétlenségünkre épen az illy egyének valának nálunk a' legritkábbak.

A' magyar mindig kitünt a' csatában, 's most is midőn alkotmányát elveszté, olly vitéz volt, mint tiz századdal előbb, mikor hazát szerzett magának s Pusztaszeren közjogot alkotott.

Ezer év a' réginek találta öt.

Ez fényoldala.

De viszont alig van nemzet, mellynek statusférfiai aránylag több erkölcsi bátorságot ne tanusitottak volna, mint közelebbről a' miéink.

Tribunusaink valának; de a' Scipio Nasicák hiányzottak.

Minden szónoklat elnémult a' népszerüség' Tarpeaja elött.

'S csodálkozzunk-e, ha a' forradalom kitört és most romok közt járunk?

Azonban még legdrágább érdekeinkből sok volna megmenthető, ha olcsó népszerüség helyett erkölcsi bátorságot keresnénk a népszerü téveszmék ellen.

E' sorok' irója azon hittel közli nézeteit állapotaink felől, hogy a' mult tapasztalásai nem maradtak nyom nélkül. A' magyar irodalom' és nyilvános élet' egyéniségei már látták, miként lehet a' hazát köztapsok közt eltemetni 's ezentúl bizodalmatlankodók fognak lenni a' hatás' olly eszközei iránt, mellyek egy nagy népszónok kezében a' vészangyal' fegyverévé váltak, 's több pusztulást terjesztettek a' Kárpátoktól Adriaig mindenfelé, mint hajdan a' Batuchan' csordái.

E' sorok irója a' nagy terveket nem szereti, és fényes igéretekkel senkit sem kecsegtet.

Emlékszik, hogy hajdan Hiero királynak egy hires erőmüvész olly hajót gyártott, melly a legszebb és a' legkényelmesebb volt az egész világon, de történetből a' syracusai kikötőbe, mellynek számára készült, be nem fért. 'S e' csekély hiba miatt hasznát sem lehetett venni.

A' magyar — mint Hiero király — már megpróbálta azon lángeszü erömüvészeket is, kik mindent fölszámitottak a terrenumon kivül. Óhajtandó volna, hogy midőn az uj

viszonyok közt követendő politikáját elhatározza, kerülje ki erejének túlbecsülését 's vágyaival csak a' létesíthető törekvések' horizonján csapongjon.

Erre hatni kötelessége minden hü hazafinak. —

Szünjenek meg nálunk a' gascognadok.

De a' túlovatosság se tegyen kislelküvé.

A' magyar csak akkor veszhet el, ha örökké a' képződés tükrében akarja arczát és lélekvonalait vizsgálni.

Egyedül az önismeret által jutunk czéljaink 's rendeltetésünk felfogásához.

Tévedni a' halandó gyöngesége; de önismeretre törekedni az isten parancsa, a' világvégzet, melly az egyéneket és népeket csalódásaik által bünteti.

II.

Nagyobb eréllyel és koczkáztatóbb életmegvetéssel alig folyt le forradalom, mint nálunk.

'S kell-e, volt-e a' világon mélyebb csend, rászánóbb önátengedés, mint most nálunk?

Mihelyt a' háboru megszünt, a' szuronnyal és szablyával együtt letétettek a' szenvedélyek is, 's a' tüzhelyéhez visszatérő nem hozott haza sem boszankodást a' multért, sem boszutervet a' jövőre.

Másutt az anarchicus mozgalmak minden nagy rázkodás után kimaradhatlanok.

Másutt miután a' táborok szétveretnek, még a' tettleges ellenszegülés él, 's minden lépcsőzeteken alább szállva, olly nyomorult helyzetben, olly megalázó teren szünik meg, hogy a' történész és az itélőbiró egyaránt nem tudják a' határvonalat a' desperationalis harcz' végmozdulata és a' haramjaélet közt elvonni.

Másutt sok idő kell, mig a' nép, melly vért izlelt, ismét megizleli a' csendélet' örömeit, 's a' rendes foglalatosságokat — mellyektől gondolatai és hajlamai visszavonultak — megtanulja előbbre becsülni, mint a' kalandor, mint a' sivar vállalatokat.

'S nálunk ?...

Nálunk semmi nem történt ekként.

A' ki a' magyar faj által lakott rónaságon végigutazik, ha idegen, csodálkozva fogja kérdeni, hogy ezen óriás tér' nyugodt és józan hangulatát minő tündérvessző varázsolta olly hamar vissza ?

Mintha évek' sorompói választanák el a' forradalomtól, mintha a' távol-multban omlott volna a' megeredt vérpatak, mintha a' veszély, melly a' háztüzhelytől szétkergette a' családot, csak egy elavult visszaemlékezés lenne: — olly lecsillapultnak, olly magába tértnek látszik a' nép.

Nem kivánok félreértetni.

Miután a' közvagyon' tökéje annyi milliókkal apadt, és a' közállomány szükségei annyi milliókkal növekedtek; miután a' forradalom annyi család' elélhetési jogát sodorta el vagy nagy mértékben megcsökkentette, miután annyi ház van, hol vagy egy megholt felett gyászolni vagy egy élő' sorsa miatt aggódni kell: — ámitás volna, ha állitanám, hogy nálunk kiki vidám és megelégült.

Én itt csak politikai nyugalomról szólok és szólok a' magyar nép józan értelméről, szólok azon magasztos erkölcsi tulajdonok felől, mellyek őt visszatartóztatják a' fanatismus' és hazafiság' palástába takart minden bünöktől, minden aljasságoktól, mellyek hasonló viszonyok közt másutt elő szoktak kerülni, hogy a' kivételes állapotot tartóssá és szigoruvá tegyék.

Tekintsünk szét.

Járjuk be a' Duna 's Tisza mentét és az alföldi sikokat, hol a' legerősebb lángokban tört ki a' revolutio. 'S mit találunk ? Mutatkozik-e engedetlenség vagy ellenszegülés?

Az ország nincs még organisálva, a' hivatalhelyek ide-

iglenesen és csak egy részben foglalvák el; — de a' magyar nép teljesiti kötelességeit. Ott hol a' vidék tömve katonasággal, 's ott hol semmi fegyveres erö nincs, — a' nép a' surlódásoktól és a' könnyelmü rendzavarástól szintugy óvakodik.

'S fordulnak-e elö ostromállapot elleni vétségek; magasra rugott-e e' miatt a' büntetések statisticája?

Nem.

Söt a' martialis törvények észrevétlenül enyhülnek a' békét lehellö, az óvatos szellem által, melly nálunk uralkodik, — nálunk, hol minden politikai elitélés a' multra vonatkozik, hol a' nép lelkiösmeretesen kerüli a' kihágásokat; mert a' legmiveletlenebb keblében is határozott érzés él arra nézve, hogy ha most szenvedélyeinek tért enged, nem csak magát hozza veszélybe, de a' hazán és nemzetiségen is sebet ejt.

A' katonai kormány' eréllyel párosult bölcseségén kivül ez a' fö ok, minél fogva nálunk az ostromállapot nincs olly kellemetlenségekkel összekötve, mellyek másutt mellözhetlenek.

'S miért is volna itt szükség dracoi szigorra, midön a' legyözött forradalom utáni rendes kórjelek nem kerülnek elö, 's a' hosszas és vérengzö polgárháboru' megszünésével majdnem egy perczben már észrevehetö törekvés látszott a' rend' eszméjének népszerüvé tételére?

A' jövendö isten' kezében van.

Egyének és népek megváltoztathatják jellemöket egy nagy szerencsétlenség által, vagy a' mindennapi élet' meg nem szünö kisértései közt.

Az athenaei Timon, a' világbarát és a' legnyájasabb

háziur, egy percz alatt vált különczczé 's embergyülölövé; — 's voltak viszont, kiket az iszonyu csapások fölemeltek és megtisztitának, de a' viszonyok' apró kellemetlenségei hunyászkodókká és álnokokká tettek.

A' lélektan — mint a' mérőón a' tengeren — soha sem mutatja ki a' szívben a' legnagyobb mélységeket.

Csalódni lehet, hol maga a' személyesitett óvatosság nem kételkedheték.

Nem vitatom tehát, hogy másként ne történhessék, azonban minden jelek arra mutatnak, miként a' magyar nép — noha egy bámulatos erélyü és makacs forradalmon esett át, 's e' forradalom az erkölcsökre és gondolkozásmódra lényegesen befolyhatott, — mégis talán egész Europában a' legkevésbé hajlandó, a' legkevésbé alkalmas, hitelvévé és lélekirányává tenni a' mozgalmat, a' változtatási törekvést, az erőszakos felforgatásokat.

Illy állitás különösnek látszik egy háboru után, melly több ütközetet számlált hónapok — mint más hadviselet évek alatt.

Különösnek látszik olly kitörés után, melly nemcsak a' birodalom' minden zugát megingatta, de az európai sulyegyen fentarthatását is rendkivül kétségessé tette.

Különösnek látszik, kivált ha figyelembe vesszük, miként Kossuth' legerösebb támasza az utolsó időkben a' tömegek rokonszenve volt.

Én azonban daczára e' tetszöleges ellenmondásoknak, kétségtelennek tartom, hogy nálunk sokkal kevésbé lehet új rendzavarásoktól félni mint akárhol, és a' magyar nem azért viseli most nyugodtan magát, mert vagyonilag kimerülve, szellemileg elfáradva van, 's nem is azért, mert — miként az Etna' tetejét hó takarja — a' hideg részvétlenség' jéglemeze alatt a' rázkódás' anyagai forrnak és a' láva készül: de egyenesen azért, mert a' magyar nép' gondolkodásmód-

jában és érzületében nincsenek meg azon elemek, mellyekből másutt következetesen, állandólag és kimaradhatlanul fejlenek ki a' nyugtalanságok, a' háborgások, a' crawallok, az insurrectiók és a' forradalmak.

Vizsgáljuk bár.

Merüljünk mélyebben e' kérdésbe.

E' kérdés fontos ; söt hazánk' sorsával összefügg.

Merüljünk szövedékébe.

Mi az ostromállapot' sajátsága?

Fejtegessük röviden és elöitélet nélkül. —

A' katonai hatalom nem jár annyi szép szavakkal, annyi nagy igéretekkel, mint a' demagogok' kora; de azért nem következik, hogy több nyugtalan órákat okozzon, nagyobb hullámzásokat a' kedélyekben, a' foglalkozásokban, és nagyobb áldozatokat az érdekek körül.

Az ostromállapotnak lényegesen szigorunak kell lenni, mert czélja épen a' szigor által elejét venni olly törekvéseknek, mellyek a' státusélet rendes müködését sok idöre hátravetnék.

E' szigor csak magában nem nyomasztó, söt a' politikai viharok' lezúgásakor a' kedélyeknek olly hangulata szokott kifejlödni, melly inkább szereti a' szabályt és egyformaságot, mint a' mozgékony, a' változatos, az izgalmas életet.

Egy forradalom után a' kifáradottaknak eszméje a' rend, 's hány forradalom volt, melly épen a' legnemesebb a' legönzésnélkülibb sziveket ne fárasztotta volna ki?

Azonban noha az ostromállapot nem feltételez okvetlenül minden szabadabb mocczanást elzáró viszonyokat; de mégis e' kivételes kormányzat egy sajátsággal bir, melly

egészen különbözővé teszi a' rendes, bár szintén szigoru kormányzatok' akármellyikétől. Az ostromállapotban t. i. bizonyos bünnemek' terjedése mindig politikai szabályokat idéz elő, mig a' rendes igazgatásformáknál ez nem történik meg.

'S minö bünök szokták leginkább élesiteni a' katonai kormány alatt a' politikai szabályokat?

A' felelet könnyü.

Az erőnek természetes antagonistája az alattomosság.

A' melly népnek vérében van a' fondorkodás, a' színlés, a' lesben-állás és a' boszú titkos kielégitése, ott a' hadi törvények a' szelid kezekben is rövid idő alatt kiméletlenné és sujtóvá válandnak, 's elviselhetlenségök nem abban fog feküinni, mert a' bünösöket kérlelhetlenül irtják, hanem abban, mert a' bünösök miatt szükségessé vált politikai szabályok által az egyéni szabadság' körét annyira összevonják, hogy a' szük légkörben majd senki sem lélekzhet kénye szerint.

Egy merény, melly a' tömeg' hangulatában bizó és roszat nem sejtő hivatalnokok' élete ellen intéztetik, egy mérgezés, egy középületnek szándékos meggyujtása, egy órgyilkolás, — mindez máskor csak az itélőbirák' foglalatosságait és a' rendőrök' figyelmét növelné; de az egyéni szabadság' korlátozására lényegesen be nem folyna. Kiki azon kényelmeket élvezhetné, mint különben.

Ellenben az ostromállapot alatt egész sorát a' nélkülözéseknek fogná előhozni, és a' szenvedések' szótárát kimeritené.

Ez a' dolog természetében fekszik, 's a' helyzet' logicájából folyik. — Gyanu nyomná nemcsak az erkölcsteleneket, kik egy nagy bünre, hanem az ábrándozókat is, kik egy nagy lélekbetegségre képesek. A' békes polgár, a' tudomány' embere, a' gazdag kereskedő, a' zajos palota és

a' magános kolostor' lakója szintugy tekintethetnék bünrészesnek mint a' naplopó és a' börtönből kiszökött haramia. Mert az emlitett tények a' kivételes időkben egyaránt lehetnének polgári és politikai természetüek. 'S hogyan ne? — Hol van a' fanatismus határa? 'S ki mondja meg eszközeit? Hát a' siciliai estét banditák rendezték-e? — Egy elnyomott lázadás' üszkei közt és hamvai fölött nem lehet kivánni, hogy a' hatalom a' rosz szenvedélyek' létezésében ne higyen.

Szóval: az ostromállapot az alattomosságból folyó bünök által legkönnyebben válik túlszigoruvá.

Néhány emberért a' társadalom szenved. A' bizodalmatlanság túllép a' korlátokon. A' szabályok' szigora a' kétségbeesést teremti elö. Minden alkalom használtatik a' kitörésekre. A' nép, melly az elsö forradalomba csak óriás tömege által a' félreértéseknek, csak a' legnagyobb mesterséggel sodortatott, utóbb minden kalandornak, minden örjöngönek zászlója alá vonul. Igy örökittetik meg a' békétlenség. A' zavargás' hydrafeje a' lemetszés után rögtön kinö. És a' belsö forrongás, ha tartós, örökké megleli a' szerencsétlen alkalmakat a' kitörésre. —

Innen következik, hogy Olaszországban mind a' szigor a' lázzadás után, mind a' lázzadás a' szigor miatt gyakoribb volt.

Alkalmazzuk ezen átalános megjegyzéseket magunkra.

Mi felemelt fövel járunk.

A' magyar jellemvonása a' nyiltság.

A' magyar aránylag nem boszuálló.

'S ha hiszi, hogy valakivel leszámolnia kell, ha egy valódi vagy képzelt bántalmat megtorlatlan nem hagyhat, akkor az elégtételt ország és világ elött a' kitelhetö legnagyobb nyilvánossággal szokta magának megszerezni.

Forgassátok a' rabok' statisticáját, keressétek föl azon

börtönöket, hová a' közönséges gonosztevők vannak elzárva, hasonlitsátok össze az elkövetett büntények' nemeit a' hazában lakó népfajok' lélekszámával, 's ugy fogjátok találni, hogy az alattomosságból folyó bünnemekért okvetlenül legkevesebb magyarajku van vád alatt.

Alig hiszem, hogy csak egy vegyes népességü hatóságot lehessen az országban találni, hol a' törvényszéki eljások' történészete megczáfolna.

Legalább 1848 elöttről kétségtelenül igazam van.

'S hogy két rövid év alatt az erkölcsök egészen átalakultak volna: képzelni sem lehet.

Ha nem mestersége a' magyarnak az alattomosság, bizony még kevésbbé mutathatni nála példát föl e' bün' legsulyosabb nemére nézve: értem az órgyilkolást eltitkolt boszúból.

A' magyar a' vérengzéstöl nem irtózik; de órozva nem gyilkol.

Órgyilkost a' rejtett boszu' kielégitésére nem fogad.

Órgyilkosnak nyereségvágyból be nem szegődik.

Köztünk olly ritka e' bünök' akármellyike, hogy nemcsak a' hazában lakó többi népfajokkal összehasonlitva az arány nekünk kedvez; de egész Europában aligha fog találkozni nemzet, mellynek keblében az órgyilkosságnak számosb esetei ne kerülnének elö.

Ez forradalmi idök után nagy fontossággal bir. Mert könnyüvé teszi a' kijózanodást, szeliddé az ostromállapotot, népszerütlenné a' higeszüek' reményeit. Egyik kezesség arra, hogy a' lázadási anyagok gyorsan nem gyülnek össze, és minden európai véletlen' tüzszikrái nagy gyuladásokat nem támaszthatnak.

Menjünk tovább.

Minden országok' történészete a' titkos összeesküvések hosszu sorát mutatja föl.

Majd az aristocratia, majd a' magasabb clerus, néha a' nép, néha egy népnek értelmisége, vagyon és polgári állás különbsége nélkül, vettek részt illy merényletekben.

Hol a' szabadság' hol a' reactio' érdekében készültek az alattomos tervek.

'S nálunk?

A' magyaroknál könnyen fel lehet számítani az összeesküvéseket.

Mennyiségök aránylag bámulatos kevés.

E' komoly faj, e' nyilt homloku és merész szivü nép nem folyamodott olly fegyverekhez, mellyeket azok szoktak használni, kiket a' szolgaság félénkké, a' szenvedés erkölcstelenekké, a' boszu óvakodókká, a' szerencsétlenség aljasokká tett.

Söt nálunk még azon csatornái az eszméknek, azon közlönyei a' törekvésnek sem honosulhatnak meg, mellyek nem az isten' szabad ege alatt és nem a' legnagyobb nyilvánossággal kezelhetök.

Francziaországban egy középszerü talentum már tudja rendezni minden fonalszálait a' titkos összeköttetéseknek. Páris a' megyéket nemcsak szellemi felsöségénél, de az érezeteknél fogva is mozgatja, miket a' központról a' vidékekre a' Piraenektöl a' Rajnáig mindenfelé kiterjesztett.

A' clubbok szorosan összetartanak. Gyorsan cserélik ki nézeteiket. Fáradhatlanul élesztik a' pártok' izgalmait. Ezerek játszák el szerepeiket, mint a' marionette-bábok egy ránditásra.

Még a' sokkal higgadtabb jellemü Némethonban is a' democraták' összeköttetései a' megengedett és titkos utakon felötlöleg gyarapodnak.

A' Páltemplomból és a' sok apró parlamentekből leszoritott törekvések hálózataikat mindenüvé egyenlő figyelemmel terjesztik ki. A' békétlenség' központjaival szorosan összefűzve vannak a' rokon elemek. E' részben kevés különbség van a' Rajna' jobb és bal partja, a' fontolgató német és a' könnyelmü franczia közt.

'S alig lehet elhatározni: miben volna több haszon? Az állomány nyilt és őszinte megtámadásában-e; vagy ezen álnok müködésben, melly farizeusi gonddal számon tartja a' törvény' betüit és a' pártfegyelmet a' legfőbb tökélyre vitte, hogy a' legnagyobb zavart az alkalmas perczben idézhesse elő.

És csoda-e, ha végtére a' rend' elemei ki fognak merülni olly harczban, hol láthatlan kezek intézik a' legerősebb csapásokat és minden jog, mellyet a' szabadság magának megszerzett, leshellyé válik, hogy a' pártok onnan irányozhassák egymás ellen nyilaikat.

Ez kinos, ez elviselhetetlen állapot.

Semmi kétség, hogy az európai viszonyok, a' mint most átlyukgatva vannak, egy nagy rázkódás' félelmében fogják még soká tartani a' kedélyeket.

És miként a' madarak ha földingást éreznek, kábulva bolyongnak, lecsapják magukat majd az ágak közé, majd felemelkednek a' lég' örvényébe, és szárnyaik' rezzenéseivel a' nyugtalanság' ösztönének, melly a' közelgő vészt hirdeti, hatalmát fejezik ki: szintugy alig van már Europában higgadt politikai irány; mert az eszmék elvesztették sulypontjaikat, a' szenvedélyek' gőzköre nyomasztóvá lett, és a' legszebb talentumok a' változások' bősz sejtelmétől sodortatván, egy végletről a' másikra tévednek, pihenés, remény és vigasztalás nélkül.

Illy helyzet' demoralisatiojához csak veszélyessége hasonlít.

És e' veszélyesség' e' demoralisatio' gyökéroka, hogy azon rendezési ész és erö, melly eddig az állomány' megalkatására és nagygyáemelésére fordittatott, most többnyire a' statuselleni mozgalmak' organisatiojára használtatik.

Az engedelmesség és kötelességérzet, mellyel eddig a' társadalom rendelkezett, már a' társulatokhoz kezd átmenni, 's a' rajongóknak — kiknek száma óránként nö — doctrinaikban van hazájok, honszerelmök pártbuzgóságból áll.

Milly kevés illik e' sötét szinezetböl reánk: azt egy rövid átnézés fölvilágositandja.

Nincs olly hatalmas elme, melly a' magyar faj közt a' titkos szövetségek organismusát kifejteni és fentartani tudná.

Már térképileg is igen nehéz az illy vállalat.

A' mi óriás rónánk a' mérföldekre eső falvakkal a' gazdag de különvált és népesitetlen pusztánkkal, a' homokutakkal, a' nesztelen vidékekkel, hol csak a' méla és szakgatott szélzsivaj, a' pásztorfüty és a' nyájkolomp töri néha meg az innepi hallgatást; ismétlem ezen óriás róna, melly kimerithetetlen keblét félig elzárta a' világtól 's csak gyér összeköttetést enged az ország föbb pontjaival, még évtizedek mulva sem lehet arra alkalmas, hogy a' közlekedést egész gyorsasággal hagyja magán átvonulni, és a' lakosokat azon éber érintkezésbe hozza egymással, melly könnyüvé teszi a' clubbok' és associatiok' öszpontositott, titkos, és egybevágó müködését.

A' Duna' és Tisza' tere Magyarország' szive, és a' magyarfaj' fészke. A' mi ott sikertelen, az a' más részeken eröre kapni 's a' hazára nagy befolyást gyakorolni nem fog.

De ne bajlódjunk a' térképpel.

Szóljunk — a' mi fő dolog — a' nép jelleméről ; mert az anyagi akadályokban, egy nemzet' erős akaratjával szemben, alig van annyi kezesség, hogy különös tekintetet érdemeljen.

Hajlandónak látszott-e a' magyar valaha az összeesküvésekre ?

Felebb megmutattam, hogy nem.

Az okoknak, mellyek ettől visszatartóztatták, egy része ama titkos viszonyokra is illik, mellyek a' februári forradalom óta a' destructiv elemeket összefüzik.

Továbbá, ha a' mi municipal rendszerünk' hatását az erkölcsökre és politikára taglalgatjuk, két eredményre jutunk, melly a' magyar forradalmak' elmélete körül azoknak, kik a' zavart csinálják, mintszintén azoknak, kik elnyomni akarják, egyaránt sinórmértékül szolgálhat, legalább addig, mig az új törvények alakító ereje a' kedélyekből kitörölheti az ősi institutióknak, megszokásoknak és traditióknak bélyegeit, mellyek a' gondolkozás- és tettirányra a' századok' betüivel vannak lenyomva.

A' megyei élet t. i. megtanitotta az embereket a' központi kormány nélkülözésére olly határokig, meddig máshelyt lehetségesnek nem tartják.

A' táblabiró magára volt hagyatva Ritkán nyert utasitást Bécsből vagy Pestről. A' felülről jött figyelmeztetésekre nem is szeretett hallgatni. Intézte a' környék' ügyeit barátságos tanácskozmányokban és egy felszines, hibás, tökélytelen, de könnyen forgatható mechanismus által, melly megyéjét, ha a' szükség kivánta, a' szomszéd megyékkel gyorsan összekapcsolá. A' nép az alispánt talán a' királyon kivül a' legfontosabb lénynek képzelte, és történészeti kegyelettel volt a' megyei igazgatás iránt, melly

— valljuk meg — gyakran vala iránta méltánytalan, és túlszigoru; — de ez nem változtatott a' bizadalmas viszonyon, a' belsö rokonszenven.

Mert a' historiai emlék erős czement és sokáig összetartja az egybe nem illö részeket is, mig lehet, az óvatosság' indokainál, 's ha ez a' támasz már lehullott, a' szív elöitéleteinél fogva.

E' gyarlóságot hibáztatni szabad, eltagadni nehéz.

A' fönnebbiekböl következik, hogy ha Magyarországon — mitöl a' gondviselés megörzend — egy revolutio ütne ki, a' főváros elfoglalása viszont nem vonná maga után — mint Europában mindenütt — a' mozgalom' üterének kettémetszését; mert a' történészeti vagy természetes sulypontokon ismét összealakulni tudna a' forradalom, és a' kész formák szerint a' megyei autonomia' gépén könnyen forgathatná a' közigazgatás öszvegét.

Ennyiben tagadhatlanul kezére játszott a' mi tisztes megyei rendszerünk a' revolutionak, ha már egyszer az kiütött; de másfelöl a' magyar népnek különben is álnokságot nem ismerö jellemét annyira rászoktatta a' nyilvánosságra és az alattomos müködések' kikerülésére, hogy a' forradalom elökészitését egy középszerü kormány mellett is lehetetlenné, és kitörését könnyen megelözhetövé tette.

A' táblabiró csak olly nézetet pártolt, melly a' tekintetes megye jóváhagyásával volt ellátva. Ezen utlevél nélkül gyanusnak tartaték minden eszme 's a' tisztességes társaságokba nem örömest fogadtatott el. De az illy korlát tulajdonkép még sem zárt ki semmit: csak némelly gondolatnak vette ki fullánkját, 's némelly vágyat, levonván róla a' titoklepelt, érdekességétöl fosztott meg. Alig volt képzelhető olly tárgy, melly a' megyegyülések' körébe ne esett volna. Az ország' és egyesek' sérelmei, a' közigazgatás' és közke-

zelés' ellenörzése, a' belügy minden szövevényeinek kikurkászása, minden kigondolható reformok' megvitatása, és minden elbeszélhető teendőknek teljesedésbe vétele : még ezek koránsem meritették ki a' megyegyülések' szőnyegére vonható kérdéseknek öszvegét. A' táblabiró, ha az europai politikával nem vala megelégedve, egy körlevelet fogalmazott, melly megjárta az 52 megyét, 's az igaz, hogy a' dolgokat ugy hagyta a' mint voltak, de legalább a' nemes indignationak kaput nyitott, 's nem kelletett semmit a' kebelben zár alatt tartani, hogy a' titok által varázsot, a' korlát miatt erőt nyerjen.

Ki vonná kétség alá a' mi ősi megyerendszerünk' számtalan hibáit ? 'S én legkevésbé istenithetek olly intézményt, mellynek mostani bámulata képmutatás lenne, miután évek alatt foglalkoztam gyöngeségeinek birálatával.

Tagadhatlan, hogy a' megyerendszer közjogi, közigazgatási és törvénykezési szempontokból kényelmesen és sikerrel volt ostromoltatható.

Tagadhatlan, hogy az eszmék terjesztése körül nem versenyezhet a' szabadsajtóval.

De egy elönye volt a' sajtó felett, volt hatása jellemre, mellyet a' nyilvánosság' sokkal tökélyesebb eszközei nem pótolnak ki.

A' sajtó utján t. i. aránylag kevés ember közli véleményét. E' kevésből csak néhány emelkedik hirnévre, és kizárólag a' főváros' eszméi, az ország gyülpontjának törekvései avatják a' journalistát elösmert tekintéllyé. Semmi sem ritkább, mint egy vidéki lapszerkesztő' átalános befolyása a' vélemények irányára.

Ellenben, a' mi régi megyegyüléseinken a' kinek valami szivén feküdt, elmondhatá, 's hogy kihallgattassék, nem kellett tudományos, czifra, söt összefüggö előadás sem. A' közönség megvárta a' helybeli tekintélyektöl a' nyilatko-

zást minden fölmerülö kérdésre, akár értettek hozzá akár nem. A' tömeg chorust formált a' pártvezérek körül, 's a' ki egy külön szónoklatot a' legrövidebb alakban sem mert elvállalni, azért még nem maradt részvétlenül, söt tettleges és kiegészitö hatást gyakorolt, helyeslö vagy roszaló rivalgásai által, mellyek szintén számitás alá jöttek és a' betöltött kötelesség' önérzetét csepegtették minden statistába.

Ha a' nyilvánosság' két közlönyét, a' sajtót és a' megyegyülést összehasonlitjuk, látható, hogy az elsö fölvilágositóbb, a' másik csillapitóbb. A' sajtó — ha feladásának megfelel — a' hibás eszméket rontja szét; a' megyegyülés, mig létezék, a' rosz szenvedélyekböl vette ki a' fullánkot. Mert titkos complotokra és mesterkélt pártszövetkezésekre kevés vonszalma lehetett olly embernek, kinek kötelességileg kellett a' tárgy iránt, melly örömet és a' tárgy iránt, melly bút okozott, véleményét elmondani. Nem nyul alattomos eszközökhez az, ki hiszi, hogy bir egy alkotmányos fegyverrel a' fenyegetö visszaélléseknek vagy a' közelgö veszélynek legyözésére. 'S kerülhet-e egy bonyodalmas, egy kitüréssel járó boszuterv olly egyének közt elö, kik haragjaikat nem kénytelenek kebleikbe zárni, és az ellenszenvnek, melly idegeiket feszíti, nemcsak szavakat, de formát is és eredményre vezethetö alakot adhatnak? Hogy bizonyosan igen ritkán kerülhet elö, jól értik, kik a' gözmozdonyra a' ventilt alkalmazzák, 's az anyagi erök' törvényeiröl a' lélektan' szabályaira és a' szenvedélyek' bölcseletére fölemelkedni tudnak.

Nem azt akartam mondani, hogy a' megyei élet oltá a' magyar jellembe a' nyiltságot; hanem, hogy a' magyarnak nyilt és öszinte jellemét a' megyei élet kifejtette, söt talán szélsöségig vitte.

A' mi szétrontott municipal rendszerünk a' kedé-

lyeket egypárszor rábirta olly határozott lépésre, mellynek gyászos következéseit a' korona bölcs engedékenység által előzte meg ; de állandólag kiirtója volt minden hajlamnak, melly a' politikában az éjt, a' titkot, a' leshelyeket és a' lappangó munkásságot keresi.

Ezen természetét semmi körülmények közt nem változtatá meg.

A' ki valaha táblabiró volt, olly eszmét, mellyet meg nem vitathat, melly mint a' pávatoll a' napfényre ki nem terjesztheti szineit, aligha fog pártolni mindaddig, mig az uj institutiok' és az uj szükségek' tégelyében észjárása 's cselekvési modora ujra nem öntetik. Ehez pedig sok idő, sok csalódás, sok szenvedés kell.

A' magyar köznép is megszokta a' tekintetes rendek' védszárnya alatt, saját nézeteinek tartalék nélküli elmondását.

E' részben legkevésbé sem volt intolerans a' megye.

'S ki hozhat föl példát, hogy a' közgyüléseken nyomozat, vagy rendkivüli szigor határoztaték az alsóbb osztályok' beszédei, suttogásai és nyilatkozatai ellen?

A' falu' népe, kivált a' magyar faj, gondolatait soha nem rejtegeté. Tanakodott, beszélt kivánatairól és aggodalmairól. Hagyták öt háborithatlanul háziköréhen és pohara mellett.

Miért tanulta volna meg a' titkolózást ?

Rendört soha nem látott.

Az állomány inkább egészen mellözte a' népet, mintsem szorosan felügyeljen reá.

Ez hiba volt.

De annyi kétségtelen, hogy a' magyar a' polgári állás' minden rétegei közt egyaránt és olly mértékben megtartotta nyiltöszinteségét, hogy ha Europa minden pontjait a' pártok' titkos müködései elöntenék, a' Szent-Vinczent

foktól a' Lajtáig egy hálózata a' clubboknak terjedne szét, ezen összeköttetés a' magyar föld' határfolyamánál megakadna; mert itt a' koczkáztató fellépésekre lehet találni alkalmas embereket, de az óvatosan eltakart conspiratiókra nem.

Austriának egyik volt ministerelnöke ki eljárásának és megtámadtatásának okait, a' május 2-iki és 3-iki bécsi mozgalmakkal együtt egy rövid röpiratban a' közvélemény' itélőszéke elébe terjesztette — a' többek közt igy szól:

„Senki nem hozhatja kétségbe a' fogalmak átalános zavarát, mellynek tanui mi vagyunk. 'S épen e' zavar átalánosságából eléggé kitünik, hogy az nem egyes személyek befolyásának, de a' tévutakra indult polgárisodás föloszlató erejének tulajdonitható. Sokan, kik a' közelebbi évek' eseményeit előmozditották, már is elnémultak, és a' váratlan rombolásra, melly bekövetkezék, rémülve néznek. A' legtovább ment országok' eszélyesebb férfiai nem boldogságot, mellyet többé alig remélhetnek, hanem nyugalmat óhajtanak, mellyre mellőzhetlen szükségök van, hogy bukásaikat kiépíthessék, és a' megbomlott rend' helyreállitásának eszközeiről gondolkodhassanak."

E' rajz még inkább illik mostani napjainkra.

Az europai forradalmak' egy cyclusa bevégeztetett.

Fegyverszünet van.

De az eszmeharcz kezdetén vagyunk még.

A' bősz elemek kifáradtak, de nincsenek lefegyverkeztetve.

Nagy készületek tétetnek új táborzásokra.

'S mik a' szélső párt jelszavai?

A' socialismus és köztársaság.

Az elsö külön létesithetönek, a' második külön czélravezetönek nem tartatik.

A' kettönek egyesitése végzi be, mint hiszik, a' szegények' harczát a' gazdagok ellen, 's kezdi meg az uj civilizátiót.

Hogy a' Korán olvastassék, Omar elégette az alexandriai könyvtárt, a' régi ismeretek', a' régi bölcseség' rakhelyét. Hogy az uj doctrina kelendö legyen, a' socialista-köztársaság hitterjesztöi hamuvá akarják tenni egész Europában a' mostani polgárosodást.

A' valószinüség törekvéseiknek sikere ellen szól; de azért e' törekvések léteznek és terjednek.

'S ha a' rend' és józan szabadság' emberei szilárd eltökélést nem mutatnak, a' kitörés hamar következni fog.

Eredményei föl nem számolhatók.

Csak a' temérdek áldozat vérben és boldogságban: ez kétségtelen.

Miután látható, hogy az europai forradalmaknak állandó anyaga leend a' socialismus alapjára épült köztársaság: — fö dolog mindenütt tudni, a' hajlamot a' vonzeröt ezen eszme felé.

Tekintsünk tehát megint hazánkra.

Mutatott-e a' magyar nép a' forradalom alatt készséget a' tulajdon fogalma ellen föltámadni? Élt-e a' tömeg' szivében éber és munkás gyülölet a' gazdagok ellen? A' magyar kedélye hamar beszivhatja-e ezen kovászát az örökös fermentationak?

A' proletariatus fenyegetö mennyiségre szaporodott-e nálunk? És lehet-e attól tartani, hogy két ellenséges osztályra fog szakadni a' nép, t. i. azokra kik nem proletariusok és azokra kik proletariusok? — Mert midön ezen különválás megtörténik 's a' néptudalomba megy át; midön a' rongyokat soha sem a' szerencsétlenség' vagy bün', de

mindig az elnyomatás' jelének tekintik : már akkor a' kóranyag elterjedve van és a' crisisnek okvetlenül be kell következni.

Az elöbb föltett kérdések a' forradalom elött is többször hozattak szönyegre ; de akkor értelmezésök különbözött a' mostanitól.

Mert csak a' februári napok által lett a' socialismus komoly kérdéssé ; csak a' juniusi torlaszok és Cavaignac ágyui, csak a' makacs tusa 's a' véres győzedelem mutatták meg, hogy a' társadalom határozottan két felé kezd oszlani ; 's hogy a' socialismus kérdéséből szoros értelemben napi kérdés váljék, Napoleon Lajos elnökségére volt szükség ; és hogy a' socialisták még azt is remélhessék, miként nem sokára Párisban parlamenti szótöbbség fogja az europai polgárisodás' eddigi eredményeire a' nagy kárhoztatást kimondani, már ennyit, épen illy sokat csak a' közelebbi választások óta lehet képzelni.

A' látnoki elme, Széchenyi lángesze sem emelkedett oda, hogy Europának olly lázas állapotját sejdithesse, mellyben a' magyar a' többi népekkel egyetemben még fölszólittathassék akár a' csatamezök, akár a' forradalmak, akár a' törvényhozási gyülések által, magát declarálni a' tulajdon eszméjének jogossága, vagy jogtalansága iránt.

Ennélfogva mind az, mi 1848 elött a' „Kelet' népe" és átalában a' politikai irodalom által nálunk a' birtok és a' birtokosok elleni törekvésekröl felhozatott, egészen más viszonyok' jellemzésére vonatkozik, mint a' minök most fenyegetik a' társadalmat.

Ha akkor mondák, hogy a' reformok olly modorban, mint inditványoztatnak „a' semmivel nem biróknak a' vagyonosak elleni harczára vezetnek" és „majd verik a' kaputosokat" — ha erre a' másik táborból válaszoltatott „veletek ha akarjátok, nélkületek ha kell" ; ha, ismétlem,

ehez hasonló aggodalmas, vagy a' küzdést hetykén fölidéző nyilatkozatok szórattak, és a' pártharag a' vádakban túl ment minden határokon, 's a' polemizálók majd socialismusról, majd communismusról beszéltek, e' nagy szavaknak értelme 1848 elött korlátolt vala, és nem betüszerint vétetett.

A' mérséklettek attól tartottak, hogy az izgatások következésében az ösiség kiméletlen modorban, a' nagy birtokosok' kárával és a' felső aristocratia törvényhozási befolyásának csökkenésével oldatik meg; attól tartottak, hogy az urbéri viszonyok a' folytonos izgatások miatt egy eröltetett örökváltság által, rövid uton, rögtöni felszabaditás mellett, és olly kevés vagy illusorius kártéritéssel oldatnak meg, a' mint egy forradalmi eljárás gyorsasága és szenvedélyessége követeli.

Ettöl féltek 1848 elött a' fokozatos kifejlés' és mérséklett reform' barátai.

És féltek, hogy az aristocratiai alapok megdöntetvén, a' democratia veendi által a' dolgok' vezetését.

Többre nem terjeszkedtek sejtelmeikkel.

A' communistákon vagy socialistákon az urbéri viszonyok' és az ősiség' gordiusi csomójának kettémetszőit, — proletariuson és nadrágtalanon a' demagogot — a' prokátorok uralkodásán a' democratia' felülkerekedését értették.

Miként juthatott volna nekik eszökbe, hogy egy pár év mulva Európában a' tulajdon' eszméje, a' birtok' jogossága elvileg megtámadtatni fog, — 's nem igénytelen irók által, mint évezredek óta történt, de parlamenti pártok és törvényjavaslatok utján?

Miként képzelhették volna ők, hogy Francziaországban maholnap még illy kérdések is kerülhetnek szavazat alá: a' tulajdon órzás-e, vagy pedig a' tulajdon megsértésének

bizonyos nemei órzások ? — A' birtokos tulajdonosa-e birtokának, vagy az állományé minden tulajdon, és az eddigi birtokos haszonbérlőnek, söt többnyire bünös haszonbérlőnek tekinthetö ?

Miként képzelhették ök, hogy a' közjog' mezején a' vitatások rövid idö mulva a' körül fognak öszpontosulni, hogy a' földbirtokosok', a' legnagyobb haszonbérlök', a' háztulajdonosok', a' tökepénzesek', a' gyárnokok', az iparosok', a' mesteremberek' és vállalkozók' pártja legyözessék-e, 's ha legyözetnék a' gyözedelmes gyármunkások' mesterlegények', napszámosok', szatócsok' és határozott jövedelem nélküliek' pártja, minmódon vezesse a' kormányzatot ?

Hogyan képzelhettük volna mi mérséklettek vagy tulzók, hogyan sejdithette volna Magyarországon valaki a' socialismusnak e' harczát, és a' forradalmaknak olly romboló erejét Europában, melly a' társadalom alrétegeit föltolja, hogy magát a' társadalom egész rendszerét a' legutolsó szegig vagy kötésig helyéböl kimozditsa ?

Hogyan érezhette volna nálunk iró vagy szónok e' rémes és gyors változások' elöperczeit ?

Mi természetesebb tehát, mint az, hogy 1848 elötti nyilatkozataink a' birtokosok' és birtoktalanok' harczáról Magyarországon, ugyszintén a' socialisticus irány' terjedéséröl egyik vagy másik megyében a' nép' szelleméröl semmit sem bizonyitanak.

Akkor tág, elmosódott és kevéssé fenyegetö értelme volt e' szavaknak.

Most e' szavak' értelme szük, határozott és közeli.

Akkor más fogalom rejlett a' szavak alatt és a' szó csak popáncz volt, melly rémitett.

Most a' fogalom és szó egy, 's bennök a' valóság ijeszt.

Tegyük tehát mint új kérdést föl — mert lényegileg

csakugyan új — : valljon a' magyar nép könnyen ragadtathatik-e a' socialisticus tévelygésekbe ?

Feleljen reá forradalmunk.

Kossuth' kormánya — barátai sem tagadják — elkényeztető és gyönge vala.

Ott a' bün' fékezésére erőt, a' kivánatok' mérséklésére hajlamot, a' népigény' megtagadására bátorságot hasztalan kerestünk volna. Érzelgés volt elég ; de azon mély érzés hiányzott, melly egy rosz irány' szerencsétlenségeitől megdöbbenve, kész a' veszélyt eréllyel és önáldozással feltartóztatni.

Kossuth maga inkább volt a' népszerüség' mint a' népeszmék' embere. Hatni vágyott. Az eszközöket a' körülmények szolgáltatták ki. 'S az idők oda fordultak, hogy Kossuthnak naponként mellőzhetlenebb szüksége lőn a' tömeg' hajlamára és karjára támaszkodni. Különben lesülyedt volna saját körében, idegen erő' hozzájárulása nélkül is. Természetes, miként ő meg nem tagadand vala semmit, ha megtagadásából az magyaráztathatnék ki, hogy lehet kebel, mellyben a' szabadság' eszméi iránt több lelkesedés doboghat mint az övében, és lehet agy, melly pazarabb termékenységgel hozhatja elő a' népboldogitás' eszközeit mint az övé.

Kossuth nem arra ügyelt, hogy tervei tömörek, de hogy sokfélék, csillogók és népszerüek legyenek.

Ő élére állitotta volna magát minden képzelhető iránynak, melly az övénél szélsőbbnek látszott, ha a' körülményekből gyanitani lehetett, hogy egy philippika által még meg nem semmisül, és bir olly talentumos emberekkel, kik közül valamellyik pártvezérré nőheti ki magát.

A' képviselőház történetének ismerői bevallani fogják Kossuthróli nézeteimnek igazságát.

Következik belőle :

Miként ha a' vidékeken rivalgani kezdenek a' socialisticus eszmék mellett ;

ha egy tizezerből álló népgyülés Kecskeméten vagy Szegeden elfogadja, mint programmot, a' socialismust ; ha tiz mezőváros intéz köszönö iratot e' hazafiságért ;

ha egy hirlapirót e' téreni müködéseért vállra emel a' nép 's az utczán meghordoz ;

ha a' forradalom' messianismusának, melly egyedül vezetend idvességre, kereszteltetik egy debreczeni hétivásár' reggelén a' socialismus, 's néhány népszónok elmondani fogja, hogy csak Kossuth képviseli a' nemzetet, és a' magyar forradalomnak nincs a' világon hatalom, melly ellenálljon, mihelyt Kossuth nem engedi jobb meggyőződését a' táblabirák által korlátoltatni ;

ha a' parlamentbe petitio nyujtatik be nem sok aláirással ugyan, de — mint állittatik — százezerek' megbizásából és a' nép' millióinak érdekében ;

ha a' petitionak a' ház' szönyegére tételekor teli lesznek a' karzatok ;

ha a' petitio' tárgyalásba vételét egy szónok élénken sürgetné, 's beszédéből dialectica, tüz, ügyesség, képzelem, tiszta rendezés és népszerü modor látszanék, — hangja pedig a' szükséges terjjel és zengzetességgel birna ;

ha, midőn e' követ beszédét elvégezte, hat radical pattanna fel székéről, 's melegen szoritná meg kezét a' szónoknak ;

ha a' karzaton többen tapsolnának 's néhányan keresnék szemeikkel a' hazaárulókat, a' girondistákat, kik a' legvilágosabb igazságoknak is ellenszegülnek ;

ha a' petitio nem utasittatnék egyszerüen a' kérelmi bizottmányhoz, hanem fölolvastatnék, és igy a' forma' kérdésében, leginkább az emberi kiváncsiságnál fogva, egy jelentés nélküli győzedelmet nyernének a' socialisták ;

ha a' fölolvasott petitio nagy többség által mellöztetnék ugyan, de „a' törpe minoritás" a' szavazatkor egyenként karzattapsokban részesülne, mire kétszáz megfizetett vagy fanaticus kéz elég;

ha a' Közlöny megjelenése után a' mozgalmat rendezők különböző álnevek alatt néhány czikket irnának az óriás hatásról, mellyet a' népben gerjesztett a' petitio' tárgyalását sürgető nagy szónok rendkivüli beszéde;

ha ezért a' szónokot két város tiszteleti polgárrá tenné, egy megyeválasztmány — a' félénkebb vidékekről, hol a' nép komolyabb arczokat vág — köszönöiratttal tisztelné meg, és egy fáklyás zene — mi a' rendőri hivatalnokokból Debreczenben mindig kitelhetett — magával vonva az utczanépet, éljenezni kezdené Kossutthal együtt a' socialismus szónokát is;

ha e' szónok két hét mulva ministeri tárczával megkináltatnék, de el nem vállalná, még pedig olly okokból, mellyek éber becsszomjat látszanak elárulni, és egy rivalis támadhatása iránt némi aggodalmat gerjeszthetnének;

ha ezen magukban jelentés nélküli dolgok, mellyek kivált forradalom alatt önként fejlenek, nálunk megtörténnek, 's különösen olly időben, midőn Görgei vagy Bem győzött, és midőn Bayernben sörforradalom van, vagy Csehország' hegyes vidékein a' gyármunkások a' napibér fölemelését kérik: — semmi kétség,

hogy Kossuth maga emeli föl a' socialismus zászlóját és érdekeit a' „törpe minoritásával" összeforrasztja, roppant népszerüségével és rendkivüli szónoklatával megdöbbentő sulyt nyujtandó a' különben gyönge és kevesektől pártolt ügynek.

Nem lett volna másként.

Az egész forradalom története mellettem szól.

Minden nagy kérdés, melly nálunk új lendületeket

adott a' szélsö szabályok felé, rendszerint illy viszonyban állott Kossuth' gyarlóságaival.

Nincs szándékom egy távollevöt — ki különben is eléggé szerencsétlen a' viszonyok' sulya és lelkiösmerete miatt — nincs czélom Kossuthot vádolni : én a' magyar népet akarom magasztalni, azon értelmes és józan falusi lakosokat, kik, bármi magasra emelkedtek a' forradalom' hullámai, nem számitottak a' hajótörésre a' partzsákmány miatt, — kik, ha összedölt is minden rendezett viszony, mint a' mult század' elején Lissabon a' földingás által, nem azért jártak a' szivrepesztö romok közt, hogy az elhagyott, a' védtelen statusépületet kirabolják, hanem hogy segitsenek, a' hol a' veszély kiált, és áldozzanak, a' hol szükség van a' nép védkezére 's önkéntes szenvedéseire.

'S hozhat-e fel példát valaki, hogy a' nép a' tulajdon eszméjének akár megdöntését kivánta volna, akár áthelyezését olly alapokra, mellyek tettleg a' létezö vagyonöszveg elkobzásával és fölosztásával egyenlök ?

A' miveltebb osztályból találkoztak — bár gyéren — hirdetöi az új tannak is. Valának, kik vagy blasirozottság, vagy különczködés, vagy a' régiben maguknak kört nem lelö becsszomj miatt, nem voltak egészen idegenek a' homályos törekvések, a' határtalan vágyak felé vezetni a' nép figyelmét, és a' communismusig mindent igérni, csakhogy valami tölök is elfogadtassék, 's valami által jelét adhassák, hogy léteznek.

De a' nép nem érté, nem hitte, nem követé tanácsukat.

Pedig minö alkalom nyilt árt szabni, díjt határozni és mindent követelni !

Milly eszközök voltak a' nép kezében !

Szédelg az ember feje, ha a' vészterhes pillanatokra visszagondol, azon perczekre, midőn minden jog 's mindenkinek élete a' szenvedélyek' szabad rendelkezése alá

vettetett, és nem volt magasság, hová a' tömeg' keze fel nem nyulhatott volna, ha akarta ; és nem volt mélység, hová különösen az aristocratia le nem taszittathatott volna, ha a' nádfedelek alól a' kastélyok ellen akár tettleges föllépés, akár csak békés demonstratio indittatik meg.

Söt a' békés demonstratio, ezen macchiavellismusa a' lázzadóknak, melly a' rendet épen akkor igéri, midőn fölforgatja, még nagyobb eredményre vezetendett.

Emlékezzünk vissza két momentumra a' forradalomkor.

Jellachich bán közelget. Kossuthtól a' pesti közvélemény kezd elfordulni. A' képviselöház használván a' hangulatot, örömmel vezeti más kezek felé a' hatalmat. Kossuth rést keres a' távozásra föl nem ötlö ürügy alatt A' követek' nagy része látja a' leplen belöl a' czélt, és segíti elö. Sok kedély — a' historia igazságos fog lenni — sok kedély megkönnyült. Többen reméllék, hogy az ö eltünésével sorompói hullanak le a' félreértéseknek, hullámai esnek alá az ingerültségnek és tér nyilik egy eszélyesebb politikára, melly csendesithet és enyhit.

Ez volt a' pillanat, midőn Kossuth belsö nehezteléssel az intelligentia véleménye iránt, a' népesebb mezövárosokban körutat tartott és szónokolt.

Ha ekkor a' nép kiván és mindig kiván ; ha egész chartaját a' fölforgatásnak Táncsics néplapjának szellemében fogta volna követelni, . . . kérdés : Kossuth a' Hercules' keresztutján, a' határozó ponton, mellyik ösvényt választotta volna ? azt-e, melly a' bujdosót a' haza' határszélei felé viszi, hogy az önkéntes számüzetéssel bezárassék a' pálya ; vagy azt, melly a' néptribunt az eszmék' határszélére ragadja, hogy a' socialisticus mozgalmak' élén a' hatásszomj új kielégitést keressen ?

Miért felelnénk ?

A' nép nem követelt semmit.

Elmaradt a' tüzpróba. —

Bár kisebb mértékben, de megnyilt ugyanezen alkalom, mikor Kossuth a' világszabadság hegirájának napjait Szegedröl kezdette számlálni, és egy igénytelen erkélyröl Europa minden népeinek látnoki lelkesedéssel igért új korszakot, melly Szegedet a' szabadság' Medinajává, egy szent várossá, avatandja.

Az erkélyre csodálkozással nézett a' köznép, de nem emelte föl szavait az erkély' szónokának lelkesedését igénybe venni, és nem mondá, nekünk ennyi és ennyi elölegezés kell abból a' nagy szabadságból.

Kétségtelen, miként forradalmunknak kiömlései, nem valának elég erösek annyi szemetet fektetni a' régi viszonyok' szétdult terére, hogy a' socialismus buján tenyészhessék.

Pedig Europában mindenütt, a' nép a' mult években sokkal kisebb revolutiok alatt socialisticus irányt vett föl.

A' magyarnak akadtak izgatói minden megfogható képtelenségre, a' magyar népnek vala alkalma követelni a' lehetetlent is, a' magyar kormány támasz és erö nélkül a' mint volt, még akkor sem tagadhatott volna meg makacsul egy népkövetelést, ha kivihetetlensége vagy veszélye bizonyosnak látszott: de illy anarchicus helyzetben is a' nép' önzése keskeny körben mozgott, 's nem vön föl soha olly szint, mintha a' vagyonosok ellen, mint osztály ellen törne, és a' birtokjognak, mint fogalomnak megsemmisitését, vagy uj alapra tételét követelné.

Csongrádban 's Békésben volt legmelegebb tüzhelye az elégületlenségnek bizonyos terhek és tartozások miatt.

Csongrád 's Békés még communisticus hajlamunak is mondatott.

Csongrád 's Békés falujegyzői a' lex agraria melletti izgatással vádoltattak némelly körben.

Csongrád 's Békés a' megyei bizottmányba tagokul többnyire közlakosokat, vagy mint a' francziák mondanák „a nép fiait“ választván, azon gyanu alatt volt, hogy a' szélső democratiai eszmékkel örömmel szövetkezik.

És végre is mit tett e' két megye' népe?

Engedelmeskedett. — Kinek? A' ki magát szolgabirónak mondotta, a' ki ha nem parancsol, ha nem intézkedik, minden egy nagy anarchiába oszlik föl. Ezt ösztönileg érezte Csongrádban és Békésben szintugy mint másutt a' nép, és teljesité kötelességét.

De a' magánjogi viszonyok' irányában mit követett el? — Mert ez határoz a' fölvett kérdés körül.

Csongrád és Békés élénkebb hangon kivánta a' hübéri viszonyok' végelintézését. Ugyanazon kárpótlási elvek mellett, mellyek az 1848-ki pozsoni országgyülésen alapul vétettek, óhajtotta, hogy szünjék meg minden robot, minden tized. Továbbá az 1848-ki törvények' szelleméből indulva ki, miután a' helységekben az urbéresek birtokossá lettek, sürgeté, hogy a' regalék ne maradjanak kizárólag a' régi birtokosok' kezében, hanem, mert természetöknél fogva, a' birtokkal járó előnyök, tehát szabályoztassanak az uj viszonyok' igényei szerint. Végre az urbéri constitutivum nem lévén az emlitett megyékben is tisztába hozva, és miután a' legelö' felosztása körül a' magyar törvények határozatlanok és minden oldalra vonhatók valának — Csongrád 's Békés köznépe az urbéri constitutivum fölött sok egyenetlenségbe vegyült, és némelly régi tagositást, melly által magát megcsalottnak hitte, tettleg fölbontott. Ezenkivül akadtak egyének 's helységek, hol a' faizási servitus kellemetlenségekre, visszaélésekre és rakonczátlanságokra vezetett.

Ez a' vádlajstrom.

Ha szemünkkel a' pontokon végig futunk, mondhatjuk, hogy az 1848-ki törvények a' szabatosság' hiánya miatt a' kedélyek' nyugtalanitására és a' volt földesurrali huzalkodásokra magvakat hintettek el, mellyek Csongrád és Békés megyében inkább vertek gyökeret mint másutt;

mondhatjuk, hogy a' pörlekedö felek' akadékoskodásait, mellyek egy törvényes keresetnél gyakran elöfordulnak, átvitte Csongrád és Békés köznépe az életbe, 's feszültté tette a' régi 's új birtokosok közti helyzetet;

mondhatjuk, hogy az 1848-ki törvényben kijelelt kárpótlási igéret a' körülmények' sajátszerüsége miatt nem lévén egyhamar teljesíthető, gyöngédtelenség volt uj megváltásokat helyezni „a' nemzeti becsület' védpaizsa alá," melly paizs a' legjobb akarat mellett is nem mindent és nem mindig fedhet;

mondhatjuk, hogy ámbár egy elfogadott eszme addig hatni és alakitani meg nem szünik, mig az utolsó consequentiákat el nem éri vagy egészen föl nem hagyatik, — mind e' mellett Csongrád és Békés népe igen mohón, igen kiméletlenül és talán igen önzőleg kereste az 1848-iki törvények' utolsó consequentiáit;

mondhatjuk, hogy az emlitett két megyében több egyén követett el mezei rendőrségi áthágásokat, mint más magyar ajku vidékeken: — de az általam idézetteknél több vádat elmondani igazságosan alig lehet.

'S most már kérdem: van-e e' vádaknak valami köze azon socialisticus irányokkal, mellyek Europában olly veszélyesen terjednek?

Mi az 1848-ik év elötti nagy kifejezések' modorjában a' forradalom alatt is minden nevekkel czimeztük e' követeléseket; de azért a' socialismus' forrásából merültek-e föl?

Mi a' socialismus?

Több vagy kevesebb lepel alatt, nem más, mint a' birtok' eddigi fogalmainak tagadása és egy határozott törekvés az állományt tekinteni egyedüli tulajdonosnak; a' magánosokat pedig, kik tőkepénz vagy fekvö vagyon birtokában vannak, rablóknak, vagy legfelebb igazságtalanul kényeztetett haszonbérlöknek nézni.

'S van-e ezzel köze, van-e hasonlatossága a' csongrádi és békési pörlekedéseknek, mellyek részint a' birtok' eszméjének alapján a' birtok' tárgyai fölött támadtak (minő p. o. a' legelö' kérdése), részint a' kisajátitás meginditott módja szerint és kártérités mellett kivánták a' hübéri viszonyok' maradványait eltörölni, és a' birtokot szabaddá tenni?

Kétségtelen, hogy illy mezőn szintén lehet számos jogtapodást és nagy igazságtalanságokat elkövetni; de mindez még nem socialismus sem irányában sem következéseiben, és akkor sem, ha a' következések magánál a' socialismus eredményeinél is fájdalmasabbak lennének.

Azonban midőn visszautasitottam a' magyar néptöl minden rokonszenvet a' társadalom' ellen intézett mozgalmak iránt, szükségesnek hiszem elmondani, miként még a' hübéri viszonyok' maradványaiért támadt agitatio is, tekintve az egész országot és tekintve a' rendkivüli viszonyokat, aránylag csekély volt.

Mert hányszor nem szólitotta a' kormány a' népet ujonczadásra? hányszor nem kértek a' néptöl terhes áldozatokat? hány helységhez nem intéztettek rendkivüli követelések?

És mi történt?

Minden kivánat teljesittetett.

'S viszont, hányszor nem inditványoztaték a' képviselöházban az urbéri viszonyok' maradványainak megszüntetése?

Majdnem minden hónapban.
'S mi történt az inditványokkal?
Elnapoltattak.
És a' nép?
Nem zúgott. Fizetett, katonáskodott, mint azelőtt.

Még tarlózatként néhány megjegyzést teszek; mert minden nap sürgetőbbé válik, a' mérőólmot a' nép' kedélyének fenekéig lebocsátani 's tudni a' helyeket, hová a' horgonyt kivetni lehet.

Ha az utas bejárja országunkat 's látja a' közmagyar t. i. a' kis nemesség', a' szabad helységek', a' volt urbéres' háztartását és mezei gazdaságát, magából az anyagi viszonyokból 's az életmódból meggyőződik, hogy nálunk a' socialisticus eszméknek nem sok jövendőjök lehet. — Olly ember, ki bár nádfedelü, de egészséges és eléggé tág épületben lakik; ki a' népszokásnál fogva igen egyszerü öltözetben jár ugyan 's az alsóbb osztályokig is terjedő európai kényelmekből sokat nélkülöz, de fehérkenyérrel, hussal és borral él; ki nem miveli ugyan eléggé jövedelmezőleg földjét, de azért a' holnap iránt aggódni nincs oka, 's a' porló-gazdaság' és szalagvékony szántóföldek' tekintetéből eke helyett kapához nem kénytelen hogy folyamodjék; az olly ember nem szokta különösen kedvelni a' socialisticus eszméket, mert szereti birtokát, szereti a' nyugalmas viszonyokat, a' rendet és békét.

Hát ha még e' fölött értelmes de a' kül-benyomások után nem hajló; ha megvetéssel tekint az idegen nemzetekre és idegen eszmékre; ha a' patriarchalis élet szigoru engedelmességét követeli saját házában és minden márcziusi szabadság, minden egyenlőség' daczára egy nagy forrada-

lom alatt sem tanulta meg a' polgári társaságot rangfokozat, és a' hatalom' hyerarchiája nélkül képzelni.

'S pedig a' falusi magyar illyen. A' mi népünk eléggé büszke arra, hogy hizelgéssel és silány kegyvadászattal senki irányában nem vádoltathatik. Komoly vérmérséke visszatartóztatja mindentöl, mi nevetségesnek látszik, bátor szive nem fogad el semmi meghunyászkodást. A' legmélyebben lélektani kutforrásból kelletett tehát fölmerülni azon szokatlan és a' világtörténészetben ritkán elökerülö jelenetnek, minélfogva, az elsö percz óta, hogy az alkotmány aristocratiaiból democratiaivá vált, a' magyar köznép mindig mérsékléssel használta uj jogait, 's az 1848-diki törvényekböl folyó helyzetet összeférhetönek mutatta a' kegyelettel az aristocratia iránt, melly önként megszünt különvált osztály lenni, 's elöjogait készséggel tette le a' szabadság' és egyenlöség' oltárára, szentül hivén, hogy illy áldozat által okvetlenül nagy és dicsö leend a' haza.

És az urbéres — kiröl beszélék, hogy kimondhatlan gyülölettel van a' földesur iránt, 's ki a' szent-domingói rab lázadást és ördögi kegyetlenségeket vala nálunk a' felhevültek' képzelgése szerint ismétlendö — a' magyar urbéres politicai és gazdasági tanácsért többnyire volt földesurához folyamodott, pörlekedéseiben egyeztetökül a' tekintélyes táblabirókat használta, képviselövé majdnem kivétel nélkül nemest választott, és soha ezen elnevezés „ur“ vagy „aristocrata“ nem volt nála jelszó a' bizodalom' megtagadására, annál kevésbé kitörésekre. Söt 1848-tól kezdve közte és a' régi birtokosok közt uj érintkezések támadtak, mellyek az elöbbeni viszonyoknál sokkal szilárdabb rokonszenvet tanusitának. A' nép t. i. a' forradalom alatt több vidékeken helységbirává és falujegyzövé volt-földesurait választotta, 's a' democratia arra szolgált, hogy egy szorosabb és a' magányélet' minden rétegeibe magát átszövö

érintkezés eszközöltessék a' miveltebb osztály és a' tömeg közt.

Lehet ellenvetésül fölhozni, miként valának tájékok, hol a' népszellem határozottan nyilatkozott a' nagyobb birtokosok ellen, és a' tömeg' terrorismusa annyira ment, hogy voltak gazdagok, kik lakásaikról elköltöztek, 's viszont, kik a' forradalom elsö napjaiban távol lévén, többé haza menni nem mertek.

Ez igaz.

De kérdés: minö forrása volt e' jeleneteknek? — A' fenyegetö helyzet, melly néhol a' gazdagokat és nagy birtokosokat körülövezte, onnan támadt-e, mert ök gazdagok és nagy birtokosok voltak, vagy pedig onnan, mert a' forradalom' doctrináitól vagy veszélyeitöl visszaborzadva, befolyásukat és vagyonukat — mint gyanittaték — más irány' kivivására használták? — Alig valami kivétellel minden demonstratio az utolsó okból történt, és soha kasztgyülölet' eredményének nem vala tekinthetö. — A' nép haragudott a' követre, ki falun mulatott, haragudott a' hivatalnokra, ki a' forradalom miatt mondott le állásáról, haragudott a' nemzetöri tisztre, ha a' szolgálatot nem teljesitette, haragudott a' kortesre, ha kivonta magát a' rendes fegyelem alól, haragudott a' papra, ha a' mozgalomnak tanácscsal vagy tettel ellenszegült: de mindez csak akkor történt, midön a' táborozások már folyamatban voltak, mert a' forradalom' elsö stádiumában a' nép okvetlenül békét akart; azonban miután a' revolutio terére lépett, nem szerette, ha mások kétkednek követni vagy nem vezérlik öt. A' nép' terrorismusa tehát, a' mennyiben terrorismust gyakorolt, a' nagyobb birtokosokat és gazdagokat nem ezen elönyeik' miatt, hanem ezen elönyeik daczára is üldözte. Ámbár illy zaklatásokra Magyarországon aránylag kevesebb példa van, mint elsö tekintetre látszik. —

A' magyar közlakos a' fennebbi tekinteteken kivül, még egy különös nézpont alá jön. Ö t. i. helyzete által odautasitva volt, hogy az egyenlőségi eszmék terjesztését szintugy megkezdhette volna saját körében, mint a' többi osztályoknál. Mert kétségtelenül igaz, hogy a' magyar, a' „hóditónak" a' „hazaalapitónak" az „ország' tulajdonosának" tartaték, 's bár a' jogokat testvérileg osztá meg a' többi népfajokkal, mégis a' kiválólagosság' érzete ugy áthatott az osztályok' minden gyürüzetén egész a' szalma viskókig, hogy a' földmives is magát, mint magyart, az egyenlők közt az elsőnek hitte, és már nemzetiségénél fogva aristocraticus téren állott. — Továbbá a' magyarnál a' családfa, a' származási büszkeség nem a' nemeseknél kezdődik, 's nem ott szünik meg, hol nincs czimerlevél, és nincs irásban gyakorlott kéz a' leágazási táblák' kidolgozására. Népünk szintugy számlál maga közt régi, vagyonos és tekintélyes családokat, 's az aristocraticus különbségeket a' nép életében és szokásaiban messze igen messze el lehet kisérni, mig végre a' szem az utolsó emelkedést a' távolság miatt többé észre sem veszi. Más népeknél is megvan e' fokozat; de nálunk határozottabban tünik ki, 's a' közerkölcsökre sokkal inkább befoly. Hasztalan keresnénk tehát a' magyarnál egy erős ösztönt a' socialismusra csak azért, mert az egyenlőség iránt nagy előszeretettel van, 's ezen eszmének valóságos megoldását onnan remélli.

A' dolog egészen másként áll.

Maga az egyenlőségi tan is népszerüségét nálunk az ezentuli időktől várja. Még nem jött a' nép horizonjához olly közel, és nem érintette a' százados szokásokat átalakitó szellemével olly mértékben, hogy érette a' szerény mezei lakokban vágyok ébredezzenek új társulati viszonyok után, és az állam' ujra rendezésére.

Szóval: akár a' forradalom' történetét bonczoljuk és

a' tényekből vonjunk következtetést a' népszellemre , akár a' népszellem' vizsgálatából vegyük a' tények' megitélésére a' kiindulást: mindkét esetben lehetetlen át nem látni, hogy a' magyar eddigelé épen semmi hajlamot nem mutatott a' socialismusra.

A' megpróbáltatás' órája üthet. Ki tudna most annyi vihar után tartós szélcsendre számitani ? ki mondhatná meg a' végletek' határszélét, mellyen túl a' sulyegyenét elvesztett társadalom nem ragadtathatik? ki hozná, a' mult évek' történeteit látva, egy kisérlet' megtételét csak azért kétségbe, mert sikerét remélleni a' létező állományi erők' teljes félreismerése volna ? ki ne félne most a' háttérben rejlő nagy változásoktól, csak azért, mert a' köz, mellyen át hozzánk kell érkezniök, minden nyomon küzdést, minden mérföldön véres csatahelyet mutatna föl, és az egész óriás távolságnak egy összerontott civilisatio zsákmánytárgyaival kellene beborittatni ? — Ismétlem, hogy a' megpróbáltatás órája üthet, 's talán gyorsabban mint józan ésszel elhinnünk szabad ; de semmi kétségem, hogy ha az eszmék' fegyveres propagandája — mint az első franczia forradalom' győzedelmekor — elkezdődnék , a' magyar nép az osztrák birodalom többi lakosai között aránylag legerélyesebben utasitaná vissza azon törekvéseket, mellyek a' birtok' fogalmát készülnének ujra alakitani.

Forradalomtól a' socialismus miatt nálunk tartani nem lehet. — Ha egész Europa lángba borul, ha semmi támpontja nem leend többé a' régi rendnek, a' régi szabadságnak és a' régi társadalomnak ; ekkor , talán a' magyar is belé sodortathatik a' közmozgalomba ; de hogy e' mozgalmat nem óhajtja, hogy e' mozgalom iránt ellenszenvvel van, hogy e' mozgalom' kifejlésének gátlására mindent elkövetni kész , erről nekünk kezeskedik a' történészet és tapasztalás , kezeskedik a' magyar fa

jellemének ismerete, kezeskednek a' nép viszonyai és fogalmai.

Ezer jel együtt kiáltja, hogy hazánkban a' socialisticus irányoknak semmi vagy legalább közel jövőjök nincs.

A' másik szintolly fontos kérdés: valljon, ha egy köztársasági kitörés lepné meg Europát, ha akár Napoleon Lajos által, akár annak megbuktatásáért olly mozgalom indulna meg, melly különösen a' respublicai formák' terjesztésére volna intéztetve; akkor a' magyar nép csupán ezen szellem miatt rokonszenvet érezne-e a' külrevolutioval, vagy ragaszkodnék ugyan a' szabadság eszméihez, de a' monarchicus hajlamot ellentétben nem képzelné sem a' hazaszeretettel sem az alkotmányos élet' fejlesztésével?

Kérdés: a' magyar nép és a' miveltebb osztályúak közül azok, kik Magyarországon a' vélemény kifejtésére és vezényletére befolynak, erkölcseikben és gondolkozásukban valósággal monarchicusok-e? Volt-e a' magyarnak valaha czélja akár aristocratiai akár democratiai alapon a' respublicát létesiteni? Maga a' forradalom lényegesen hatott-e a' doctrinák tekintetében; vagy pedig a' politicai nézetek térszinén átfutott, mivel egy gyors vihar, a' nélkül, hogy a' kedély' legelső mélységei, a' régi meggyőződések' fenekéig nyomult volna? —

E' kérdések' megpenditése a' rend' érdekében szükséges.

Én a' nyugalom' teljes és mielőbbi visszaállitásának, én a' kedélyek kiengesztelődésének őszinte barátja lévén, a' nép jelleméből kell, hogy kiinduljak, ha azon eszközökre gondolok, mellyek által a' nyugalom 's kibékülés legkönnyebben és legkevesebb áldozattal eszközöltethetik.

Mert a' betegség kórjeleit 's kiterjedését kell ismernünk,

ha jól választott gyógyszerek által akarunk az egészség helyreállitására hatni.

Egy diagnosist nem vizsgálni, vagy félreérteni, annyi, mint az orvoslatot a' betegség szövetségesévé tenni, és a' gyógyszertárból adni fegyvert a' halálnak.

Nincs szükség a' régi időket, nincs miért a' történészetet bölcseleti bonczkés alá venni, ha a' magyar nép' ösi monarchicus hajlamairól szólunk ; mert vannak olly megállitott tények, mellyeket mindenki elismert, úgyannyira, hogy újra adatokkal bizonyitgatni, a' közönség' megbántása volna.

A' királyság eszméje nálunk századok óta varázshatalom volt. Hódoló tiszteletre ragadta a' magyart mindig, és csodálatos erőfejlesztésre a' vész perczeiben.

Maria Theresia' korát emliteni, 's emliteni hogy az első franczia forradalom Magyarországon sekit tévutakra nem vont, elkoptatott phrasisok' ismétlése volna, még pedig minden czél nélkül ; mert a' magyar régi kor' monarchismusa olly kétségtelen és világhirü, mint a' spanyol régi kor' catholicismusa.

Itt, ha a' köztársasági tendentiákról szó emeltetik, tekintet alá jöhet

a) az 1825-iki országgyülés utáni idő egészen a' forradalom kiütéseig ;

b) a' forradalom' korszaka ;

c) a' forradalom által elhintett eszméknek befolyása a' néptudalomra.

Röviden mondom el véleményemet mindenik pontról.

Senki meg nem fog lepetni nézeteim által, mert — hazánknak dicséretére legyen fölhozva — minden gondol-

kodó ember' véleménye egyezik a' magyar nép jellemének megitélésében. Kiki szerencsés tapintattal tudja nemzetünk szellemének lerajzolásában megkülönböztetni az átmenő hatást az állandótól, és össze nem téveszti a' muló érzést az érzülettel, a' szenvedély' fellobbanásait a' rendes vérmérsék' józan hangulatával.

Lássuk tehát, de csak madár-távcsön, csak a' legélesebb körrajzban

A) az 1825-ki országgyülés utáni korszakot egészen az 1848-ki forradalom valóságos kiütéseig. —

Mutatkozik-e ezen nevezetes évsor eszmemozgalmain köztársasági szín, köztársasági zamat?

A' kormány, hogy a' magyar országgyülési szónoklatok a' birodalmi absolutismust — melly 1823 körül a' culminatio' pontjához közelitett — legkevésbé se genirozhassák, a' megyék által akarta az adót megajánltatni.

Ha terve sikerülend, természetesen nem lett volna szükség többé diétákra.

A' megyék, hogy az országgyülést megmentsék e' kiszámitott haláltól, magukat tették a' vész' elébe.

Kivált a' felsö vidékeken nehány törvényhatóságban hihetetlen magasságra hágott az ingerültség, mellynek azonban egész politicai kathekismusa a' vis inertiaeből, a' semmit nem tevés jogának gyakorlatba vételéből állott.

Minthogy olly kérdésnél, millyen az adómegajánlás volt, épen a' cselekvésen vagy nemcselekvésen fordult meg minden: nem csoda, ha a' kormány' egész gyülölsége a' makacs megyék ellen irányult; miután ezek vetették magukat torlaszul föl a' mindent elboritó absolutismus ellen, és a' mi még több, oppositiojokkal nem sértették meg a' törvényt, annyira sem, mint a' régi franczia parlamentek a' belajstromozás' megtagadásakor. Csakhamar tehát

rendkivüli hatalommal fölruházott királyi biztosok küldettek le az engedetlenkedő szellem fékezésére.

A' megyegyülések határozatai visszavonatni rendeltetének, a' hivatalnokok közvád alá vettettek, a' jegyzőkönyvből egész innepélyességgel kiszakittattak az adó-megajánlás elleni pontok, a' megyeház terme bezáratott, a' megyepecsét lefoglaltaték 's más illy lépések történtek.

Szóval, az erélyes és erőszakos szabályok egész lajstroma igénybe vétetett, de a' kormány a' törvényhozást a' megyék által akarván kikerülni, kénytelen volt hamar észrevenni, hogy magukkal a' megyékkel több baja van, mint a' mennyi az országgyülés ellenzéseiből származhatik.

A' ministerium tehát a' naponként növekedő akadályoktól visszadöbbenvén, megváltoztatá irányát és a' király az 1825-ki országgyülés' megnyitásakor világos szavakkal kijelenté, hogy rosz tanácslatok' következésében az alkotmányos ösvényről lelépett ugyan, de az okozott sérelmeket elenyésztetni és a' constitutiót épségben tartani fogja.

Illy előjelek közt kezdődék meg közéletünknek uj korszaka.

A' kormánypárt' tagjai, kik még akkor aulicusoknak neveztettek, igen rosz szinben állottak, mert önállóságukat, őszinteségöket és alkotmányos érzelmeiket a' megsértett magyar nemesség kétség alá vonta.

Velök szemben egy olly párt küzdött, mellynek minden tagja születésére nézve aristocrata volt, mint az aulicus; politikai hitére nézve pedig tagjainak nagy többsége által szorosan csatoltaték épen azon aristocratiai institutiok' betüihez és szelleméhez, a' melly institutióknak betüjét és szellemét az aulicus megsértette volt.

Ezen különbség vala a' két párt közt a' leglényegesebb.

Az ellenzék a' sérelmi téren szintolly monarchicus

szellemü volt, mint az aulicus a' disztermek' sima parquette-én ; de több büszkeséggel vala aristocrata és szive höbb szeretettel csüggött az alkotmányon, mellyet egyébiránt nem annyira kijavitani mint visszaállitani akart. Mert a' szabadság' eszméinek világhistoriai fejleményei a' magyar közszellemre még nem valának annyi hatással, hogy az 1825-ki országgyülésen az ellenzéki pártból is sokan birhattak volna tiszta tudalommal a' reformok és különösen a' képviseleti rendszer' természetéröl, elönyeiröl és nehézségeiröl.

'S ha nem teremtünk magunknak olly kiindulási pontokat, mellyek agyunkban léteznek, de az akkori évek, történészetében legkisebb jelenség által sem mutatkoztak, ez esetben igen könnyen mondhatunk itéletet az 1825-diki országgyülésen megindult pártmozgalmak természetéröl 's elsö folyamáról.

Kétségtelen, hogy az aulicus párt nem ütközött meg, ha a' király' kormánya az ösi elöjogok' és szabadságokból idönként valamit tettleg visszavont, vagy elavulni engedett.

Az ellenzék pedig minden jogot örzött, a' régi alkotmány' egész öszvegét védte, és megbántva volt, ha a' király' kormánya a' lényegtelen törvényeket is kikerülte vagy önkényüleg eltörölte.

Mind a' két párt befolyásos emberei alig valami kivétellel szivökben magyarok voltak 's miveltségök az osztrák birodalmi viszonyok' teljes ismeretéig és az európai eszmemozgalom láthatárának áttekintéséig rendszerint nem emelkedett föl.

Mind a' két párt — egy tagját sem véve ki ugy az udvari mint az ellenzéki pártnak — a' legnagyobb mértékben idegenkedett a' köztársasági eszméktöl, mellyek egyébiránt olly ismeretlenek olly távoliak, és az atlanticumon

innen olly tehetetlenek valának, hogy a' társalgási körökben is igen ritkán kerültek elö.

Mind a' két párt egyaránt volt monarchicus és szilárdul ragaszkodott a' pragmatica sanctiohoz.

Senki közülök a' király iránti hüséget a' hazaszeretettöl külön nem választotta.

Az oppositiót csak azért, mert a' visszaélések ellen határozott modorban nyilatkozott 's néha a' kicsinyességig leszállva, az ösi alkotmány' sérelmeit a' szakemberek micrologiájával kutatta, olly kevéssé lehet a' monarchismustóli idegenkedéssel vádolni, mint Angliában a' Stuartok alatt az ugynevezett cavalierokat.

Ezek is az udvari pártot nem kisérték az alkotmány elleni reactio' terére.

Söt midön rendszeres törekvést láttak az eskü által biztositott jogok' megtámadására, kikeltek a' visszaélések ellen. Hanguk merész, nyilt és gyakran követelö is volt; de kivánságuk mindig loyalis vala, 's nem a' koronának, — csak a' korona tanácsosainak ártott.

Szóval: az angol cavalier-párt valóságos tory volt, de alkotmányosabb tory mint az akkori udvari párt.

Illy tekintet alá jön többnyire az 1825-ki ellenzék is, 's választóvonalt közte és az aulicusok közt nem a' monarchismus nagyobb vagy kisebb mérfoka, de a' törvényesen létezö jogok' iránti több vagy csekélyebb ragaszkodás tett.

Az általam vázolt korszak alatt a' monarchismus varázs hatalma nálunk nem az állományi erökröli bölcseletben, nem a' hüség' vallásosságában mint erkölcstani postulátumban, nem az európai constitutionalis fogalmak' divatos irányában, vagy a' legitimisták isteni jogában, szóval, nem egyedül abban feküdt, a' miben más országok' népeinél; mert ezek közül egyik irány sem meriti ki, egyik sem jellemzi egészen a' régi magyar nemes' ragaszko-

dását koronás királyához, — azon kedélymélységből és előrelátásból csodálatosan szőtt viszonyt, melly a' legitimisták hitének szenvedélyességével a' társasági szerződés' hideg éberségét összekötötte. —

Az 1825-ki ellenzék' sérelmi tere, mellyen nagyobb mértékben volt conservativ mint az aulicus, nehány év mulva más érdekek' más világnézetek' küzdhomokává változott.

A' megóvásból a' továbbfejlesztésre, az alkotmány' mechanicus visszaállitásából annak okszerü kijavitására mentünk át

Olly időkben, midőn a' jelszavak megmaradnak de értelmök változik; midőn a' pártzászlók ott állanak kitüzve, hol régen lobogtak, noha az ügy, melly a' küzdelem' tárgya, egészen új színt és az előbbenitől különböző sulyt nyert: illy alakulási időkben közönséges az apostasia iránti panasz. A' legtiszteletreméltóbb férfiak, kik magukat sodortatni nem engedik, többnyire népszerüségöktől megfosztatnak. 'S bár első tekintetre felötlőnek látszik, kétségtelen, miként a' közvélemény rendszerint nem azzal terheli őket, hogy elveik mellett túlmakacsok, a' mi való; hanem azzal hogy nézeteikben ingadoznak és hittagadók. Igy látja az utas, mig szekerén gyorsan halad, a' fákat visszavonulni, igy látjuk a' napot a' föld' irányában szünetlen helyet változtatva.

Különösen 1830 óta az ellenzék' soraibóli kilépés' esetei szaporodtak, részint az erkölcsi romlottság miatt, részint a' jellem' következetességénél fogva. Az átmenőket uj emberek váltották fel, kik ismét gyorsan siettek a' más padokra. E' sebes mozgás már magában eléggé elárulta, hogy nagy változások közelgetnek, 's hogy e' változások az alkotmány' alapelvei közül valamellyiket fogják egész erővel megtámadni.

Mert az ugynevezett politikai hittagadás nagy mennyisége soha sem jelenti csupán a' megvesztegetések' terjedését. Az, egyszersmint az eszmék' fokozatának hévmérője, 's oda mutat, hogy egy törekvés már a' vezér-egyének akaratánál hatalmasabbá lett.

Illyen követelő törekvéssé lőn nálunk az átalános reform, a' magány- és közjogban egyaránt.

Természetes, hogy a' pártoknak már a' multból legfölebb nevök maradt meg, söt az aulicus pártnál az sem.

És itt ismét fölmerül a' kérdés: valljon az uj vágyak megingatták-e a' magyar nemzet ismeretes monarchismusát? valljon reformtörekvéseinkben nem rejlett-e köztársasági szellem, nem volt-e kikerülhetlen meghasonlás a' királyság' eszméjével?

Szellöztessük a' kárpitokat.

Tekintsünk több mint 17 év leple mögé a' föbb irányeszmék körvonalainak érintése végett. —

Mit találunk az országgyülés' naplóiban, a' hirlapok' hasábain, a' komolyabb irodalom' fejtegetései közt, a' társulatok' törekvéseinél, a' közvéleményben, a' néptudalomban?

Merre vonult a' reformok megindult árja?

Micsoda czél felé terjeszté föerejét?

Minő gátokat akart elsodrani?

Hol volna határa, ha a' februári forradalom eredményétől, mint egy nagy fellegszakadástól emeltetve, medréből ki nem önt, 's a' partokat szét nem szakitja?

Annyira szenvedélyes, annyira nyilt volt a' felhozott 17 év mind terveiben, mind polemiáiban, hogy képzelni sem lehet, miként a' legnagyobb vágyak betakarva maradhattak volna.

Ki csak három hétig lakott Magyarországon, már nem kételkedik ez iránt.

Állitsuk tehát össze, vonjuk a' valóságos gyülpontokhoz vissza az átalakulási kor' vezéreszméit.

Minő törekvések tengelye körül forogtak a' reform' kérdései?

Azon sorban emlitem a' főirányokat, a' melly mérték szerint gyakoroltak befolyást a' közvéleményre.

Leghatékonyabb mozgató erő volt a' radicalismus. —

— Miért vizsgálnám e' rövid vázlatban az okokat, mellyekből szükségileg folyt, hogy a' többségnél éveken át nem nyert majd semmi méltánylást a' conservatio' szempontja, 's a' legnagyobb népszerüség is, t. i. Széchenyi grófé, összetöretett, mihelyt megtámadta Kossuthot és a' baloldalt?

A' történészet kideritendi tisztán és részrehajlatlanul e' szabálytalan helyzetet.

A' tény kétségtelen.

A' magyar közvélemény bálványozta a' radicalismust.

A' szónoklat' szépsége, a' szónok' hatása ettől függött.

Az iró' csak e' jelv alatt szakithatott halántékaira babérágat.

A' lángész és a' jellem többnyire elvitatva lőn a' más zászlók vezéreitől.

Hogy illy igazságtalanság a' rajongás' nem kicsiny fokára mutat, kétségtelen.

De mégis ha az ingerült hangulat' végleteit, ha a' magyar baloldal' szélső törekvéseit most vizsgáljuk, lehetetlen az 1848-ik év előtti radicalismust, európai értelemben, annak tartani.

Lássuk, milly természete volt e' radicalismusnak? 's meddig terjedtek határai?

A' magyar radicalismus szélesebb vala a' magány- mint a' közjog' mezején.

Sarkeszméi: a' szabadföld és a' közadózás szétágazó következményeikkel, igen természetesen keresztülfonódtak volna, mind a' magány- mind a' közjog' legapróbb érzetein, és a' birtokviszonyokkal együtt utoljára is megváltoztatták volna a' politicai formákat, a' befolyás főtényezőit más helyekre tévén, más érdekekkel kötvén össze.

De a' stadiumok, mellyek közt e' két sarkeszme mozgott a' törvényhozásnál és az irodalomban, aránylag nem valának szélesek, s kevesebb rázkódással fenyegették az alkotmányt mint a' birtokviszonyokat. —

A' szabadföld eszméje t. i. magába foglalta először hogy az urbéri birtok, és másodszor, hogy a' nemesi birtok fölszabaditassék.

Az urbéri birtokra nézve a' baloldal évenként többet kivánt, mert a' transactio iránt — nem egészen suly nélküli okokból — hosszasan nem mutatkozott a' más pártnál hajlam és a' közvélemény naponként inkább lön elmérgezve.

De még 1848-ik év elején is az ellenzék kivánsága lényegileg ez volt: az örökváltság rögtön eszközöltessék teljes vagy méltányos kártérités mellett; a' kártéritést hordozza az urbéres és az állomány együtt. E' kivánságból a' rögtöni megszüntetése a' napszámnak magánál az ellenzéknél sem birt többséggel; mert a' tekintélyek csaknem kivétel nélkül bizonyos éveket akartak kikötni. Továbbá a' pártok közti transactio' tárgyául tartaték fön, hogy a' méltányos kártérités hány procenttel legyen csekélyebb a' teljes kártéritésnél? Itt az

ellenzék eléggé engedékenynek látszott. Végre, hogy az állomány csak egyharmadát hordozza az örökváltsági öszvegnek: ez uralkodó nézet volt az oppositio többségénél.

Mi a' nemesi birtok fölszabaditását illeti, az ősiség' már akkor meg vala nálunk támadva, midőn e' szövevényes kérdésnek minden oldalróli megvizsgálására még a' miveltek közt sem volt elég politikai és országgazdászati ismeret.

Az ősiség fölött pálczát tört a' közvélemény, 's csak az után jutott a' politikai pártoknak eszébe az ősiség' természetét és eltörlésének practicus nehézségeit figyelemmel vizsgálni.

Ezen elölegező modort vitte át az ellenzék az országgyülési tanácskozmányokba is. Kivánsága 1848 elején több nem vala: mint a' nemesi birtok' fölszabaditását elvileg kimondani az ősiségnek eltörlése által. — Az elvtől a' foganatositásig hosszu ut hagyatott volna fön. Választmányok valának kinevezendők egy uj polgári törvénykönyvnek szerkesztésére; mert — mint mondaték — az ősiség minden magánjogi viszonyokon átszövődvén, csak a' civilis codex átvizsgálása és ujraalkotása utján töröltethetik valósággal el. Mig ez végrehajtathatnék, az ellenzék olly provisorius intézkedésekkel megelégült volna, mellyek a' fekvő vagyon' mozgóvá tételét könnyitik. Itt a' másik párttali széles alkutért szándékozott nyitni, 's olly módok' elfogadására is kész volt, mellyek egy hiteltár' megnyitása által a' provisorius szabályoknak kellemetlen következéseit kikerülhetővé teszik vala; de e' hiteltárra nézve kezességet kivánt az alapszabályok' elveiben a' felöl, hogy a' politikai pártok' fegyverévé nem váland, mi leginkább a' hiteltárnak a' kormány befolyásától független vezénylése által történhetett. Az aggodalmak, mellyek válhatatlan összefüggésbe hozták e' követelést a' hiteltár' sorsával, kétségkivül tulsá-

gosak valának, de az akkori viszonyok' lélektanából, az uralkodó pártféltékenység természetéből folytak. —

Bentham nézete szerint a' legnagyobb közjogi változások, a' legáltalánosabb forradalmak az osztály' és successio kérdéséből támadnak. Hosszasabb idöt véve mértékül a' magánjog' rendezése határozza el, hogy egy állam minő alkotmánnyal birjon, 's hogy az aristocratia, democratia, vagy a' socialismus és a' mindent föloszlató elméletek vegyék át a' közügyek' vezénylését.

Ha illy nézetből tekintjük az ellenzék doctrinait, bizonyosnak látszik, miként e' párt a' mióta a' reform terére lépett, a' birtokviszonyokat mindig a' democratia érdekében rendezte volna, 's az ösiség üresen maradt helyét olly intézményekkel szándékozott betölteni, mellyek a' fekvöbirtokot az ingó vagyon' mozgékonyságával ellátni, az örökösödést a' véghagyomány széles joga által megszoritani, és a' föld határtalan felosztását egészen a' porlógazdaságig elösegélleni fogták volna.

De daczára a' fennebbi sorokban jellemzett törekvésnek, midön tüzetesen elöhozatik egy polgári törvénykönyv, az ellenzék, az 1848-ik év' kezdetén uralkodó szellemből itélve, még hajlandó vala a' más párttal politikai magasabb tekinteteknél fogva transigálni, határozott mennyiségü hitbizományok' megalkathatására nézve; ha ezen engedmény által az ösiség' természetét az országban létezö többi fekvö birtokról teljesen lerázhatja.

Bár a' középnemesség a' mágnások iránt nem csekély mértékben vala ingerült, mégis a' hitbizományozás a' felsöházra szükséges elemek' kiállitásáig megszavaztatott volna, ha a' jobb oldal is kölcsönös engedékenységre hajlamot mutat. —

A' magyar közvélemény' radicalismusának másik sarkeszméje a' k ö z a d ó z á s volt.

Nincs miért magunkra ruházni szélső nagylelküséget. A' pártok, a' nagy pillanatokban tudnak magasztosak és feláldozók lenni; de a' parlamenti élet' rendes folyama alatt önzésöket nem veték le. Helytelen is volna az érzelgésért az érdekeket szem elől veszteni, épen olly erőknek, mellyek az érdekek kiegyenlitéséért, nem pedig széttiprásáért léteznek.

A' nyugalmas idökben minél önzéstelenebbnek látszik egy párt, annál kétségesebb: akarja-e a' sikert? És ha még is akarná, már ekkor csaknem bizonyos, hogy nem a' tárgy, mellyért tulzólag volt nemeslelkü, a' fő czél, hanem eszköz, más czélokra, mellyek által az elhallgattatott önzés kártérittetni fog.

Ez a' pártok' bölcselete.

Az 1848-ik év' kezdete szigoruan véve nem volt már egészen nyugalmas idö. A' szenvedélyek fölhurozva voltak; de annyira még sem ment a' pártrajongás, hogy heve által a' pártönzés fölolvadjon.

Kiindulási pontnak állithatjuk fel, hogy az ellenzék többsége az utolsó pozsonyi országgyülés megnyitásakor Kossuthnak a' Hetilapban közlött czikkeit, a' közadózásbani rögtöni és teljes osztozásra nézve, az alkalmazáskor egész terjedelemben nem szivesen fogadta volna el.

Az ellenzék követelte a' közadozás' elvének kimondását.

De első lépésül még 1848 elején is megegyezett volna, ha az elv' elhatároztatván, a' közadózás az adónak minden ágaira nézve egyszerre nem is terjesztetik ki: — csakhogy a' nemes' adózása ne viselje a' subsidium' semmi szinét; az adóöszveg, mellyet a' szabadalmas osztály elvállalt, ne legyen a' tulságig csekély; a' házipénztár' öszvegének meghatározása és fölhajtása majdnem egészen a' megyék' kezében maradjon.

Az utóbbi kivánat a' középnemességnek a' mágnásokkali kölcsönös torzsalkodásaiból merült fel.

A' megyék' tágas adóvetési joga inkább terhelte volna a' felsö aristocratiát, mert a' megyéken tulsullyal birt a' középnemesség.

Viszont a' helytartótanácsnak nagy befolyása a' háziadó kérdésében a' középnemességet aránytalanul nyomhatta vala ; mert a' kormányra és a' központi hatalom minden közlegeire a' magas aristokratia gyakorolt eldöntő hatást.

Egyik fél sem tett föl igazságosságot a' másik félről.

Ebben a' pártok egyeztek.

A' vastag önzés közös volt; különben a' statusok, a' józan és rendezett kormányzás' eszméi inkább szólottak a' conservativ párt mellett. —

Mondám fennebb, hogy a' februári forradalom elötti magyar radicalismus szélesebb volt a' magány- mint a' közjog mezején.

A' szabadföld' és a' közadózás' pártja az alkotmány' átalános revisioját soha sem sürgette.

Nem kivánt chartát.

Szorosan a' historiai téren maradott.

És e' történészeti fejlesztés irányában is maga zárt el némelly ösvényt, mellyre közelebbröl lépni sem akart.

Bizott a' szokások' alakitó erejében, 's nem kért, nem óhajtott támaszt az irott törvények által ott, hol az élet' igényei czélszerübben egyenlithették ki a' nehézségeket, mint a' betük. Világos példa erre az alsó és felsö tábla egymáshozi viszonyának, érintkezésmodjainak és jogkörének határozatlansága, melly nem kerülte el egyik párt' figyelmét is; de a' baloldal által szintugy volt a' tárgyalhatás alól kivéve, mint a' conservativeknél. Söt a' mi sorainkban pártbünnek tartatott 's félrevonás jelének tekin-

tették a' legkisebb agitatio e' kérdés' napirendre hozatala iránt.

'S mit kivánt, minő reformokat sürgetett az ellenzék, a' hol positiv tervei voltak?

A' szabadföld' és közadózás pártja nem mondá, hogy miután az örökváltság' életbe lépése 's az ősiség eltörlése a' földbirtokot egyenlővé tette, a' közterhek' viselése pedig a' politikai jogokbani testvéri osztozásnak társeszméje: önként következik, hogy szintén ki kell elvileg mondani, a' politikai jogegyenlőséget, ámbár annak alkalmazása, mint a' szabadföldnél és a' közadózásnál, pártalkudozások' tárgya lehet.

Az ellenzék 1848 elején sem állott elő illy végletekkel; mert érzé a' különbséget a' csalokoskodás és az okok közt, 's mert nem akart az alkotmány' mezején olly gyökeres és olly gyors reformokat, mint a' magányjogban.

Meddig terjedtek tehát követelései?

Hogy a' városoknak 16 országgyülési szavazat adassék.

Hogy a' megyegyülések tagjai ne álljanak kizárólag csak a' szabaditékos osztály embereiből.

Hogy a' királyi városokban mind a' városi polgárságra, mind a' hivatalnokokra, mind illetőleg a' követekre nézve a' választási jognak széles alapja legyen.

A' megyékben micsoda rés, minő bejárat nyittassék a' népelemnek? — erről az ellenzéknek, mint pártnak, higgadt eszméi nem voltak.

Átalában a' választási jogok természetét Magyarországon kevés ember ismerte csak annyira is, hogy felszínes gondolkozását elpalástolhassa.

A' conservativ párt és az ellenzék minden elmélet felé kapkodott, 's gyakran sértette meg saját fegyverével magát.

Az eszmék' zavarjából csakugyan kivenni lehetett, hogy a' conservativek a' kétfoku választást kedvelik; az

ellenzék pedig kész áldozatokat hozni a' közvetlen választási jogért.

Megjegyzéseimnek eredménye következő.

Az ellenzék még 1848 elején a' rendi alkotmánynak uj támaszt akart adni a' városok' coordinatiojával, és a' városi elemnek, mint negyedik rendnek a' törvényhozásbani határozott részvéte által;

az ellenzék, hogy e' czélját elérhesse, kész lett volna a' közvetlen választást magas census mellett elfogadni.

Ennyi változtatást akart a' követi ház' szerkezetében.

És a' felsőháznál?

Annak szerkezetét a' legközelebbi évek alatt érinteni sem kivánta. —

Ha a' februári forradalom terminologiáját, vagy hogy ennél kevesebbet mondjak, — ha a' mostani legellenforradalmibb törekvések' mértékét,... vagy hogy még kisebb párvonalt keressek, — ha a' februári napok előtt a' legilliberalisabb szellemü alkotmányos ország' irányait összehasonlitjuk a' magyar ellenzék' követeléseivel a' közjogi reformokra nézve: kénytelenek leendünk bevallani, miként europai fogalmak szerint a' mi 1848-iki radicalismusunk nagyon mérséklett volt, 's az csak az aránylagos gyorsaság' érdemét vagy vádját igényelheti.

Szivesen elismerem a' rendkivüli viszonyokat, mellyek néhol és némelly időkben az óvatosságot nagyobb hazafisággá emelik, mint a' szabadságszeretetet.

'S könnyen megeshetik, hogy a' történészet' nem ott fogja a' bölcseséget találni, a' hol a' mi párthiuságunk.

Egyébiránt én most nem birálatot akarok a' jobb és baloldalról, — hanem a' mult évek' törekvéseit szeretném hün jellemzeni.

És a' főkérdés, mellyet szem előtt tartok: hogy az ujabb kor' mozgalmai folytak-e be, 's ha igen

milly mértékben, a' magyar nemzet' elismert monarchicus hajlamának gyöngitésére?

'S a' magyar radicalismus, melly miután a' reform' terére léptünk, lassanként fölülkerült 's kétségtelen többségben volt, saját természeténél fogva ellentétben állott-e a' monarchismussal, vagy pedig minden eszmét melly fénykört vont a' király' fejére, érintetlenül hagyott?

Ez különös figyelmet érdemel.

Mert kétségtelen, miként kivált a' forradalmat megelőző években a' leghatékonyabb mozgató erö a' radicalismus vala, és Kossuth, akárminő szinben tünjék most föl, nem a' legszélsőbb tagja volt az ellenzéknek, hanem a' legdesorganizálóbb talentum a' különböző pártok' kitünő egyénei közt, — maga a' tagadás' szelleme, kit nem foghat be, nem fékezhet, nem elégithet ki olly keskeny korlát, mellyet pártnak nevezünk.

'S tehát a' magyar radicalismus' hátterében volt-e 1848 elején köztársasági irány?

Megengedem, hogy egy törekvés szélesebb, mint azoknak belátása, kik képviselik.

Nem hozom kétségbe, hogy a' februari forradalom által jellemzett democratia, melly az átalános szavazatjogig terjed ki és a' számtöbbséggel szemben az érdekek' sulyát minden tekintet nélkül hagyja, a' monarchismussal ellenkezik még akkor is, ha pártolói öszintén vagy színlésből az uralkodó' szövetségesei volnának, és a' királyság' eszméjét védnék.

Van bizonyos kiterjedése a' néphatalomnak, mellyel a' koronáknak utógondolat vagy megcsalatás nélkül egyezkedni nem lehet.

Sokkal fölvilágosodtabb korban élünk, hogysem olly lendületeknek, mellyek az államra hatni kivánnak, fontosságát eltagadni lehessen.

A' belátás többé nem párttitok.

Miért vitatni, hogy a' februariusi radicalismus nem csak Francziaországban köztársasági, hanem mindenütt, a' hol hirdettetik, ha szintén egy autocratortól nyert is a' terjedésre szabadalmat, — ha szinten a' kolostorok' favágójává és a' királyi várak kövezetseprőjevé ajánlkozik is?

Értem pedig a' februári radicalismuson a z á t a l á n o s s z a v a z a t j o g o t és az o l l y m e c h a n i s m u s t, melly e' szavazatjog' követeléseinek mérséklésére sem a' parlamenti tárgyalások' rendszerében, sem a' consolidált érdekek' kiemelésében, sem egy erős és némelly pontokban önálló végrehajtó hatalom' alakitásában ellensulyt nem keres.

Ezen uj szabásu radicalismus soha őszinte frigyben nem lehet a' trónokkal.

Belgium' chartája a' február elötti kor' legszélsőbb müve; de mellette a' királyság fenáll, a' béke, az ipar, a' kedélynyugalom gyarapodik, jeléül, hogy a' szabadság' széles alapja és a' radicalismus, még a' maga végleteiben is, nem okvetlenül ellensége a' királyságnak, mind addig, mig a' népfelség' eszméinek utolsó következményeit nem kutatja, 's a z e l m é l e t' d i a d a l á t a' l é t e z ö t á r s u l a t i e r ö k f e l e t t n e m a k a r j a a z á l a m i e r ö k' s u l y e g y e n é n e k t e l j e s e l h á r i t á s a á l t a l e s z k ö z ö l n i.

Azonban ott, hol a' társadalmi erök 's az életben rámutatható érdekek ellen indittatik harcz a' számtöbbség' neve és az átalános szavazatjog' jelve alatt, ott iszonyu anacronismus a' királyság, ha fetisimádással vennék is körül a' politicai ámitók. —

Már visszatérve az 1848-ik év elején mutatkozott magyar radicalismusra, kérdem akár azt, ki minden mozdulatait ellenezte, akár azt, ki mint én, sok lépéseinél botlást

látott, kérdem: volt-e e' radicalismusnak kivivott határozataiban, formulázott törvényczikkeiben és a' tekintélyes egyének által sürgetett teendőiben, mellyek a' vidéken pártprogrammul szolgáltak, ismétlem, volt-e olly közjogi irány, melly az europai nézetek szerint radicalisnak tekintethetett volna?

Talán a' városok' szavazatjoga, a' negyedik rend' eszméje szárnyalta tul az európai alkotmányok' horderejét?

Vagy talán az örökváltság' és az aviticitás' kérdésének azon megoldásában, melly 1848 elején az ellenzék' nagy többségét kielégitette volna, több radicalismus volt, mint a' mennyit a' kisded német állományokban 1817 óta sok udvari tanácsos és sok minister javaslatba hozott? — Aligha bebizonyittathatnék csak annyi is.

És találkozott-e bár kivételként, magyar politicus, ki a' népfelség' fogalmát olly terrenumra vitte, hol az magára áll, mint független és féketlen szenvedély, mint a' sokadalom' szeszélye, mint az értelem' jogainak elkobzása a' fööszveg számára?

'S volt-e nálunk, ki kérdésbe hozta volna azon hires berlini „Vereinbarungot", azon egyeztetését a' népakaratnak a' királyság' érdekeivel, melly sok magát épen nem radicalnak valló németországi tudóst fölingerelt? Nincs miért aggódjam a' felelet iránt, mellyet az európai viszonyok' ismerői e' kérdésekre adnának.

'S ha az ellenzék szélső árnyolatánál sem találtunk a' radicalismusban a' monarchiai institutio ellen intézett törekvést, hogyan kereshetnénk a' mérsékeltebb töredékekben vagy a' conservativ pártban, melly a' haladás' eszméjét szintén elfogadta, csakhogy a' reformterveket több szigorral és ovatossággal akarta az alkotmányba illeszteni, mint mi, a' nemzet' vágyait 's a' körülményeket tekintve, czélszerünek hittük?

Ki csalatkozott a' pártok közül? még eldöntve nincs; mert a' tért, mellyre a' viszonyok' rendkivüli bonyodalmai Kossuth' agitatiójával kezetfogva, a' magyart föleröltették, józanon nem lehet a' februári forradalmat megelözött tények' folyadékának tekinteni.

'S végtére is azt bizonyitani, hogy az 1848 ik év elején a' magyar radicalismusban a' monarchiai rendszer elleni törekvések rejlettek, — azt állitani, hogy az ellenzék akkori kivánatai a' királyságot aláásták volna, csak ugy lehetne, ha valami bölcs által elöbb világosan kifejtetnék, miként az europai alkotmányos országok közül a' legkeskenyebb képviseleti alappal biró államok, söt azon országok is, hol rendi alkotmányok léteznek, a' monarchismusnak nem lehetnek magoknál az intézményeknél fogva öszinte barátai.

Nincs ki illy képtelenséget bebizonyitani tudjon.

'S viszont nincs ki megmutathassa, hogy azon közjogi tervek, mellyeket az ellenzék 1848 e'ején kivánt, 's mellyeknek maximuma 16 városi szavazat lett volna, Magyarországot szabadelvűbb alkotmánnyal látták volna el, mint a' millyenek akkor az europai rendi alkotmányok valának. — Távozzunk az eszmék' más vidékeire.

Mondottam fennebb, hogy ama korszakban, melly 1825-töl egészen az 1848-iki forradalom valóságos kiütéseig terjed, miután a' nemzet a' sérelmi térröl a' haladásira lépett át, vágyait nem csupán egy törekvés' tengelye körül öszpontositotta.

Kétségtelen ugyan, hogy kivált az utolsó években leghatékonyabb mozgatóerö volt a' radicalismus; de valának e' kornak még más vezéreszméi is, mellyek nagy rokonszenvek és lankadatlan munkásság' tárgyául szolgáltak.

'S itt megint elökerül azon kérdés: valljon, ha a' többi irányokról leszakitjuk a' titokleplet, hogy magát a' valót

minden mysterium nélkül láthassuk, ha a' történészet hűségével, melly egy sáppadt tényre sem festi rá az egészség tiszta arczszínét, ha szoros igazságszeretettel nyomozandunk, nem tekintve semmi kötelességre a' részrehajlatlanságon kivül : ez esetben, nem fogunk-e a' pozsonyi pártküzdelmek' rétegei közt olly forrásokra találni , mellyekből okvetlenül monarchismus elleni gyülöletet és köztársasági szellemet kellett a' közvéleménynek meriteni?

Vizsgáljuk, taglalgassuk a' forradalom' kiütése előtti kor' minden fő irányát rendre.

A' politikai radicalismus után legtöbb erővel birt a' nemzetiség kérdése.

Ez volt a' törekvések' második gyülpontja.

'S minő természete vala ezen eszmemozgalomnak ?

A' nemzetiség inkább conservativ, mint szabadelvü irány volt.

Nem kivánok félreértetni.

Most a' könnyelmü definitionak kártékonyabbak következményei, mint rendes időkben.

Eddig is hibáztattam az elméletek hőseit, kik ha historiát irtak, vagy ha az itészek' meggyujtott fáklyáival a' multak' cathacombáit vizsgálták, a' lefolyt idők' emberein mindig azon jellemvonásokat fedezték fel, a' mellyekre szükségök volt, hogy rögtönzött állitásaik' érvényességére a' történészet' bélyegjegyét nyomhassák.

Az illy csinált mult, mellynek ellenmondott minden oklevél, minden nyomozat, már is többet ártott a' polgárisodásnak, mint a' herostratesi düh, mint az első franczia forradalom' egyik uttörőjének és áldozatának azon kivánsága, hogy a' levéltárak és az okiratgyüjtemények elégettessenek, mert a' multtól végkép szakitani kell, ha a' jelenkort salakjaitól megtisztitani akarjuk.

Maga a' socialismus sem lett volna mint új eszme veszélyes.

Nyilvesszöire a' mérget, melly a' kicsiny sebet, a' bőrrepedést is halálossá teszi, a' multból, a' kereszténység ős századaiból, szerezte meg.

Védelmére és létesitésére az elsö keresztény associatiók hozatnak föl.

Csodálatos, hogy épen azon pártok, mellyek az aristocratiát gyülölik, minden nézeteiknek ajánlására hosszu családfát készitenek.

Cabet még Thierset is communistának állitja, 's Icariájának Palestinából és a' betlehemi jászol' deszkáiból késziti alapjait.

Örökké a' positivumból, a' megtörténtből kerestetik ki a' légvárak' ékköve.

Ebből áll korunknak charlatanismusa és veszélye. — Világért sem akarnék tehát a' nemzetiség' ügyére nézve egy Procrusteságyat késziteni, mellyre a' multat szegezzem, hogy megcsonkittassék, vagy a' valóságnál a' dialectica kíneszközei által hosszabbra legyen vonva.

Nem azt állitom, miként a' conservativek voltak a' magyar nemzetiség' legmelegebb védöi.

Mert a' leghübb magyar, Széchenyi, soha nem tartozott ezen párthoz.

És Horvátországra nézve a' magyarnyelv invasióit tekintvén, minden ellenszegülés a' baloldal' padjairól emelkedék. — Bölcs elörelátással történt-e ez, vagy pedig az ellenzék volt az idöjelek' jobb ismeröje?: megvitatni nem tartozik czélomhoz.

Én csak annyit erősítek, mennyit nem fog senki kétség alá vonni, ha a' magyar pártmozgalmakkal ismeretes. — A' nemzetiség' inkább conservativ mint szabadelvü irányából következett, hogy a' felsöház' eltörlését a' radi-

calismus nem merte sürgetni, söt még reorganisatióját is halasztotta. — Ugyanis a' mágnásokban és az egyházi fönökökben mit kiméltek a' haladás' szélsö szinezetei is?

Ne csaljuk magunkat.

A' mágnásoknál nem a' nagybirtok' érdekei jöttek tekintet alá; mert a' radicalismus olly kevéssé bálványozta a' dominiumokat, mint a' születést.

Hogy hazánkban a' nagybirtokok majd mind a' magyarfaj' kezei közt voltak: ezt a' statisticus világosan kimutatta. 'S ne Montesquieuben, de az oskolai kézikönyvektől kezdve Fényes Elek munkájáig minden rosz és jó statisticában keressétek 's föltalálandjátok a' mágnások elleni erős izgatások' kimaradásának okait.

És az egyházi fönökök azért ültek-e háborithatlanul padjaikon, mert a' protestans radicalis szónok és iró különösen kedvelte a' catholicismust; vagy azért, mert a' catholicus radicalis ember nálunk a' papiuralkodásnak elvileg barátja volt?

Bizony Magyarországon az ultramontan nézetek miatt a' felsöház' egyik kiegészitö részének, a' magas clerusnak, törvényhozói szerepe nem volt kösziklára épült vár.

Hanem, hogy a' felsöpapság szintén magyarérzelmü volt, és helyzeténél fogva nem is fordithatta befolyását a' nemzetiség ellen: ez vala az ok, melly miatt a' mágnások tábláján csendesen ülhetett, és a' reformpárt óvakodóbb egyénei által jogköre nem illetteték.

Szálljunk alább.

A' nemzetiség' conservativ irányából eredt a' politikai végletekre vonatkozó minden megdöbbenés.

A' magyar okosabb volt, mintsem egy megkövült aristocratiai rendszert czélnak tekinthetett volna; ezért hajlott a' szabadelvüségre: de viszont nemzetibb érzelmü vala, mintsem a' szabadelvüséget olly gyorsan vigye

a' szélsö határokig, hogy ne maga számára diszitse föl a' hazát.

E' két polaris erö' egymást kölcsönösen leküzdő hatásaiból eredt, hogy a' pártok néha igazságtalanok voltak a' szabadság eszméje iránt a' nemzetiség miatt, máskor a' szabadság' igéreteiért elhanyagolták a' hasznot, a' nyereményt, melly a' nemzetiség' ügyének gyümölcsözendett vala.

Soha egészen elnémitva nem lön e' két érdek' emlékeztetö szózata; a' nemzetiség' a' köz- és magányjog' conservatiojára, a' szabadelvüség pedig gyors változtatásokra buzditván a' kedélyeket és az értelmet

Egyik politicai párt sem egyeztette össze elég tapintattal a' két irányt.

Mechanicus köttetésben állottak inkább egymáshoz a' nyelv' és az institutiók' kérdése, mint szellemi kapcsolatban.

A' távolság sejditve lön az avatottabbak által. —

Kossuth' népszerüségével a' radicalismus fölülkerekedett.

A' conservativek — mint látszott — az összeütközés' eseteiben inkább valának a' nemzetiségi érdekek mellett; a' baloldal' emberei pedig kevésbé hitték szükségesnek a' szabadság' némelly kérdéseinek megoldását nemzetiségi tekintetekért odábbutalni.

És nekünk, párkányán az 1848-ki változásoknak, vagy legalább nem sok idövel az utolsó pozsonyi országgyülés' megnyitása elött, hallanunk kellett 's hallani többször, hogy ha a' nemzetiség' és szabadság' valaha összeférhetlennek fogna mutatkozni, az ellenzék' egy része inkább a' teljes szabadságot választaná, mint a' nemzetiséget korlátolt és keskeny alapu alkotmányos lét mellett.

Ezt természetesen csak kevés számu radicalok beszélték.

Kossuth, hogy a' nemzetiség' fékereje se vonhassa vissza a' megtüzesült indulatokat, hogy a' felforgatási szenvedélyek' minden kapui kinyiljanak, egy czifra eszmét gondolt ki, melly soványságát rojtok és csillám közé takarta, — egy eszmét, melly megnyugtathatta azoknak lelkiismeretét, kik okvetlenül megnyugodtaknak lenni vagy látszani kivántak.

A' szabadság, mondá ö, akkora olvasztó erövel bir, hogy a' ki a' szabadságot igéri, a' többi népfajok a' szabadságért nemzetiségöket fogják odaadni.

A' következés megmutatta: volt-e belérdeke e' felfútt eszmének?

És a' magyar épen azon helyzetbe jött, hogy most saját magán is megpróbálhatja a' szabadság' olvasztó erejéröli tanját a' nagy izgatónak. —

A' februári események elött még Kossuth' ellenében is meg voltak az ellenzék' tekintélyesebb egyénei arról győződve, hogy a' nemzetiség' eszméje nem minden pontokban azonos a' szabadság' radicalismusával.

Ennélfogva a' nemzetiség' conservativ sulyát több vagy kevesebb mértékben örökké beszámitották.

A' magányjogban a' fekvö birtok' természetének átalakitására vonatkozó kérdéseket a' nemzetiség' ügye korlátozta, ha nem is az eszmék szélességére, de legalább a' tárgyalás' sorozatára és idejére nézve.

'S valljon a' követi táblánál miért történt, hogy a' városok' kérdése több hátráltatást szenvedett, mint kellett volna, 's mint különösen az ellenzéktöl várni lehetett?

Csupán azért, mert a' győzedelmes radicalismus saját magát fékezte, hogy kihallgathassa az aggodalmakat, mellyeket elébe terjesztett a' conservativ jellemü nemzetiség.

És a' népképviselet, mellyről a' felhevült képzelődés annyi spanyolvárakat, vagy a' mi prózaibban hangzik, annyi cseh falvakat épitett, ugyan miért nem emelé 1848 elején az olly szép zengésü követeléseit az europai törekvések' szinvonaláig?

Talán a' magyar követ a' francia banquettek kivánataitól azért döbbent vissza, mert Guizot aggódék, Marie izgatott, Blanc Lajos az új dolgok' várása miatt magán kivül volt.

Néhány szegény és csekély hatásu literator ismerte ezen férfiak' viszonyait az europai korkérdésekhez.

Mit tudott a' kiolvashatlan nevekről a' táblabiró?

És a' pozsonyi követek — nem megbántásból van mondva — kik a' világtörténészeti eszmékkel ha nem is úgy játszottak, mint a' gyermek szokott játszani, midőn az utczára lőtt bombát lábával forgatja, mig elpattan; a' pozsonyi követek, kik közül sokan inkább tréfából társalogtak az ujabb franczia eszmékkel mint rokonszenv miatt, és inkább mulatták magukat, mintsem fölvilágosultak általok: ismétlem, ezen pozsonyi öveteknek nagy száma nem vala eléggé gyakorlott a' választási törvényeknek befolyását a' különböző politicai rendszerekre megitélni.

'S ha tehát az ellenzék vonakodék átkarolni az átalános szavazatjogot, ha az alsóház követeinek választásánál a' magas census is elfogadta volna, mint a' februári mozgalmak elött örömmel teendette vala; — bizonyosan ez nem a' franczia banquettek iránti véleményéből folyt.

Miért ámitanók magunkat?

Az ellenzék meghajolt a' nemzetiség' remegö alakja elött, féltette a' még nem eléggé erös lényt egy egészen ismeretlen vidékre, egy a' régitöl merőben különböző politicai égaly alá vezetni, hol más lehet a' napfény éltető hatása, de mások lehetnek a' viharok és fellegszakadások

is. E' félelméből következék mérséklettsége és ebből származott az utolsó pozsonyi országgyülés kezdetén is még ama békitő hangulat, mellyből világosan kitetszék, miként ha a' kétfoku választástól az Apponyi-kormány eláll, akkor az ellenzék 's a' conservativek közt a' census' mennyiségére és a' választási formákra nézve nem sok különbség forgott volna fön.

Természetesen a' februári forradalom mindent megváltoztatott.

Az elfogulatlan az eddig mondottakból is láthatja a' magyar nemzetiség ügyének conserváló erejét.

Szerencséjére volt-e ez, vagy ártalmára hazánknak? — ide nem tartozik.

Valamint az sem, hogy a' februári forradalom nélkül is nem következett volna-e hamar be olly idő, midőn a' radicalismus eltaszitandja magától a' nemzetiséget; mert a' szabadság olvasztó erejét elégnek hiendette Magyarország sorsának biztositására?

Illy idő csalhatatlanul hamar állott volna be.

Legalább minden körülmény erre mutatott.

De viszont nagy kérdés, hogy békés helyzetben, midőn az eszmék' súlyegyene nem bomlik meg, követte volna-e a' parlamenti többség a' szélső radicalismust e' mezőre?

Legyen szabad kétkednem.

Azonban bár hogy fogott volna történni, előttem most csak az forog fenn: valljon ama korszaknak, melly 1825-től a' magyar forradalom' valóságos kiütéséig terjed, második mozgató ereje, második vezéreszméje, mellynek tengelye körül számos törekvés öszpontosult, t. i. a' nemzetiség fejthetett-e ki köztársasági szellemet, folyhatott-e be a' magyar nép' ősi monarchicus hajlamának gyöngitésére?

E' kérdés a' fennebbi tárgyalás után talán szükségtelen. Miért tudakolni, hogy az aristocratismus, mellynek a' viszonyok' sajátszerüsége miatt állandó segédévé vált a' nemzetiségi érdek, nem ellenkezik-e elvileg a' monarchismussal?

Az élet és a' tudomány az aristocratiai elemet keresi a' megalakuló dynastiák' számára; 's aggodalmakkal szoktunk azon régi trónokra nézni, mellyek körül egészen új viszonyok lepik el az aristocratia által szerzett történészeti tért.

És igy a' conservatio mezején alig lehet kétség alatt nemzetiségünk' hatásának iránya.

De nincs-e, nem volt-e magának a' magyar fejlődésnek, mint magyar szellemnek, monarchismus elleni tendentiája? — ez hozathatik még elö.

Alig van nehezebb feladat, mint elvonatkozva a' politicai érdekek- és körülményektöl, vizsgálni egy nemzet' fogékonyságát bizonyos politicai rendszer iránt.

Istennek hála e' fáradtságtól föloldozva vagyok.

Ezer év óta mondották már, hogy a' mi ázsiai természetünk, a' mi jellemünknek minden igényei összeforva vannak a' királyság' eszméjével; — és e' bizonyitvány az egymást követö századok által megpecsételve és hitelesitve, ugy hiszem, elég érvénnyel bir 's feloldoz hosszas megmutatásától, miként a' magyar nemzetiség mint nemzetiség, nincs miért, hogy köztársasági jellemünek tartassék.

Azonban sokan még ellenvethetik, miként nemzetiségünk végtére is a' separatismus egyik dajkája volt.

Megengedem.

De kinek van olly korlátolt esze, hogy be ne lássa Europa' egyik részének betegségét vagy felüdülési küzdelmét, a' nemzetiségi autonomia' csodálatos, 's eddig nem is sejditett ereju törekvései által?

Az osztrák monarchiában is jelenleg a' zsidón, örményen, czigányon és a' bánátba letelepitett francziákon kivül a' többi népfaj kikerekiteni akarja magát.

És a' márcziusi engedményezett alkotmány által e' törekvés birodalmi czéllá van fölemelve.

Tudtomra az elsö alkotmány, melly a' nemzetiségek' egyenjoguságát az elidegenithetlen jogok közé iktatta, a' márcziusi. Mert régebben a' charták ekkora szakitást a' historiai multtal csak olly mezön kisértettek meg, hol az élet' igényei már formulázták és világos követelésekben oldották meg a' kor' új eszméjét.

De hogy a' nemzetiségek' jogegyenlösége mi mindent foglalhat még magában? — erröl tudósaink bizony sokat vitatkozhatnak.

Azonban már késö volna a' felöl kétkedni, miként a' nemzetiségek' separatioja, az eszély követelésein daczolva, a' képtelenség' és az örjöngés' minden fegyvereivel küzdeni fog.

Az osztrák monarchiában lakó népfajok közül csak a' magyar nem terjed a' birodalmi határokon túl.

Söt a' más népfajok' többsége és erösebb érdekei e' határokon kivül feküsznek.

Hogy fog a' nemzetiségi roham, az összeolvadási vonzerö fékeztetni? nem is gyanitható.

Mi magyarok, okvetlenül csak a' birodalom' térszinén belöl kereshetjük a' rokon elemeket.

Más népfajok keresö kezei a' Balticumtól a' Dardanelláig és a' Neváig kinyulni fognak, 's mindenütt meleg és testvéri érzésre találhatnak még a' józan érdek, még a' közerkölcs, még a' politikai tanhit, még a' polgárisodás ellenére is.

Mi egyedül állunk.

'S bár könnyen át nem látható: hogy a' nemzetiség'

separatismusában csak magára véve miért lehessen akár monarchiai, akár köztársasági hajlam? annyit mégis meg kell vallani, miként ha nem is volnánk a' többi osztrák népeknél nemzeti jellemünknél fogva monarchicusabbak, de legalább a' nemzeti autonomiára törekvés nem tehetne soha kevésbé dynasticusokká, mint azoknak kell lenni, kiknél a' nemzet separatismusa lélektanilag maga után vonja a' birodalom határain túl levő elemekkeli összeolvadás' vágyát, 's igy örökké két korona közt hagy a' nemzeti nagyságróli álmaknak választási tért.

Az eszmék' kapcsolata innen önként vezet át a' harmadik mozgató erőre, melly 1825-től az 1848-iki forradalom' valóságos kiütéséig az égész korszak alatt szintén fontos szerepet játszott és az eseményekre félre nem ismerhető bélyeget nyomott.

Ez volt a' Magyarország önállóságára törekvés, melly a' kormánypártnál és az ellenzéknél egyaránt mutatkozék: noha a' mult évi franczia forradalomig nem vett sem a' nemzeti vágyakban sem a' törvényhozás elébe terjesztett terveknél olly alakot magára, hogy egy függetlenségi háborúra vagy a' birodalom' többi részeivel minden érintkezési pontnak megszüntetésére vezethetett volna. — Nézzünk e' kérdésnek is szemébe; mert ha tökéletesen ismerjük multunkat, úgy merithetünk okulást a' jövendőre.

Hazánk közjoga a' magyar koronaországok' önállóságára volt épitve.

Regnum unum et indivisibile valánk, 's a' király midőn megkoronáztaték, azon törvények' megtartására esküdött, mellyek Magyarhon különigazgatását és a' többi tartományoktóli függetlenségét rendezték.

A' királytól kezdve tehát minden magyarnak az intézmények' szelleménél és köterejénél fogva bizonyos mértékig separatisticus irányunak kellett lenni.

'S midőn ezen elv egy lángeszü uralkodónak reformvágyait ki nem elégitette, tiz évi erős küzdelem támadt a' nemzet vis intertiaejével, és hogy végtére a' szenvedélyek medreikbe visszaszálljanak, el kellett mondani fen a' kárhoztatást az uj rendszer ellen, melly annyi bölcs irányt, annyi okszerü intézkedést foglalt magában, mennyi csak a philosophiai század' legszebb manifestatioja által történhetett

1791-ben ismét meg vala igérve, hogy hazánk „non ad normam aliarum provinciarum“ fog igazgattatni, mi egyébiránt törvényünk' egész szövegének levén szelleme, ezen igéret nélkül is magából alkotmányos életünk' természetéből önként következett.

A' fennebbieket előre bocsátván, nem könnyü átlátni, hogy a' birodalmi egységnek, olly értelemben, mint a' francia központositási doctrinák igénylik, mimódon lehetett volna valamellyik magyar elősegitője ?

Ide járult még azon körülmény is, miként a' Lajthán túl az absolutismus uralkodék, — egy olly igazgatási rendszer, mellytől a' magyar, kinek nyolcz század' traditioi oltották vérébe az alkotmány szeretetét, sokkal inkább borzadott, mint a' szegénységtől, mint az ország leggazdagabb részeinek mocsárban heverésétől, mint a' kereskedelem' és ipar' pangásától, mint a' legféltettebb szellemi érdekeknek hátratételétől és a' különállás makacsságának minden képzelhető következményeitől.

Csupán átalános körvonatban rajzolám helyzetünket.

A' közélet' pályájára lépö magyarnak a' politicai álláspontnál fogva, mellyet nem kénye szerint választhatott, hanem a' történészet' kezéből, mint rég bevégzett tényt elfogadnia kellett, két irányra volt kötelessége ügyelni, ha nem akarta magát lehetetlennévagy bünössé tenni :

hogy t i. az osztrák monarchia Europában első hatalmasságnak megmaradhasson, 's

hogy Magyarország azon határig, mig a' monarchiai egység' imponáló helyzete nem veszélyeztetik, fejtse ki önállóságát.

A' harmadik kérdés, melly a' számitóbb agyaknál még fölvetette magát és Széchenyi eszméinek iránytője volt, arra vonatkozék,

hogy az osztrák monarchiának, ezen europai elsö hatalmasságnak, központja hol legyen? Bécsben-e, midön főként nyugoti hatalmasság marad, vagy Budapesten-e, midön kelet' támaszpontjának, törvényhozójának és dictátorának kellett volna lenni?

Ezen harmadik kérdés neutrale terrenum volt. Lehetett a' hazafinak és okos statuspolgárnak róla kénye és kedve szerint okoskodni.

Bécs vagy Budapest? : mindenik óriás irányokat képvisel a' külpoliticában. Egyik kizárja a' másikat. A' nyugot- és keletre támaszkodásban incompatibilitás van, 's ha nem is az elötéren, . . . a' hátmegett. Mindkettőt elérni nem lehetne a' nélkül, hogy olly helyzetbe jöjön a' monarchia, mint a' millyenben lett volna V-ik Károly alatt a' dynastia, ha a' spanyol és német korona egyesül. Mert az elvek is koronát keresnek : sikert, hatalmat.

De a' milly szabad tért nyitott a' harmadik kérdés minden magyar országlárnak, olly lefoglalt vala a' más kettö.

Sem a' monarchia' imponáló egységét, sem Magyarhon' különállását nem lehetett a' magyarnak, ha hazaszeretettel és józan belátással birt, föláldozni.

A' kettö egyeztetése maradt az egyedül lehetséges feladat.

'S most már kérdenünk kell : valljon a' Magyarország' önállóságára törekvés minö alaku volt 1825-től kezdve a' végsö pozsonyi diéta második szakaszáig,

melly a' februári forradalom' hatásai közt rögtönözteték ? — Még pedig, minö alaku volt a' törvényhozás' teremében és az élet' nyilatkozataiban ? —

1825-nek szelleme a' sérelmi téren támadván 's erösödvén meg, éveken át nem azonosithatta magát idegenszerü törekvésekkel ; mert az eszméknek a' nyilvánulási modor, nem köntösök, mellyet tetszés szerint vethetnek le, hanem lényöknek egy ideiglenes része, mitöl akármikor megválni olly kevéssé lehet, mint a' panczélos róvaroknak vagy selyemhernyóknak az átalakulás' határozott percze elött testök' felsö boritékát elhagyni.

Pozsonyban tehát hosszas idö alatt Magyarország' önállósága csupán sérelmi szempontból követeltetett, tekintet nélkül a' tovább fejlesztésre.

Nem az vala indok : mi lehet czélszerü ? — hanem : mi volt historiai ?

A' hatalomnak semmi foglalása bevégzett ténynek nem tekinteték, csupán azért, mert régi foglalás ; — és az idösség' védokán kivül más mentséggel is kellett a' diéta engedelme nélkül történt változtatásoknak birni, hogy eltüressenek, mig további intézkedések igényeltetnének.

Illy provisorius foglalás, melly a' törvénytelen eredet' daczára sem háborittaték, aránylag kevés vala.

Mert — mind mondám — az elméknek akkor föirányuk volt egy változás' jogczimét kutatni, és nem elégedni be annak czélszerüségével.

Minden régi alkotmányos nép e' modort követi ; csak az új és gyakorlatlan parlamentaris élet elégszik meg a' föláldozott formákért a' czélszerüséggel.

'S nem is a' kormánynak ezen féltékeny ellenörzése volt sajátságos az 1825-ki korszak' elsö felében ; de a' sérelmi eszméknek olly absorbeáló ereje, melly darab ideig nem engedett semmi termékenységet a' közjog' mezején,

még olly téren is, melly a' hatalmak féltékenységeinek kitétetve nem vala.

Azonban ha szintén az ellenörzés mindig éberebbé lön, olly kérdésekben, mellyek Magyarhon' önállóságára vonatkoztak, még sem mehetett többre, mint az új foglalások' megakadályoztatására.

Mert a' régibb invasiokat visszavonulásra birni és a magyar önállóság határköréből egykor elvett jogrészeknek restitutioját eszközölni soha nem sikerült.

Mindenik irány, a' birodalmi tettleges centralisatio szintugy mint az önállóság, maradtak addigi positioikba, 's ha a' két tábor közül az egyiknek elöörjei valami új pontot birtokba ejtettek, a' másik fél' legelső komolyabb mozgására több vagy kevesebb csatározás után ismét kivonták magukat belőle. Igy hagyta fel a' megyei statutarius jog' kérdését a' magyar önállóságra törekvés, igy mondott le az administratori rendszerröl a' birodalmi centralisatio.

Mert akárhogy takartassék el a' fönemlitett két kérdés, az bizonyosnak látszik, hogy Kossuth a' statutarius jognak széles értelmezése által a' megyéknek olly féketlen hatalmat kivánt kezökre játszani, melly mellett a' birodalmi kormány befolyásából eredt intézkedések 's a' központi hatalom' egysége lehetlenné tétettek volna, — még pedig az anarchia és egy nevetséges foederalismus árán.

Mig más felöl Apponyi gróf terve, t. i. az administratori rendszer, a' megyei szétterjedö irányt és határozatlan jogkört akarta összébb vonni, hogy a' végsö fonalszálakat a' ministeriumtól függö 's felelösség nélküli udvari canczellária könnyebben tarthassa kezében és a' közigazgatás birodalmi centralisatioja erösödjék.

Mind a' két törekvés olly alakban, mint elöhozatott, jogtalan volt; a' Kossuthé föként szellemére nézve, az

Apponyi grófé főként a' létező formák tekintetéből. Egyébiránt az administratori rendszer következményei sokkal csekélyebb fontosságuak lettek volna a' siker' esetében is, mint a' statutarius jogé, ugy mint azt Pestmegye értelmezni kivánta. Az utóbbik irány egy pár év alatt bábeli zavart fogott volna előidézni ; mig az első terv, ha más intézkedések nem támogatják, a' megyei életet körülbelöl csak a' régi dimensioiban hagyandotta valá.

A' sérelmi mezőn a' magyar önállóság' és a' birodalommali összeköttetés kérdései illy folytonos de határozatlan vagy legalább kevés eredményü csatázások közt vitettek egyik évről a' másikra át.

Ezalatt az ellenzék soraiban meghasonlás kezdett mutatkozni, melly nem az egyénekre, nem a' tárgyalási szinezetre , de az alapelvekre 's a' közjog' irányára vonatkozott.

Mert a' megyék hatáskörének túlterjesztése és a' politicai kérdéseknek kortesek általi eldöntése, végtére nemcsak a' conservativeket, de az ellenzék' egy részét is fölháboritottá.

Az elégületlenség ugyanazon egy kérdésben számos forrásokból vont táplálékot.

A' megyerendszer t. i tiszteletet érdemelt, mert 1823-ban megmentette Magyarországot az absolutismustól ; — azonban tisztelet helyett bálványimádásban részesült. — Ennek sérteni kellett minden kedélyt, melly rajongásra nem hajlott.

A' megyerendszer történészeti tény volt, 's akárhány országban több vagy kevesebb módositással előkerült ; de bámulói a' le nem rombolt historiai intézmény helyett, benne eredetiséget fedeztek föl, és olly lángeszü inditványozást, mellyet az europai szabadság most nem ismer, de később megszeretni fog és átkölcsönözni, hogy regeneráltassék. —

Illy könnyenhivőség sértette a' hasonlitó jogtannal foglalkozókat.

A' megyerendszer mind nagyobbra fuvatott föl, 's kezdé szabálytalanságai miatt helyökből a' többi kormányzási institutiokat és közigazgatási formákat kiszoritani. — Ez rosz vért csinált a' rend embereiben.

A' megyerendszer a' statutarius jognak Kossuth szerinti értelmezése által a' schweitzi cantonok' foederativ viszonyaihoz hasonló állapotot készült elöidézni. Ez mély aggodalmakat szült a' hon' egységét féltőknél, 's azoknál, kik nem akarták, hogy a' felső hatalom egy statuscsinnal vessen véget az izgatásoknak és egyszersmind az alkotmánynak.

A' megyerendszer eltürte, hogy a' politikai kérdések fölött megvesztegetett nyers erők határozzanak. — Ez boszantotta a' doctrinák' embereit, kik átalában nem szerették a' tudatlanság' alkotmányos jogát, 's legkevésbé a' szabadalmas tudatlanságét, melly nemes-levelei miatt, még a' népuralom' csillogó eszméjével sem takarhatta meztelenségeit be.

A' megyerendszer körében örökös háboru folytattaték ólmosbotokkal kard helyett, és a' csatatért sebesültek 's halottak fedték. — Ez nem csak az érzelgésre, de az érzésekre is hatott. Fölpánczélozta sokak szivét olly megtámadásokra, mellyek ha magából a' párt kebeléből erednek legalább is szokatlanok, 's hogy nálunk is végszakadást nem idéztek elö az új és a' régi ellenzék közt, csak több körülmény történetes összetalálkozásának lehet tulajdonitani.

Most miután a' forradalom megszakitotta és a' historiába tette át a' régi törekvéseket, a' multra részrehajlatlan szigorral nézhetünk.

Pártok e' honban jelenleg nincsenek.

'S az ezentul alakulandóknak kevés szükségök van olly egyénekre, kik ennyi europai változások után is, mint gnosticusok — kikről a' nép azt hitte, hogy küldökeiket imádják, — saját lényök bámulásába merülnek el. 'S legkevésbé volna azon párttöredéknek politicai hivatása, melly az áldozatok' és öntagadás' korában, hiúságát feláldozni kétkednék — és tévedéseinek palástolására időt forditani vagy csalokoskodásokat használni tudna.

Szükség tehát az ellenzék' centralisaló cotteriáját is a' másik de sokkal nagyobb töredék' mellett, melly a' megyei rendszer' zászlóit vitte, nem hagyni emlitetlenül. 'S annyival inkább, mert a' Magyarország önállóságárai törekvést a' központositási eszmék lassanként a' sérelmek teréről levonni, és a' reform ösvényére vezetni kezdették. És igy a' kor' mozgalmai közül ki nem hagyathatnak.

A' centralisáló párt municipalis életünknek gyöngeségeit és bűneit fölfedezni tudta 's csak annyi torzitással rajzolá le, a' mennyi a' szembetett vélemények' küzdelmeikor kifejlik még azok' esetéből is, kik a' kiméletet és az engedékenységet erénynek tartják, az igazságtóli eltávozást pedig a' politikai taktika fegyverei közé nem számitják.

Hogy egy ostrom alá vett ténynek vagy állapotnak maga a' megtámadó emelje ki minden előnykéit, — kivánni sem kell. Erre elég eeclecticismusa nem is lehetett olly egyéneknek, kik rendszert akartak képviselni, 's a' központositók bizonyos csalhatatlansági hitet tápláltak eszméik iránt, minthogy azok europai eszmék valának, és nálunk a' terjedő anarchia ellen — ha az absolutismust nem szándékoztunk segitségül hivni — az egyedüli gyógyszereknek látszottak.

Egyébiránt a' központositók, midőn megvizsgálták a'

megyeélet' létegét elég elmemélységgel 's boncztani ügyességgel keresték ki az organismus' azon gyökérhibáját: hogy az önkény ellen jól tudja a' megtámadott jogokat védeni, de a' reformok' keresztülvitelére nem alkalmas; mert az idö' mesterkezétöl egészen védelmi czélokra alakittaték, 's legnemesebb részei inkább föntartó mint kifejtö erökre épültek.

Azonban ezen elemzés bir-e annyi súllyal, hogy a' központositó párt' politikai belátását a' többi párttörekvések' színvonalán fölülemelje?

Elöttem ugy rémlik, hogy a' megyerendszer' incapacitása a' reformok' kivivására eléggé tisztába hozatott; de a' parlamentaris kormánynak — úgy a' mint az t. i. hazánkban létesithetö vala — capacitása a' megtámadott jogok védelmezésére eléggé megvizsgálva nem volt.

A' központositók tudták a' felelösség elvének befolyását a' közszabadság' biztositására.

Itt csak annyi illusiot tápláltak, a' mennyit okvetlenül kellett olly embereknek mindenüvé magukkal hordani, kik az alkotmányos formák' öszinteségében hisznek.

De kérdés: átgondolták-e ök, hogy a' felelösség' elvéböl mekkora öszveg hozattathatott volna Magyarország' közjogába, a' monarchiai egység' imponáló helyzetének koczkáztatása nélkül? — és hogy ezen kiformálatlan, ezen csonka felelösségre mekkora hatással leendett volna, az austriai birodalomnak másik kiegészitö része, ha az, az absolutismusban marad meg, vagy ha a' szabadság' formáit öltendi magára?

'S az absolutismus esetében — mert késöbb szólok a' többiekröl — nem teszi-e a' dolgok' természete könnyen megfoghatóvá, hogy sérelmi terünk növekedö arányban gazdagodott volna, mert a' rendszerek közti megnagyobbodott távolság' kiegyenlitésére munkáló felsö törekvésnek,

melly papir-törvények által nem szokta meg magát visszautasittatni, akkor új meg új reactiókra kelle gondolnia, mignem a' sulyegyen helyreáll ?

És valljon szenved-e kétséget, hogy a' centralisták a' kérdés' ezen oldalát nem kutatták ki olly figyelemmel, mint a' másik oldalt, azt t. i., — hogy a' megyerendszer a' reformok' létesitésére nem alkalmas ?

Ha ők hitték volna, hogy a' felelősségröli elméletek mellett is a' sérelmeknek nálunk egy állandó rubruma maradt volna : akkor kevesebb gunyra tétetik ki a' sérelmi politika, melly eszméiben szegény volt és eredményeiben sem vala csillogó ; de sajátságos viszonyainkra visszagondolva, mellözhetlennek látszik még most is, midőn a' történetiró' nyugo lt pillantásával igyekszünk a' mult idők' állapotaira tekinteni.

Továbbá, a' központositás' vezérei az ellenzék' soraiban küzdöttek , mielött zászlóikat kitüzék.

Az ellenzék politikájának alapja volt a' megyerendszer.

A' centralista párt politikájának alapja pedig a' megyerendszerben létező erők' föloszlatása és más pontokra áthelyezése volt.

Képzelhetni-e nagyobb meghasonlást a' nézetekben ?

Más országban az új doctrinák új pártot állitanak elő.

Nálunk nem történt igy.

Miért ?

A' központositás képviselőinek erényeiből vagy gyöngeségeiből folyt-e ez ? : czéltalan vizsgálni.

A' tény kétségtelen, hogy t. i. a' centralisták az ellenzék' hü szövetségesei maradtak még akkor is, midőn megbántva, ellökve 's félreismertetve valának.

'S miként volt illy csodálatos viszony egyeztethető és tartós ?

Ugy, hogy a' centralisták reállottak, miszerint a' megyei rendszert egész terjedelmében védendik a' f e l s ö megtámadásoktól addig, mig a' parlamentaris kormány behozattatni fog.

Ez nyügözö alku volt.

Belöle következett, hogy a' centralisták csak a' kék távolságban látták jövendöjöket.

A' jelen idöben pedig az alkotmány' létezö alapjának megörzése mellett harczoltak, — elmélkedvén ezen alapok' helytelensége felöl.

E' helyzetet nem mondhatni természet elleninek, miután az alapokat többnyire az absolutismus támadta meg; de az e g y é n e k r e magukra nézve erötlenitö vala.

Hurczoltattak egy idegen politika' horgonyán. Foglaltak olly positiokat el, mellyeket sem kitüzni mások számára, sem magok részére átvállalni nem ohajtának. És többször megtörtént, hogy az ellenzék fönökeinek szenvedélyei kérdéseket vontak elötérre, mellyeket a' centralisták, kik rendet, szabályt és erös kormányt akartak, csak úgy pártolhatának, ha elöbb magukat arról meggyözték, hogy a' központositás' lényeges kérdései sok évek mulva fognak elökerülni, 's addig elég idö marad a' felköltött indulatok lecsillapitására, mellyeknek, ha tartósak, idegenkedést kell a' k o r m á n y z a t' e s z m é i ellen a' nép' kedélyébe lerakni, olly idegenkedést, minek sulyát közvetlenül a' conservativpárt érzendi, de késöbb minden kormány ha erélyt és elszánást tanusitand.

Ezen aránylag kevés önállósággal biró helyzet nyommasztón hatott a' centralisták' doctrináira.

Annyiszor földicsért következetességök mellett is, a' centralisták, ha nem csalódom, készületlenek valának rendszeröknek alkalmazására nézve, 's a' megmozditott

eszmék' természetét csak ugy ismerték, mint a' kezdeményezők szokták.

Nincs agitator — 's nem csak a' néplázitók, de az uj irányok' inditványozói és első pártolói, szintén izgatóknak neveztethetnek, még akkor is, ha hatásuk a' népszellemre a' legszelidebb modorban történik — nincs agitator, ki nézeteinek belterjét, törekvéseinek szélességét, és a' lendületnek, mellyet adni szándékozik, horderejét ismerné.

'S a' központositókról a' történész sem azt nem fogja megmondani tudni, hogy reformtervök a' márcziusi törvényektől miben különbözött, sem azt, hogy miben egyezett volna?

A' hatalmat a' régi közjog által kijelelt pontoktól elvenni és máshová helyezni akarták: — ez bizonyos.

Nem az alsó szerkezetek' tétlenségében, hanem a' felső szerkezet' felelősségében kerestek a' visszaélések és önkény ellen gátot: — ez szintén kétségtelen.

Nézeteiket többnyire az europai charták elméleteiből kölcsönözték, majdnem utánzói hüséggel: — ez is szemmel látható.

De, hogy az osztrák birodalmi viszonyok közé miként gondolták be reformjaikat, 's a' dolgokat minő átalakulásra voltak hajlandók vezetni vagy kisérni? — ezt, ha őszinték, bevallani nem fogják, mert nem tudják.

Annyit voltak testvéri szövetségben az ellenzékkel, annyiszor hallák a' megyerendszer' óriás életerejét, annyiszor győződtek meg, miként őket alapeszméjökre nézve a' nagy közönség ábrándozóknak tartja, és tartja még olly pillanatokban is, midőn az egyes napi kérdésekre vonatkozó inditványaikat tapsokkal fogadta, annyiszor látták a' kor' bálványimádását egy régi rendszer 's néhány pártfőnök iránt, hogy végtére szükségtelennek hitték, számotvetni elméleteikkel, 's fölmérni a' gyakorlati tért, a' hová és a'

meddig akarnak épiteni. Mert — mint képzelék — erre még elég idő van, 's a' jelen viszonyok hamar nem élik túl magukat.

A' gondviselés könyvében másként vala irva.

'S igy történhetett meg ama sajátságos jelenet, hogy a' centralisták helyett, természetes ellenségök, a' decentralisatio' legnagyobb mestere, Kossuth szabályozta a' magyar kormányzat' központositását; Kossuth, a' megyék bajnoka, verte le a' megyei rendszert; Kossuth, ki a' birodalmi viszonyok irányában kezdet óta igen gyanus helyzetet foglalt el, illesztette be az uj alkotmányu Magyarországot a' szintén alkotmányosnak proclamált austriai birodalomba.

'S a' valóságos centralisálókról, ha a bevégzett tényekbeni megnyugvást a' politicai nézetek legale testimoniumának nem veszük, senki megmondani nem fogja, hogy tulajdonkép miből állott volna theoriájok?

Hazánk' ősi alkotmányának, Magyarország' elismert önállóságának szelleme, mint az élet' lehe, körülboritott minden egyént. Benne mozgottunk. Általa lélekzettünk. — Ebből kiindulva, hinni lehet, hogy a' központosítók is, a' történészeti dualismus szerint óhajtották birodalmi ügyeink fejlődését és az alkotmányosságot. „Legyen az örökös tartományokból az egyik, a' magyar korona' birtokaiból a' másik állam, mindkettőnél a' parlamentaris felelősség tegye a' szabadság' alapköveit, és mindkettőt a' pragmatica sanctio természetéből folyó szövetség vonja néhány fő teendőkre nézve egy organismussá össze:" hihetőleg ez vala a' reménynek, melly keblöket feszitette és munkásságukat a' nyomasztó körülmények' daczára is kialudni nem hagyta, — hihetőleg ez vala a haza ujjászületéséröli álmaiknak formulázott tartalma.

'S nem hasonlit-e ez a' márcziusi törvényekhez?

Kétségkivül törekvésben igen; de *bevégzettségben* nem.

Annélkül, hogy nagy véleményben lennék a' centralistákról mint pártról, mégis, ha egyébből nem, legalább doctrinai modorokból, 's abból, hogy minden kérdést a' tudomány' szemüvegén át szerettek vizsgálni, igen természetesen azt kell következtetnem, hogy midőn Magyarország felelős kormányzatát formulázták volna, ugyanakkor intézetlen nem hagyandják a' kérdés' másik részét, a' birodalmi közös viszonyokat.

Mert a' demagógokon és az izgatottsági koron kivül — midőn az állományi test agyveleje is olly égetté lesz, mint a' demagógoké — nincs ember és közvélemény, azt be nem látó, hogy *ha a' mártziusi törvényekkel együtt nem kerekittetnek ki a' birodalmi összeköttetést rendező szabályok; akkor majdnem felszólitás intéztetik a' mellözött 's jövendőjök iránt kétséges érdekekhez, egy ellenforradalom által befolyásukat visszaszerezni.* Mert minden nagy érdeknek joga van, el nem türni, hogy provisorie is kirekesztessék olly szervezetből, melly a' többi érdekek iránt tekintettel volt. Ezt tagadni a' történészet' és az embersziv' félreismerése.

'S a' centralisták' észjárásában — mint mondám — sok kezesség volt illy szempontnak figyelembe vételére. —

Azonban a' dualismusnak rendezése, ha az uralkodó egységén kivül más összeköttetési pontok is igtattatnak a' gépezetbe, lehetséges volt ugyan; de tartossága, két ellenkező irány' ostroma miatt, minden vizsgálódó elme és minden aggódó kedély előtt, kétségesnek látszott volna.

'S meggondolták-e a' centralisták, hogy a' két *felelős kormányzat* t. i. a' Magyarországé és az örökös

tartományoké, a' birodalom' belerejét és küljelentőségét egészen más alapokra fektette volna?

Illy alkotmányos lét' következtében vagy tetemesen gyengülni vagy erősödni kellendett a' monarchia összes erejének.

Az első esetben, mi természetesb, mint, hogy az örökös tartományok' nem-german részei, mellyek külön historiai multtal birnak, használva az idő' jeleit és követvén nemzetiségök' separatisticus vágyát, igyekeztek volna magukat rendre kikeriteni? Nincs-e ez eléggé indokolva régi törekvéseik' főbb irányai által? 'S miért ne akart vala a' cseh, a' lengyel, az olasz magának önálló és felelős kormányzást vivni ki? Miért tisztelte volna azon egységet, melly az örökös tartományokból, a' magyar korona' birtokainak különválasztása után, már inkább csak mechanice létesíttethetett, mintsem a' viszonyok' belső szükségénél fogva? És nem bizonyos-e, hogy az osztrák' monarchia gyengülése esetében a' dualismusból gyors lépésekkel foederalismusnak kellett volna kifejlődni?

'S alig lehet kétségbe hozni, hogy a' birodalmi viszonyokkal összeférhetőbbnek látszik a' foederalismus a' mint dualismus.

De akkor hihető-e, hogy a' foederalismus' föloszlató ereje csak az örökös tartományokban fog mutatkozni? Hihető-e, hogy a' magyar korona' birtokait érintetlenül hagyandja és sem az oláh sem a' déli szláv nemzetiség nem lelkesittetik általa olly állami formák' szeretetére, mellyek mellett Magyarország' történészeti jogait 's territorial épségét megóvni, egyaránt volna lehetetlen mint gyülöletes kisérlet?

Számitottak-e a' centrálisták erre, midőn terveik' első zsengéjével felléptek? Hitték-e illy irány' pártolására vagy legyőzésére eléggé szilárdnak magukat és a' reformálandó hazát? —

Vagy vegyük a' második esetet taglalás alá.

Képzeljük, hogy a' dualismus létesitése után erősödött volna a' monarchia' összes ereje, — mi a' német egység' élére álláson kivül még más eszközök által is gondolható.

'S ekkor nem volt-e előrelátható, hogy egy birodalmi centralisatio fogna a' dualismus ellenében fölállittatni, melly mindent összeolvasztó, mindent egy gyülpontra vonó erejével vagy merőben assimilálná Magyarországot, vagy a' budapesti kormányzatot örökös foglalások által árnyékká és hazánkat olly függővé teendette vala, a' millyen az absolutismus alatt volt, egy különbséggel, azzal t. i., hogy a' megyerendszer' csökönyösségét a' visszaélések' terjedésének gátlására nézve soha ki nem pótolhatja a' parlamentaris felelősség, ha az irott malasztnak marad. —

Bevették-e a' centralisták a' lehetőségek közé ezt is? Ugy inditották-e meg reformterveiket, hogy ha eszméik a' végső eredményekig kifejlesztendik magukat, — ők elkészülve vannak politikai hittanaikat minden ösvényen követni? —

Még egy észrevételt nem hallgathatok el.

Az austriai birodalomnak vagy egyiknek kell a' nagyhatalmasságok közül lenni, vagy a' világtörténészetben hivatása nincs: — ez europai axioma.

Londonban mint Petersburgban nem mondhatnak egyebet.

Sehol nincs kétség az iránt, hogy, ha az osztrák monarchia bizonyos ponton túl válnék gyöngévé, az európai sulyegyen hoszasan föntartható nem volna.

Ebből mi következik? — A' diplomatiának kimerithetlen érdeke, bármi áron meggátolni az olly crisisek' tartósságát, mellyek az átalakulás' nehéz ügyfolyamáért éveken át zsibbadttá tennék Austriát, haszintén ezen zsib-

basztás a' regeneratio' szándékából és reménye mellett, nem pedig felforgatási vágyak miatt történnék is.

Mert ha Austria sokáig nem teljesithetné helyzetének igényeit, keleten olly befolyások alakulnának, mellyeknél fogva Nyugoteuropa és a' polgárosodás, a' román 's germán népfajok csak iszonyu áldozattal oltalmazhatnák meg a' világot, egy ki nem forrt, nagyravágyó és erélyét túlbecsülö népfaj' szertelen követeléseitől.

Mihelyt ez igaz, nincs miért olly belreformot nálunk lehetségesnek tartani, melly ájulttá teszi a' birodalmat, azért, hogy kigyógyítsa, és éveken át gyöngeséget mutat föl, azért, hogy a' Sámson-haj megnövekedhessék.

Austria hosszasan beteg sem lehet.

Neki örködni 's munkálkodni kell, ugy mint saját hivatása külérdekekben határozottan nyilvánult. Különben minden elvesztett percz Europa veszteségévé válhatik.

És ha támadhat Austria' belügyeinek a' reform', az ujjászületés' ösvényén is olly bonyodalma, melly e' nagyhatalomnak külbefolyását több évekre paralysálná: — akkor nem volna csoda, ha az európai udvarok' érdekei anynyira reagalnának a' megkezdett ujítások ellen, hogy végtére azok, minden becsök mellett is, a' gyakorlati élet' teréről kinyomatnának, hátrahagyván a' nép' kedélyében a' békétlenség' állandó anyagát és a' közjogban egy alig betölthető ürt.

E' tekintet is figyelmet igényel. Valamint azt sem lehet tagadni, hogy egy óriási változás végrehajtathatik reformok által, és fajulhat el forradalmi iránynyá.

'S noha az események' hatalma a' véletlen által növekedik vagy apad; noha a' leghübb fáradságokért a' siker isten' kezében van: annyi mégis bizonyos, hogy valamint minden országnak megvan saját közjoga, szintugy az európai országok' öszvegének együtt az annyiszor emlitett

európai súlyegyen' alapján, az ujabb időkben egy közjoga fejlődött, melly kötelességeket és szerepeket osztott ki, 's mellynek sorompói közt kell, a' többiek' féltékeny ellenőrködésétől kisértetve, az egyes államnak is haladni, és annál szorosabb lelkiismeretességgel, minél több súllyal bir.

'S korunkban az átalakitó eszmék' pártolói többé beszámitás nélkül nem hagyhatják azon eredményeket is, mellyeket a' külpolitikának hatása a' belviszonyokra elöidézhet. 'S csak midőn egy terv' czélszerüsége ezen próbakövet is kiállja, akkor bizonyul be a' nagy reformok elömozdítóinak gyakorlati bölcsesége és józan tapintata.

Mennyire volt illy meggyőződéstől eltelve a' magyar központositó párt? — aligha tisztába hozható.

Egyébiránt valószinü, hogy inkább csak a' tan' abstract kivánatait ismerte, mintsem a' magyar és birodalmi viszonyok' örvényeit és szirteit. Valószinü, hogy eszméi iránt kevesebb hittel, de több tapintattal és több óvatosság mellett lép az ujítások' élére, ha a' kiindulási pontról, mellyre állott, az egész tájképet, virányaival és rengetegeivel, a' nyilt utakkal, hol haladni könnyü, és a' tömkelegekkel, mellyek közt eltévedni kell, — gondosan végigtekinti.

Azonban, midön én a' bevégzett tények közt a' történész' szigoru részrehajlatlanságával igyekeztem tájékozási pontokat keresni, csupán annyit állitok, hogy a' központositási párt — minden érdemei mellett is, mellyek az egyes reformkérdések' kitisztázása és formulázása körül eltagadhatlanok — aligha tulajdonithat magának olly politikai irányt, mellynek bonyodalmait inkább belátta, fontosságát és akadályait inkább felszámitotta volna, mint rendszerint a' kezdeményezök szokták, kiken néha az is megtörténik, hogy eszméikben végre ellenségökre találnak. —

Különben is e' párt — mint fennebb mondám — a' régi ellenzékkel összeolvadva lévén, többnyire olly politi-

kai táborozásokban tölté napjait, mellyek épen a' megyerendszer' foglalásainak kikerekitésére vezettek.

'S minden jel arra mutatott, hogy a' parlamentaris kormány még sokáig fog a' doctrinák' országában heverni.

A' régi ellenzék nem nagy rokonszenvvel viseltetett iránta.

Szeretetének egész kincstárát a' megyeéletre áldozta.

Ettöl várá Magyarország' önállóságának megoltalmazását és terjesztését.

Ebben remélte a' késöbbi idökre is az alkotmányos szabadság' erös és állandó biztositékait.

Ennek szélesbitését óhajtá a' reformkérdések' keresztülvihetéséért is.

Söt Wesselényi még a' követvisszahivatást és az utasitási jogot is az országszabadság' olly elidegenithetlen kellékének tartotta, hogy haza iránti bünt keresett azon aggodalomban, mintha a' reformkérdések illy móddal nem volnának könnyen létesithetök.

Kossuth pedig — egy nyilatkozata szerint — kész vala a' honból örökre számüzni magát, mihelyt a' municipal-rendszer megrendittetni fog.

A' régi ellenzék' többi fönökei is legalább annyit sejditettek, hogy befolyásuk' minden gyökere a' megyeéletben van. Az apró önzések egyesülének az elöitéletekkel, az elöitéletek a' nemzet' homályos elöérzeteivel: az ódon és roskatag megyerendszer' épületét — mint egy családlakot, mellyhez a' sziveket hagyományos szeretet köti, mentöl nagyobb gonddal oltalmazni a' leomlástól.

Illy hangulat uralkodék a' régibb tekintélyek' többségénél, midön a' conservativek programmja megjelenvén, alkalmat adott, hogy az ellenzék is az általa követendő politikai iránynak föbb eszméi felől, szintén határozott nyilatkozattal lépjen föl.

Voltak perczek, mellyekben az oppositio a' hazában mutatkozott nagy rokonszenvek mellett is, félt, hogy többsége nem leend.

Mert a' kis nemességet inkább korteskedés mint eszmék által csatolta magához, és a' megyék közül már sokban túlsúlya vala az akkor ugynevezett nyers erőnek, melly érdekeinél fogva a' régi állapot felé vonatván, csak az ellenzék' mozgékony, népszerü, pénzáldozatokra kész és a' vidéki viszonyokat tökéletesen ismerö eljárása által tartaték a' conservativektől távul.

De nem vala-e könnyen lerontható a' kedélyek' olly különszakadása, mellynek inkább csak külső okai valának? És miután a' megvesztegetés házi szokássá vált, nem vala-e e' mezőn egy finántziailag kimerült kormánynak is több előnye, mint a' pártoknak ?

Illy aggodalmak kezdék az ellenzék' szóvivőit háborgatni , főként a' conservativ programm' megjelenése után, mellyet egyenes kihivásnak és annak jeléül vettek, hogy a' kormány a' közelgő országgyülésre nagy többséget remél, mi a' conservativ sajtó határozott hangjából, Apponyi gróf erélyességéből és néhány megye megváltozott szelleméből itélve, éppen nem látszott lehetetlennek.

Ez megdöbbenté őket; mert soraikban némi kedvetlenség és viszály mutatkozott, mellyet a' felbomlás' előjeleinek hittek.

A' többek közt a' Pesti Hirlapot tisztán ellenzéki közlegnek szerették volna megnyerni, mi nem sikerült, söt új kellemetlenségeket támasztott.

Kossuth viszonya a' centralistákkal naponként feszültebbé 's végre ellenségessé lön. Batthiány gróf is, minden óvakodása daczára az egyenetlenkedésekbe sodortaték és a' Pesti Hirlap' emberei ellen keserü vádakra fakadt.

Eötvöst az ellenzék többi vezérei a' hirlapirodalom-

tóli visszavonulásra akarták erkölcsileg kényszeriteni, s ö elkeserittetve örökre bucsút szándékozott venni minden politikai munkásságtól.

A' megyegyülésekböl kimaradt.

Az ellenzéki tanácskozmányokat kerülte.

Barátait is ritkán látogatá meg 's egészen házi körének élt.

Csekély viharok voltak ezek — ah! mennyire csekélyek, ha mostani élményeink' szerencsétlen magasságáról, ha egy véres forradalom nagy emlékei közül nézünk a' multra vissza!

De akkor szokatlan fontossággal birtak.

Most egyesért, bár mi kitünö, alig van részvétünk. Hat, vagy elhagyatik: mit tesz az? —

Azonban akkor az Apponyi-kormányt, mellyet Széchenyi gróf is pártolt, az ellenzék, mint a' réginél mozgékonyabb és inditványozóbb igazgatást, veszélyesnek tartván, megdöbbenéssel látta, hogy körüle a' conservativ párt rendezett és begyakorlott phalanxot igyekszik alakitani.

Illy készület hasonló pártmunkásságot és egyetértést tett szükségessé.

Eötvöst megnyerni vagy legalább kibékiteni — kellett, hogy a' megyéken 's kivált a' hirlapirodalomban a' szakadás ne nevekedjék.

Ez adta az elsö lendületet azon gondolatra, kiként az ellenzék programmjában egy rövid paragraph igtattassék be a' felelös kormányzatról, mint a' párt' törekvésének végczéljáról.

Kevéssel azelött érkeztem Pestre, 's még az ellenzék vezetöi nem tekintettek valamellyik szinezethez lekötöttnek. Régibb irataimból inkább municipalistának; az ujabbakból inkább centralistának láttszottam.

És én jelen valék egy magántanácskozmányban,

mellyben Kossuthnál a' programm' első vázlata főbb eszméiben felhozaték. Valamellyik a' vidékről érkezettek közül a' „felelős kormány" megemlitését czélszerütlennek találta. Kossuth azzal csilapitá le a' csak alig érintett más véleményt, hogy „Eötvösnek a' parlamentaris kormány vesszőparipája" lévén, érette kell a' programmba a' felelősség' eszméjét beleszőni, mi egyébiránt sem nem használ sem nem árt, miután csak egy theoreticus nézet, melly mostanság ugy sem jön alkalmazás alá.

Igy vélekedett akkor Kossuth és az ellenzék' nagy többsége.

A' néhánynapi tanácskozás alatt fölvett és elviselt programmtervek a' kedélyek' kiengesztelésére nem voltak kedvező hatással. Szemere' megérkezése pedig ingerültséget okozott az ellenzéki pártárnyolatok közt. A' Kussuth iránti ellenszenv növekedék, és az oppositio közelitett azon ponthoz, midőn többé nem lett volna a' világ előtt eltitkolható, hogy nem bir sem határozott elvekkel, sem bizodalommal főbb egyéniségei iránt.

Ekkor, mint a' hajótörésben mentő-deszka tünt fel Deák neve, Deáké, ki a' közelebbi évek küzdelmeiben részt nem vett, 's ki hosszas hallgatás után egy ellenzéki tanácskozmányban megjelenvén, épen azon szélső és nevetséges párttöredék megtámadásai által kedvetleníttetett el, a' mellynek eljárását egyenlő boszankodással utasitották vissza a' többi árnyolatok.

Köz vala az öröm, midőn el lőn határozva, hogy a' kitüzött főbb elvek szerint Deák, kinek lejövetele váratott, készitsen egy új programmot.

Ő néhány nap mulva Pesten volt és a' létező iratokból összealkotá az ellenzéki nyilatkozatot olly eclectricismussal, melly minden töredéket kibékite, annélkül, hogy kielégitett volna.

A' programm a' magyar önállóságra törekvésnek — mellyet az 1825-ik évtöl kezdödö és a' forradalom kiütéséig nyuló korszak' harmadik föirányának vettem — aligha adott figyelmet igénylö lendületet.

A' magyar közönség' legértelmesebb része is, az utolsó pozsonyi diéta kinyitásakor a' parlamentaris kormány' neve alatt tulajdonkép csak parlamenti reformot akart, mi nem egyéb, mint elsö lépesö a' parlament' olly magas helyzetéhez, mellyen az valóságos hatalomnak ismértetik el, az állami és társadalmi erök, — az intézmények és a' közvélemény által. —

A' verificationak a' képviselöház kezébe tétele, a' követutasitási és visszahivási jog' eltörlése, a' követválasztásokbani befolyásnak revisioja és uj alapokra fektetése: ezek valának a' föbb eszmék, és ezek szorosan véve még mind a' parlamenti reform' köréhez tartoznak.

Késöbb Szemere a' kormánybiztosok' kinevezését penditette meg, kik állásuknál fogva az országgyülési tanácskozmányokban jelen lévén, az igazgatás nézeteiröl fölvilágositásokat adjanak. — A' szorosabb értelemben vett centralisták e' javaslatot a' német korcs alkotmányokból átkölcsönzöttnek és ki nem elégitönek tartották. 'S kétséget sem szenved, hogy általa a' parlamenti felelösség' kérdése inkább kijátszva, mint megoldva lett volna.

Illy pártmozgalmak közt nyilt meg a' pozsonyi országgyülés.

És a' válaszfelirati vihar lezúgása után türhetö csend állott be.

Minden idöjelek derüre mutattak.

Söt a' pártok közelitéséhez is hajlam látszék.

'S a' mi legkülönösebb, Kossuth az elsö hetekben mérséklettségének addig nem is gyanitott fokát tünteté föl.

A' parlamentaris kormány kérdése pedig a' rendszeres munkálatok' halmaza miatt feledve volt apró villongásaival és nagy érdekeivel együtt. —

Ha tehát az 1825-ki korszakot az 1848-ik év első haván is átkisérjük, ha mindjárt azon pontig is haladunk, midőn a' februári mozgalmak előszele a' figyelőket a' veszély gyors közelgésére emlékezteté: — minden fürkészetünk mellett, a' főbb irányok közt legkisebb horderővel birónak találandjuk a' Magyarország' önállóságára vonatkozó eszméket, mihelyt azok a' sérelmi teren megoldhatók nem valának.

A' régi jog makacsul védetett; a' polgárosodás' közjogi igényei még át nem hatottak.

A' megyerendszer volt támasza a' régi szabadságnak, kizárója az ujnak.

A' megyerendszert olly vakon imádta a' többség, mint később Kossuthot.

Meg kell vallani, első szerelme — minden hibák mellett — szerencsésebb választás volt mint a' második.

Noha azonban az önállósági hajlam aránylag az országos teremben kisebb tényezője volt a' változtatásoknak 's eredményeit tekintve sem a' magánjog körüli radicalismussal sem a' magyar nemzetiség' manifestatioival nem vetélkedhetett: mindamellett tagadhatlan, hogy az utóbbi években a' socialis téren is magának olly helyzetet foglalt, mellyről a' népre és a' közvéleményre szembetünő hatást gyakorolt.

Értem itt a' v é d e g y l e t e t.

Czélomon kivül van, birálatát adni a' védegyleti mozgalmaknak.

Nem jöhet szó alá, hogy a' belső vámrendszer, melly minket az örökös tartományoktól elválasztott, anyagi érdekeink ellen volt alkotva és fentartva.

Maga József császár ezt elöre bevallotta, 's felállitását a' nemesség' nem-adózásáért hitte szükségesnek; mert különben — mint mondá — most a' magyarnak olcsó terményeivel 's késöbb gyáriparával a' sokkal több közterhet hordozó osztrák örökös tartományok nem versenyezhetnének.

Tehát politikai visszatorlást jelentettek a' határszéli sorompók.

Büntettek egy makacs elöitéletet.

'S mig anyagilag sujtani szándékokban volt, lassanként fejtették ki azon önállási irányt, mellyet gyarapitani nem vala szándékukban.

Minden fonák szabály ugy szokta rendszerint megboszulni magát, hogy a' kitüzött czélon kivül mást, mellynek alkalmatlanságai a' föczél' hasznait túlhaladják, segit elö.

Igy készül a' világtörténészet, 's benne az is, mit világitéletnek nevezünk. —

Minö hatással volt a' vámrendszer a' magyar pártokra ?

E' kérdést csak az általam most tárgyalt korszakban emlitem.

1825 átkölcsönözte a' régibb évektöl a' méltó fájdalmat terményeink' nagy részének a' külpiaczokróli kiszoritásáért.

Zsirjában fulad meg a' magyar : ezt énekelték a' honfi jeremiádok.

A' panaszkodásban annyi igazság volt , a' mennyi van a' szenvedélyekben , midön a' megsértett érdekek miatt támadnak.

Hogy hazánk' elömenetelére egyenesen a' vámsorompók miatt nincs kilátás, bizonyosnak tarták a' csüggedés' emberei, kiket az akadályok levernek, mig az eröst emelik.

Széchenyi gróf üdvösnek vélte a' túlremegésért Hitel czimü munkájában a' magyart kigunyolni; mert meg vala győződve, hogy az előállitási erőt zsibbasztja és ázsiai henyeségünk' ápolója.

Látható volt azonban, miként olly jövedelmező kincstári szabály, minő a' belsö vám, akármilly törvénytelen és igazságtalan, csupán sérelmi teren meg nem orvosolható.

A' pártok egyértelmüleg szerették volna a' vámsorompót fölirások által megdönteni; de a' birodalmi dualismusnak ezen minden irott betüknél, és az ösi törvényczikkeknél világosabb demonstratióját, nem lehetett, mint a' kártyavárt, sóhajokkal lefúni.

A' milliók, mellyeket évenként a' vámsorompók behajtottak, a legerösebb meszét tevék olly határfalnak, melly a birodalom két részét különválasztá az anyagi érdekek által is, mintha a' közjogi intézmények' szellemét nem tartotta volna a' kormány e' czélra elégséges kezességnek.

Nálunk az ellenzék és a' conservativ párt többnyire földbirtokosokból állván, kiknek gazdaságaik jövedelmezés tekintetéből a' vámkérdés kedvező megoldását igénylék, — igen megfogható volt, hogy a' sérelmi szempont mellett a' pénzbeli kiegyenlitésé is kezdett lábra kapni.

De mind az elvekre, mint a' megváltási összegre nézve olly nagynak kellett a' birodalmi kormány és a' magyar nemzet közt a' meghasonlásnak lenni, hogy a' vámkérdés fen 's alatt ezer ügyességgel bonyolittatott más kérdések közé, és az örökös harcznak óriási halmazu munkálatok valának trophaeumai, — olly munkálatok, mellyek az angol fogházakban néhol létező malmokhoz hasonlítanak, miket iszonyu fáradsággal forgatnak a' szerencsétlen elitéltek, annélkül, hogy a' malomkövek valamit örölnének; mert épen a' sikertelen munkában fekszik a' büntetés' eszméje.

Illy helyzet' kényelmeit feldicsérni merész ötlet volna.

Azonban az elpazarolt idő nálunk senkit nem szokott a' gyakorlati élettel megegyezőbb eljárásra tanitani.

A' vámkérdés körüli politikánkban is nem a' tapasztalás és a' czélszerüség' érzése, de egy német kalandor csinált gyökeres változtatást.

Megjelent t. i. Lisst Frigyesnek ismeretes közgazdászati munkája, melly a' szabad-kereskedési tant az angol önzés' mestermivének tekintvén, Németország' számára még kifejtettebb védvámrendszert ajánl a' britt ipar berohanásainak feltartóztatására. —

Lisst a' magyar vezérczikkek' czifra modorában irt: ez egyik elönye vala.

Továbbá könyve nem volt tudományos és fárasztó. Észfeszités nélkül olvashatták el a' kisebb és nagyobb magyar journalisták.

Aztán ama' tény, hogy a' porosz vámszövetség, — melly a' belső vámvonalokat megszüntette, — rendkivül befolyt az érdekek' összeolvasztására, eszébe juttatta az embereknek, miként a' mi sorompóink' a' magyar vasat és a' magyar bort visszatartóztatják ugyan; de legalább az absolutismust 's elnémetesedést sem engedik a' Lajthán innen tetszés szerint terjeszkedni.

Lisstnek és Kossuthnak a' Lisst' eszméi szerint készült vezérczikkei az ellenzék' nézeteit a' belsö határvámokról megváltoztatták.

'S már 1844-ben a' szabadelvü párt' a' sorompók' eltörlése helyett az érdekek' kölcsönös kiegyenlitésére alapitott védvámrendszert akart, és midőn erre Bécsben semmi hajlam nem mutatkozhaték, az országos teremben kimondatott; „állitsunk tehát saját küszöbeink előtt védvámot."

E' szavakban rejlő törekvés az állami térről a' társa-

dalmira vezette a' vámsorompók' kérdését. És megalakult a' „védegylet."

A' védegyleti mozgalmak' következésében a' pártok a' vámügyre nézve uj elhelyezést nyertek.

A' conservativek az ellenzék eddigi positióiba telepedtek le.

A' belső vámvonalt nemcsak közjogi sérelemnek, de a' nemzet' vagyonosodása' legfőbb akadályának is tekintették; mert a' *földmiveletet a' kivitel' gátlása által lenyomva tartja.* Ezen kellemetlen állapoton a' kincstárnak nyujtandó méltányos kártérités' utján akartak segiteni. Hogy azonban a' megváltási öszveg miatt tetemes adó ne terhelje az országot, a' mezei gazdaság' egyik ágát, a' dohánytermelést, és zsendülni alig kezdő gyáriparunk' egyik figyelmet nyert vállalatát, a' szivargyártást, szánták áldozatul, — a' dohánymonopoliumnak Magyarországra kiterjesztését elfogadván.

A' mennyire volt a' conservativek' fő szempontja az agrariai érdek, szintolly hévvel harczolt az ellenzék a' magyar gyáripar' érdekei mellett, noha a' gyáripar nálunk többnyire csak a' hazafi vágyak' tartományaiban létezett.

„Magyarország a' közelszegényedés' felé gyors léptekkel halad" — ezen sarkeszme tüzetett ki az oppositio által. Minden védegyleti okoskodás elöterén a' közelszegényedéstőli félelem állott, mint a' régi szász épületek' homlokán egy-egy bibliai igazság.

'S ha kérdezték : miért apad nálunk a' nemzet tőkéje? a' felelet az volt : mert az osztrák örökös tartományokkali kereskedésünk passiv. — Miért passiv ? : mert nincs gyáriparunk. — Miért nincs gyáriparunk? : mert a' magyar nyers anyagokat majd minden vám nélkül lehet kivinni ; a' bejövő osztrák gyártmányokért alig fizettetik vám ; az örökös tartományokba kiküldhető magyar gyártmányok pedig

akkora vámmal terheltetnek, melly a' legszigorubb prohibitiohoz hasonló. Szóval: a' határsorompók a' magyar kifejlés' gyilkolói, de nem azért, mintha a' mezögazdaságot különösen nyomnák; hanem, mivel a' magyar gyáripart örökre lehetetlenné teszik. — És hogyan lehet e' végveszélyen segiteni?: nem a' vámsorompó' lerontása által; mert ez a' jelen állapotnál is kártékonyabb lenne. Mi által tehát?: ha a' vámsorompók' árnya alatt egyezkedések utján olly védvámrendszer fejlödik ki, melly egyenlö figyelemben tartván az osztrák és a' magyar érdekeket, egyik vámczikkben a' magyart védi az osztrák, a' másik vámczikkben pedig az osztrákot a' magyar ellen és igy kölcsönösen mindeniknek igazságot szolgáltat. —

Ez vala az ellenzéki elmélet, mellynek zászlója alá legyözhetlen közvéleményt kellett a' védegylet socialis müködései által szerezni. —

Ha már a' fölhozottak után a' pártok állását a n y a g i nézpontból szemléljük, kétségtelen, hogy a' conservativek a' vámügyet a' mezögazdaság', az ellenzékiek pedig a' gyáripar' számára kivánták kizsákmányolni.

Ha továbbá a' pártok, állását a l k o t m á n y o s nézpontról vizsgáljuk, akkor a' vámkérdésben sérelmi párt volt a' conservativ, a' facticius állapot' pártja pedig az ellenzék.

Ha végre az ö n á l l ó s á g i i r á n y t vesszük sinórmértéktül, akkor az osztrák örökös tartományok' érdekeiveli összeolvadás pártja a' conservativ párt vala; az örökös tartományok érdekeiveli versenyzés' pártja pedig az ellenzék.

Ez kétségtelen. — Mert ha a' védvám' sürgetöinek terve a' határsorompók' kérdésének alapjául tétetik, minden áruczikk fölött, melly a' magyar földröl az osztrák piaczokra és az osztrák földröl a' magyar piaczokra átmegy, egyezkedés utján készült volna tariffa, 's ezen kereskedelmi szerződések — ha a' miattuk támadható érdekharczok kike-

rülhetők is lettek volna — annyiban minden esetre uj stádium felé vezetendék vala a' Magyarország' önállóságára törekvést, a' mennyiben a' kereskedelmi és financziai ügyek' nagy segregatioja nélkül létesitésök és életbenmaradásuk alig képzelhető.

Igy függ össze a' védegylet' kérdése a' magyar önállóság' gyarapitásával. — A' vámsorompókra nézve az ellenzék pártolta József császár különválasztási irányát; a' vámtariffára nézve pedig a' magyar harminczad' teljes jogait követelte vissza. Egyik lábát a' felső rendeletekre, a' másik lábát a' corpus jurisra tette. A' kérdés' egyik oldalánál sérelmi párt volt; másik oldalánál pedig a' bevégzett tények' pártja. Most a' törvények' avas obscuritásával nem bajlódott; majd megint a' régi törvények' szavait és értelmét állitgatta össze. —

Egyébiránt a' védegylet hatott a' gyáripar' megindítására; de nem hatott olly separatisticus eszmék' kifejtésére, mellyek alkotmányunk' szellemén és a' pragmatica sanctio' józan értelmezésén túl akarták volna önállóságunk' kérdését eldönteni.

Forradalmi irányt a' védegyleti mozgalmakban sem találhatunk.

Senki ugynevezett szabadságháboruba olly önkénytelenül, olly tudtán kivül nem keveredett, mint a' magyar.

Hogy, midőn a' baj' közepében lelte magát, vitézségének kétségtelen jeleit adta : ez a' nép pezsgő és fiatal erejének bizonysága volt.

Minden hű hazafi fájlalja a' történteket; azonban mély gyökerét nem keresi azon változásoknak, mellyek, mint a' kandallófüst a' meggyujtott tüzből emelkedtek föl, 's nem készültek, mint a' Vesuv' kitörései földalatti titkos üregekben és nagyszerü chemiai müködések' romboló ereje által. —

Igyekeztem a' magyar önállóságra törekvést, ugy miként az 1825-dik évtől kezdve a' februári franczia forradalom' előnapjaiig kifejlődött, az öntagadásig terjedő részrehajlatlansággal festeni.

Észrevételeimből senki nem fog a' pártemberre ráismerni.

Mert Clio' temploma' előtt, mint a' mahomedán mosék' csarnokánál, le kell vetni a' sarut, hogy a' föld' szennyét és porát be ne vigyük a' szent helyekre.

Ki a' történészet' emlékeiből pártfegyvert akar kovácsolni; ki a' kegyeletet a' mult iránt, pillanati érdekekért áldozza fel, és az igazságot, mint a' barbár nép a' vestaszüzet, előbb rabnővé teszi, hogy aztán, mint törvényes sajátját, joggal szeplősíthesse meg: — az olly iró számitson czimboráinak dicséretére és azon megvesztegethetlen esküttszéknek, melly az értelmesek' közvéleményét fejezi ki, kárhoztatására.

Én utczai népszerüséget soha sem kerestem. 'S legkevésbé van okom most hizelegni a' pártoknak, midőn az elfogultság is sejteni kezdi, hogy nem a' régi pártok, hanem minden hü magyar egyesitett törekvései emelhetik föl a' hazát. —

Visszatérek tárgyamra.

Az önállóságra törekvést a' sérelmi teren, az ellenzék programmjában és a' védegyleti müködésekben helytelennek vagy a' dolgok' természetéből eredettnek, igazságtalannak vagy alkotmányosnak találhatja kiki, a' szerint, a' minő kiindulási pontjai vannak az események' megbirálása körül.

Megengedem, hogy nem minden történt a' viszonyok' józan mérlegelése szerint.

Sőt azt sem vitatom — bár át nem látható — miként az idézett tényekben olly separatisticus hajlam mutatko-

zott, mellyből a' politikai próféták megjövendölhették volna, hogy Magyarország egy fordulatpont felé siet, 's rövid idő alatt azon határvonalra érkezik, hol a' személyes unión kivül alig marad valami, melly az örökös tartományokkal, — a' monarchia másik részével, — szilárdul összecsatolja.

De ebből — ha igaznak is vétetik — következik-e több, mint a' mennyi mondva van?

A' separatisticus hajlam feltételezi-e okvetlenül a' királyság elleni szellemet?

És a' ki a' birodalom' ujjáalakitását a' régi dualismus' továbbfejlesztése által hitte elérhetőnek, mutatott-e csupán ez által ellenszenvet a' korona iránt?

Rejt-e e' kérdés köztársasági törekvést?

Folyhatik-e be a' nép' monarchicus érzelmeinek kioltására?

Nagy föladat volna az emlitett kérdésekre igennel felelni, és a' kimondott feleletet indokolni.

Mert, ha a' dualismus' kifejtésében vagy föntartásában okvetlenül a' királyság eszméje elleni tiltakozás rejlenék; akkor választanunk kellene Svéczia és Norvegia közt, 's ha Svécziában a' koronát tiszteltetni látnók, Norvegiában a' köztársaság' fészkét kellene keresnünk, és mihelyt Norvegia' partjain megéljeneztetnék egy koronaörökös, attól volna a' világ félni kénytelen, hogy Svécziában a' scandinaviai unio köztársasági kormányzat' alapján kikiáltatik.

Az 1825-ki korszakot a' februári napokig analysáltam.

A' reformok' fő irányai általam az olvasó' szeme elébe vitettek.

Az átalakulási idő' mozgalmait megvizsgáltuk 's e' rövid rajzon kivül vizsgálja még kiki saját élményeit, tetteit, gondolkozási modorát.

Fog-e találni magában és ismerőseiben, az egyénben és a' nemzetben köztársasági törekvést, t. i. azon évek alatt, mellyeknek reformjait és párttusáit vázoltam?

Bizonyosan nem.

'S olly történeti rajz még az ábrándozók által sem fog iratni, akár itt, akár Párizsban, Londonban vagy Iconiumban, melly a' magyar nemzet' monarchicus hajlamát a' februári forradalomig kétségbe hozná, söt e' hajlam legkisebb csökkenését kimutatni tudná.

Győzhet Europában, egy véres harcz után, mellynek csatahelyei a' középtenger' partjaitól a' Ladoga-tóig, a' Vinczentfoktól kezdve a' szerályig és a' Sophiatemplom' küszöbéig mindenütt elszórva lehetnek — győzhet óriás erőfeszités közt és megszámlálhatlan áldozat' árán az absolutismus: ugy viszont fölülkerekedhetik egy europai anarchia az alkotmányosságon; vagy a' socialis democrata eszmék holttestek' halmain és vérfolyamokon gázolva át, hogy magukat kipihenhessék, mig új harczhoz kezdenének, beleegyezhetnek a' köztársasági formák átalános elfogadásába. — Minden véglet megtörténhetik; mert kétségtelen, hogy a' római biradalom' felbomlása óta még olly csodálatos és megdöbbentő korszakot nem látott a' világ, mint a' februári forradalom utáni.

Azonban, valamint, ha az absolutismus zászlói diadalmaskodnak, nem fogják a' korlátlan hatalom' parasitái bebizonyithatni, hogy a' magyar nemzet az ujabb kor' reformtörekvései által az absolutismust akarta; szintugy nem leend a' népuralomnak olly udvaroncza, ki az ellenkező esetben adatokkal mutathatná meg, hogy a' magyar már

1825-től kezdve a' februári napokig reformjai által a' köztársasági eszmék' létesitésére izgatott volna.

Sem a' radicalismus, sem a' nemzetiségi, sem az önállósági irány nem volt vegyítve a' monarchismus gyülöletével.

Kiki a' korona védelme alatt akarta Magyarország' jövendőjét biztosítani.

A' conservativ nem volt kevésbé köztársasági ember mint az ellenzék, — és az ellenzék nem volt kevésbé monarchicus mint a' conservativ.

Más tér vala az, mellyen a' pártok' különszakadása és küzdelme állandólag tartott.

Szent István palástja, és a' kettös kereszt a' háborgató elemek felett lebegtek.

A' monarchismus eszméje Imre király vesszőjével kezében még mindig ugy tiszteltetett, mint a' vas-sceptrummal.

Gyönge vagy erös volt az uralkodó: — az nem csökkentette a' tiszteletet sem az uralkodási forma sem az uralkodóház iránt. —

1825-től a' februári forradalomig csak a' törvényhozás' lépéseiben, az irodalomban és a' miveltebb osztályok' társalmi körében — mert a' védegylet is itt vert gyökeret 's innen vont táplálékot — nem pedig a' népnél magánál vizsgáltam a' politikai szellemet.

Egészen más körben mozgék tehát, mint az azelötti szakaszban, mellyben a' socialismus' hatását leginkább a' köznép' szerény lakában kerestem föl.

Tárgyalásom oka az években fekszik.

1848 elött országunk aristocratiai szerkezetü volt. Az-

óta democratiaivá vált. — 'S én a' socialismust a' forradalomban, a' monarchismust a' forradalmat megelözött idökben vévén szemle alá, — követésére voltam szoritva azon érzeteknek, mellyeken mint fö csatornákon ömlött az ország' akaratja, és terjedt szét a' közvélemény.

Egyébiránt a' magyar nép hangulatát — bár akkor az semmi politikai tekintet alá nem vétetett — szintén ismeri, kivált a' monarchismusra nézve, minden ember, ki valaha falun lakott. — 'S én most igen rövid lehetek; mert a' reform' kora — fájdalom — gondolkozásban és miveltségben ollyannak hagyta a' népet, mint a' millyennek találá. A' néptudalomban 1848-ig nagy szellemi fejlödés nem mutatkozott, és az eszméknek olly fordulatpontjai nem valának, mellyeket jelentékenységökért szükség volna jellemzeni. —

A' földesúri jogok Magyarországon nagy szigorral soha nem gyakoroltattak ugyan; de a' hol hübéri viszony van, lehetetlen a' kormánynak népszerübbnek nem lenni, mint az aristocratiának. Nálunk is az urbéresek' ragaszkodását a' helytartótanács annyira lefoglalta, hogy a' tömeg az állami hatalmat tekinté természetes szövetségesének. 'S noha a' falusi nemessel aránylag ritkán volt viszongásban, földesurát nem gyülölte, a' táblabirák' tanácsa nélkül el nem élhetett : mégis, ha a' kormány és aristocratia közt meghasonlás támad, akkor minden kétségen kivül a' nemesség ellen lépett volna föl. 'S bár e' józan eszü nép a' gallitziai jelenetek' ismétlésére soha nem száll alá — mert a' magyar nincs közönséges agyagbol gyúrva és a' rosz szenvedélyek' minden szennyét nem szokta beszívni — 's bár a' fellázzadt négerek' dühével nem üldözte volna az ártatlan nöket és gyermekeket; de annyi bizonyos, hogy az aristocratiávali tusa esetében az igazgatás a' maga zászlói alatt találta volna a' Tisza vidékeinek lakóit szintugy mint a' Kárpáthokét.

Még a' februári forradalom után is havak töltek el, mig a' magyar nép a' kormányban történt 's rája nézve kedvező — változások miatt nem tekintett gyanusszemmel a' nemességre.

Annyira szított a' régi igazgatáshoz, hogy kevés fáradság kellett volna a' reactio' kifejtésére. — De nálunk az ellenforradalom élére senki sem kivánt állani és ennek tulajdonithatni leginkább a' nép' megbarátkozását az uj kormányzási rendszerrel.

Az igazgatás iránti rokonszenvek mellett természetes volt, ha a' magyar falusi lakos' royalismusa a' legnagyobb fokot érte el.

A' nép az országgyülés' kedvező törvényeiben a' király' akaratját látta; az engedmények' kimaradását pedig, ha valakinek tulajdonitani kivánta, a' baj oka — az ő szemei előtt — inkább volt a' főpapság, inkább volt a' nemesség, inkább voltak a' viszonyok, inkább volt saját maga, mint a' kormány. Annál kevésbé emelte vádját a' trón ellen, mellyet az ázsiai népek hö képzelődésével emelt fölül az emberi gyöngeségek' gőzkörén.

A' köznép' monarchismusa ollyan volt 1825-ben mint Mátyás kiráy' korában, és 1848 kezdetén, ollyan volt mint 1825-ben.

Hátra van még e' korszak ismertetésében a' februári napoktól kezdve a' magyar forradalom' kitöréséig terjedő idő.

Nem csekély föladat.

Itt bir legtöbb értékkel a' részletesség; de legnehezebb a' részrehajlatlanságnak középösvényét megtalálni.

Mert a' debreczeni öt hónapról a' tájékozási fonal látható. Kezünkben van. 'S ha ki nem eresztjük — az emberi

szenvedélyek' nagy de nem fárasztó tévegén át — hűn elvezet a' debreczeni tanácsháztól Világosvárig.

De hol van igazságos birája a' viharos napoknak márczius 13-tól kezdve september 11-ikéig? 'S mikor leend hü történésze? — Mekkora tere a' munkásságnak! Megdöbbenünk a' széles láthatár' diadaljelei és sirhalmai miatt, Catalanumi mezöje volt ez az eszméknek és örjöngéseknek!

Rövid kivánok lenni. —

Az ország' jövöje inkább függött a' pesti megyei teremtöl, mint Genua' sorsa azon deszkától, mellyen át akart Fiesco a' hajóra lépni, hogy egy forradalom' trónjára ülhessen.

Kossuthnak követté választatását meggátolni akarták a' conservativek; nem szerették az ellenzék legtekintélyesebb egyénei közül többen.

A' conservativek tettének okai a' pártok' természetében feküsznek.

Sokkal felötlöbb az ellenzék' szónokainak és befolyásosabb egyéneinek visszatartózkodása Kossuthtól.

'S pedig e' párt tekintélyeit, ha nem is kivétel nélkül, de többnyire, nagyobb vagy kisebb, nyílt vagy eltitkolt szakadás választotta el azon férfiutól, ki a' pozsonyi országgyülés' kezdetekor barátai körében is magánosan állott, de már hat hónap mulva az események' csodás hatalmánál fogva ellenségeit megalázta, és a' vetélytársakban gyakran hizelgökre vagy vakeszközökre talált: késöbb pedig a' haza' sorsát — mint a' gyermek az almát — kezébe vette, hogy játék közt sárba ejtse, és Europát megrendité, hogy miután maga 's az ügy, mellynek apostola lett, leveretik, a' földingás' romai olly vidékeket is összedúljanak, hol soha egy fül sem hallotta e' vészterhes nevet: K o s s u t h.

Minö forrásokból eredett az oppositio több tekintélyei-

nek idegenkedése iránta ? — azt kimeritőleg elmondani alig lehet.

Némellyt Széchenyi barátsága vont el Kossuthtól.

Mást a' hatáskör' féltése.

Volt a' ki politikáját veszélyesnek, jellemét kétségesnek tartá.

Volt a' ki meggyőződék, hogy csak a' destructiora van hivatása; mert semmi positiv irányhoz szeretettel nem viseltetik, és szelleme, mint a' vészmadár, a' zivatart keresi.

Voltak ócsárlói haszonlesésből, különczködésből 's nagyúri bornirozottságból.

Minden esetre a' követválasztás alatt Batthiányi Lajos gróf' erős karja tartotta fön Kossuthot; különben nem a' conservativ párt — mert ez Pestmegyében gyönge volt — de az ellenzék buktatta volna meg.

A' pozsonyi országgyülésen eleinte a' mérséklettet játszotta az elvek', és az engedékeny pártvezért az ellenzék' irányában.

Egyik sem használt.

Multjából minden azt következtette, hogy a' mérséklettség nem lehet komoly szándéka.

Mi a' pártvezérlést illeti : itt még több elfogultságot, visszatartózkodást, söt ellenszenvet kellett volna levivnia, hogy felsösége olly kiterjedésben válhassék elismertté, mint a' minö a' Deáké volt.

'S Kossuth nem az ellenzék' fönökei közt tudott hóditani, hanem rendkivüli szónoklatának varázsával a' karzatot ragadta el, a' nök' szemeiben fakasztott könyeket, és az ifjak' kedélyét húrozta föl a' fellengö vagy sivar elszánásokra.

Kezében vala a' közönség szive.

Az utczai vélemény, mint a' Memnon szobrának hideg

ajka, csak az ő lángeszének sugárai és melege által nyert hangokat; 's ő eléggé hiu volt a' népkegy' ezen jeleit naponként mind többre becsülni és nem sokat törődni a' régibb tekintélyek' elégületlenségével.

Az ellenzéket saját talentumának zsámolyául kivánta használni.

Eddig a' vezér' nézetei által a' párt gazdagodott, a' megpróbált bajnokok arattak népszerüséget és a' fiatal ambitiók nyertek okos kiválasztás mellett pályatért.

Deáknak t. i. szellemi felsősége ritka szerénységgel párosult.

Ő nyílt és őszinte módoru országlár levén, minden tárgyról a' baráti körben és az elöleges magántanácskozmányokban részletes véleményt mondott.

Eszméi határoztak a' kérdések fölött.

Söt a' fiatal képviselök nem is alkottak maguknak a' szönyegen forgó ügyekröl véleményt, mig elöbb Deákot ki nem hallgatták.

Ő oraculum volt a' négy falak közt. Érette kedvencz. eszméikről is lemondottak a' pártszónokok.

Azonban Deák, a' lélektan' örök törvényeit ismervén, tudta, hogy az áldozat, ha nem kölcsönös, elébbutóbb a' kényszerités adójává válhatik ugyan, de mint önkéntes ajándék hamar fog elapadni.

Ugy rendezte tehát a' párteljárást, hogy már a' kerületi ülésben is az inditványt, melly sajátlag az övé volt, más tette, és az eszméket 's adatokat, mellyek az ő gondolkozásának eredményei valának, többen használták föl a' vitatkozások' vezetésére és a' föbb kérdések' megalapitására.

Söt olly gyöngéd és körültekintő vala, hogy a' szerepkiosztások által az individualitásokat nem igyekezett hátraszoritani és örökké a' szónokok' legerősebb oldalait, legfényesebb tulajdonait engedé kitünni.

Némelly üres becsszomj megsemmisülhetett Deák által; de a' talentum mindig emeltetett, 's ha homályban lappanga, a' világosságra lépni és a' közvélemény' méltánylását elfogadni kényszeríteték.

Deák többbyire csak akkor nyilatkozott, ha a' tárgynak uj 's elöre ki nem számitott stádiumai tüntek föl; ha a' conservativek valami elhatározó észrevételt tettek, melly mások által meg nem czáfoltaték; ha a' parlamenti küzdelmek alatt a' vitatkozás félrevezettetett, a' fonalszál megszakadt, a' fökérdés szem elöl eltünt, 's az emberek sejték, hogy tévuton vannak, de az irányt hirtelen nem birták föllelni; ha végtére, keserüségek támadtak és a' kedélyeket lecsillapitani kellett, vagy a' szavak', vagy kérdések' módosítása által.

E' proculaeusi jellem, melly gazdag lelki örökségét testvérei közt ujra 's ujra megosztá, semmi irigységet nem támaszthatott és lefegyverzé a' roszakaratot is.

'S ámbár az ellenzék rendszerint a' világ minden parlamentjében fegyelmetlenebb szokott lenni, mint a' kormánypárt; ámbár Deáknak soha követelései nem voltak és békével türt volna akárhány vetélytársat; mégis önzéstelensége miatt olly tekintélyben állott, hogy az ellenzék' egész erejével rendelkezhetett, 's minden inkább megtörténheték, mint, hogy gyanu alá jöjjön, ha a' felgerjedt szenvedélyek utját bezárta, ha néha a' közvélemény ellen nyilatkozott, ha némelly eljárásának indokait homályban tartotta.

D e á k a k a r j a : ez elég volt az ellenzéknek, midőn criticus pillanatok lepték meg a' hazát.

Mert az emberek a' nagy dolgokban örömmel engedelmeskednek annak, ki az élet' kicsiny viszonyai közt szellemi felsöségét nem érezteti és a' hiuságot másban nem sérté, magában nem vétété észre. —

Illyen vala Deák' pártvezérsége.

Kossuth már az országgyülés' megnyilásakor egészen más viszonyba lépett az ellenzékkel; noha sokak' elégületlenségét sejdité és állását szilárdnak épen nem hitte. — Az ellenzék t. i. a' megnyitó beszéd után mindjárt központositotta az ügyek' kezelését, nem elöre készitett terv szerint, de a' parlamenti erök' önkéntes megegyezésénél fogva.

Hat vagy hét befolyásos képviselö és — a' föbb kérdésekben — a' felsöházi tagok közül Batthyányi Lajos 's Teleky László grófok, szakadatlanul magántanácskozmányokat tartottak, mellyekben a' napirenden levö tárgyakra nézve megállapitották eljárásukat és az ellenzék' teendöit.

Ezen collegialis ülések — mellyeknek eredményeit a' meghivottaknak erkölcsi kötelességböl, az ellenzék többi tagjainak pártfegyelemböl kellett elömozditani — Kossuth' túlnyomó befolyása alatt állottak ugyan; de a' vélemények' kimondásában elég szabadságot, a' kérdések összeállitásában 's kifejtésében sok szorgalmat tüntettek föl. Szentkirályi' éles esze és nagy munkássága, Szemere' és Pázmándy' europai 's parlamentaris miveltsége — mert a' Kossuthé inkább csak magyar és megyei eruditio volt — sokkal jobban valának e' conferentiákban használhatók, mint a' czifra szavak és virágos eszmék; noha kétségtelennek marad, hogy a' magyar nemzetnél alig lehet olly higgadt tanácskozmányt összealkotni, mellyben egy dagályos kép, egy ragyogó kifejezés vagy egy szerencsés ötlet ne nyomjon annyit mint egy mély eszme, egy szabatos gondolat, egy hasznos terv.

Ez keleti származásunkról hitelesebb bizonyságlevél, mint minden nyomtatott irat. —

Kossuth, kivált az országgyülés' kezdetekor, az ellenzéki titkos conferentiákban fölmerült nézetek iránt nagy

figyelemmel volt, egyszer sem tette magát a' lábra kapott eszmékkel éles ellentétbe, sőt gyakran változtatta meg szándékait 's áttért a' mások által inditványozott véleményekre.

Neki tömérdek ismerete volt az országgyülési irományokból és jegyzőkönyvekből. A' kérdések historiai előzményeit legjobban tudta. De az europai alkotmányos élettel csak felületesen vala megbarátkozva; belőle csupán a' regényesebb tájképeket, és a' polgárosodás' óriás törekvéseiből a' merészebb ábrándokat kedvelte.

Minthogy pedig az utolsó pozsonyi diéta különösebb gonddal a' reformok iránt viselteték, természetes vala, hogy Kossuth a' titkos conferentiákban néha nem vitt activ szerepet 's inkább ö kölcsönzött elvbarátaitól véleményt és adatokat, mint azok tőle. E' függése addig ment, hogy a' legfontosabb kérdést, melly a' magyar alkotmányos élet' elvei fölött határozott volna, t. i. a' királyi városok' rendezését egészen Szentkirályi' intézkedése alá vetette, 's minden ellenzéki tagok közül legkevesebb kifogást ö tett Szentkirályinak olly tervei ellen, mellyek sem a' szabadelvüség' sem kivihetöség' tekintetéből a' közvárakozásnak meg nem felelhettek.

Kossuth és Deák közt tehát az első különbség volt, hogy Deák épen a' belsö pártconferentiákon adott irányt, az előkészitő tanácskozmányokban osztá ki szellemének roppant kincseit, gazdagitá meg a' körüle lévőket. Kossuth pedig itt csak akkor vala irányadó, ha a' szenvedélyek kérdései kerültek elő és szükség volt ostromot vagy rohammali megtámadást rendezni; de midőn a' reformok felől és a' fölmerült tárgyak' megoldásáról kellett intézkedni, Kossuth nem annyira a' hitelező', mint a' kölcsönvevő' helyzetében volt, és nem vala makacs, saját nézeteitől elvbarátainak jobb nézeteihez átpártolni.

Mert a' tekintélyt csak tekintély, az erélyt erély által lehet fékezni, nem pedig olly kétértelmü mozgalmakkal, mellyeket bevallani senki sem mer, 's folytatni a' legkisebb akadályok után minden röstell.

Széchenyi mély meggyöződésből meríté ellenszenvét Kossuth középályája iránt, és nem is késett az előkerülő alkalmakkor bevallani. A' többieknek vagy nem volt elég hitök a' nagy izgatónak politikai hibái felöl ; vagy nem volt elég bizodalmok saját nézeteikben ; vagy nem volt elég lélekerejök a' divatos vélemények' árja ellen küzdeni; vagy végtére igen nagy bizodalmuk volt a' véletlen' különös protectiójában 's azon túlságos bölcseségben, hogy majd lejárja Kossuth magát és ekkor ők fáradság nélkül vehetik kezökbe a' hatalmat és hatást.

A' születésök alatt meghalt kisérletek rendre elhagyatták Kossuthtal azon mérsékletet is, mellyet addig tanusított ; kivált miután a' conservativek sem tettek akár lépést a' czélszerü engedékenységre, akár készülődést az erélyes ellenállásra.

Igy folytak a' dolgok egy darabig.

Végtére az administratori kérdés határozottabb irányt tüzött ki.

A' conservativek' fönökei az administrátori rendszer sikamló teréről szép móddal visszavonulni akartak.

Feláldozták volna a' lényeget, ha az illedelem' formáit megtarthatják.

Nem szerették pártjok vezérét egy nagy fontosságu ügyben gyöngédtelenül desavouiroztatni ; — mi egyébiránt a' világon a' legtermészetesebb dolog, 's gyakran volt már az alkotmányos országokban sok hasznos eredménynek szülő oka.

Az ellenzék néhány fönökei vévén észre a' conser-

vativek egyezkedési szándékát, hajlamot mutattak az administratori kérdésben a' mérséklettségre.

Lassanként az értesülések — bár kéz alatt — utba indultak.

A' közelités megtörtént.

Egyik ellenzéki tekintély — ha jól vagyok értesülve — maga készitette meg a' szerkezetet, melly mint királyi leirat vala az országgyüléshez intézendő, 's mellyben tettleg az ellenzék' törekvésének szolgáltatik igazság, de a' kifejezések és nyilatkozatok által kitelhetöleg óva van a' kormány' méltósága.

A' leirat visszavonulás lett volna, a' megveretés' nyilt bevallása nélkül.

Ha az ellenzék ezt a' tanácskozmányon átmenni engedendi, cserében több concessiókat nyert volna, 's az alku szerint leginkább a' városi kérdésben, mellynek gyors megoldását azért kivánta a' szabadelvü párt, hogy az aristocraticus formák, már valahára más elemek által mérsékeltethessenek.

A' nádor, kinek befolyásával történt mind ez, jelentést tévén a' kiengesztelés' sikeréröl, várja a' felsö határozatot.

„A' zivatar közt egybehivott törvényhozás' földerül, a' pártok' gyülölete megszünik, a' haladó-conservativ és a' mérséklett ellenzék kezet nyujt az alkotmány' reformálására, öszpontosul minden alakitó erő, a' csökönyösök visszavonulnak a' szélsö jobb oldalra, Kossuth a' baloldal' szélén marad egy becsületes de a' vezényletre nem való pártocskával, a' centrum pedig kitüzvén a' haladás' zászlóját, bátor de nem koczkáztató politikával viszi a' magyar nemzetet át azon crisisen, mellyen keresztül kell esnünk, midőn a' feudalismusról a' szabadságra törekszünk." — Ezen szép álmakba ringatták magukat az uj liga' avatottjai. Csak Széchenyi — mint akkori levelezéseinek némelly soraiból átcsillámlik

— nem mert az egyének szilárdságában hinni 's annyi csalatkozás után természetes vala kétkedése az emberekben és a' dolgokban.

Bécsből hamar megérkezik a' királyi resolutio, a' szerint mint elintézve volt.

Szentkirályinak vezetni kellett volna már az ügyet a kitüzött czél felé.

De Kossuth sejteni kezdi, hogy valami forraltatik kéz alatt és titokban. Kezd nyomozni.

Fölvilágosul.

Dühösségbe jön. Az álarcz levonásával, nyilt föllépéssel fenyegetözik. Hogy közte és Szentkirályi közt választani kell Pestmegyének, 's hogy minél elöbb itélni fog a' botrányos ügy fölött a' haza: — ezen fenyegetések megteszik hatásukat.

Szentkirályi a' királyi leirat' tárgyalása elöl Pestre szalad, 's az annyira bálványzott népszerüségét ugy teszi semmivé, hogy érette sem a' jók' tisztelete, sem a' bátrak' becsülése, nem adhatott kárpótlást.

A' többiek Szentkirályi távozásáról értesülvén, szintén nagy iparral kezdenek kibontakozni a' kellemetlen helyzetből, mellyben vezér nélkül maradtak.

A' zavar iszonyu.

Az anonymokból álló tábor katonák nélkül marad.

Csak a' sátorhelyek látszanak és a' letarolt mező.

A' bécsi királyi leirat Pozsonyban készült impuruma, veti még magát föl egy pár perczig; de többé nem is található

Mint a' nomad arabok fölszedik sátorukat és otthagyják a' tért, ugy hogy az utas ki alkonyban egy egész népet fedezett föl, reggel kietlen pusztát, meg nem tört csendet, és a' fövényben mindenfelé távozó embernyomokat talál, 's erröl györödik meg, hogy nem álma-

dék midőn kevés órával elöbb az esti szél által lengetett és holdsugáros sátrakat látott : — majdnem igy végzödött az administratori kérdés.

A' különbség csupán az vala, hogy egy fiatal követ, Lónyay Menyhért fölfogta az odahagyott ügyet, és a' karzat' iszonyu zaja közt védte a' hogy lehetett. A' többi követek pedig rábámultak. Föliratták magukat ellene. Nevetségessé tették állitásait.

A' dolog' kimenetelét tudják olvasóim.

Kossuth győzedelme határozott volt.

Fájdalom, e' diadal az ő irányára kártékonyabban folyt be, mint első perczre gondolható vala.

Mindig koczkáztatóbbá lön.

Szerencsejátékot üzött a' politikából.

Szünetlenül árverezte magasabbra az eszméket; mert mellözhetlen szüksége volt a' karzatra, 's csak a' közönség fanatismusa által tarthatta félelemben az elszakadni kivánókat.

A' közéletben a' bátorság' hiányát bünteti leginkább a' nemesis.

'S nálunk is minden, mit a' jó szándéku de határozatlan emberek Kossuth ellen, vagy tulajdonkép az ő személyében a' destructiv irány ellen tettek, — csak növelte Kossuth népszerüségét és közelebb hozta a' forradalmat.

Pedig mennyi kilátás volt a' februári napok elött, mennyi bizonyos remény, hogy Kossuth' hatalma a' természetes korlátok közé szorittatik vissza, mennyi kezesség vala a' győzedelemre; ha azok eléggé bátrak, kik a' mérsékletet akarták, kik nem annyira a' jelen percz' szélsőségeitől féltek, mint a' jövendő iránt kétségbe estek, mig a' nemzet szive és tettereje — mint a' játékszer — egy agitator' kezében van.

Ez akárhányszor megtörtént.

De midőn a' kifőzött tervek' életbe vezetése volt a' feladat, midőn egy kérdésnek nyilvános tanácskozmány elébe kellett vezettetni : akkor Kossuth mindent magához kivánt ragadni.

Nem osztá úgy ki a' népszerü tárgyakat mint Deák, hogy csak maga maradjon semmivel. Nem adta a' szövevényes ügyet, miután a' conferentziákon kifejtetett, olly tehetséges de még eléggé nem méltányolt egyénnek át, ki ennek következésében, a' kerületi és országos ülések' innepelt hösévé válandott volna. 'S ha egy megható egy elragadó szónoklatra volt szükség, mellynek a' vitanap' kezdetén, mint Tyrrhaeus tárogatójának harcz és diadalra kellett buzditani : bizonyosok lehetünk, hogy Kossuth nem fogja Deák példáját követni, ki illy alkalmat mindig valamelly vetélytárs emelésére hagyott használtatni.

Illy öntagadást a' lángeszü de hiu és becsszomjas pártvezérnél soha sem valánk szerencsések találhatni.

Kossuth nem sokat tekintve arra, hogy a' párteonferentián maga vagy pedig más örölte ki a' kérdést, mihelyt megállapodás eszközöltetett, 's már az egész párttal kellett az elfogadott nézetet közleni vagy a' kerületi ülésekbe átvinni, — legott kapott alkalmat egyéniségének föltolására. „Az inditványt megteheti valamellyik közülünk vagy megtehetem é n. — A' kérdés' kifejtését magamra vállalhatom" — ezen nyilatkozatok ritkán maradtak el, midőn a' szőnyegen levő ügy karzattapsokra és kardzörejre igényt formálhatott.

Semmi kétség, hogy Kossuth csodálatosan szép organnal birt, mellynek a' suttogástól kezdve a' legélesebb hangokig saját varázsa volt, ellenállhatatlan 's majdnem bóditó. Öt az arczkinyomattól egészen a' kéz' legkisebb mocczanatáig ha nem is müvészi, de gyakorolt, kellemes és néha

kiválólag nemes elöadási modor jellemzé. Beszédei, mellyek félig készültek, félig rögtönzöttek valának, soha az unalmasságig hosszak, vagy a' figyelem fárasztásaig tartalmasok nem voltak. Ezért is kellett hatniok. 'S hatottak, mert bennök emelkedettség és csillám vala, mélység és sötétség nélkül; bennök, gyakran egy fölkiáltásban vagy egy mellékeszmében a' szenvedélyeknek egész fergetege tört ki. Kossuth' beszédei, a' többi magyar tekintélyek' beszédeinél sokkal inkább tetszettek, mert rajta kivül senki magát ugy nem mivelte ki, hogy a' tömeg minden elöitéleteit és elöszereteteit a' polgárisodásba átvigye, és a' magasabb szónoklat' mezején népszónoknak maradjon.

Önként folyt tehát, hogy Kossuth a' magánconferentiák' rendezett eszméire, mint egy talajra, egy diszes és erös piedestalra lépvén fel, az országgyülésen kitünö szónoki tehetségével rendkivüli hatást gyakorolt.

Néhány év alatt az övé lön minden karzattaps, minden figyelem.

Nemcsak legszebb szónoknak, de a' legtanultabb és legbölcsebb státusférfinak kezdé a' közönség tartani.

Eddig csak hires hirlapiró és hires megyei orator volt, most fölfedezték benne a' nagy országlárt, ki a' gyökeres reformok' politikáját egyedül képviseli; mert a' többiek vagy csupán egyes tárgyakban tekintettek szakembereknek, vagy az átalános politica mezején másodrangu csillagoknak tartatának, kik Kossuth' naprendszere körül több vagy kevesebb kölcsönzött fénnyel forogtak.

'S Kossuth az által, hogy a' párteonferentián engedékeny volt, de az elfogadott tárgyat maga vezette a' nyilt ülésekben, — kettöt nyert: t. i. a' közönség óriásnak hitte, és bálványoztatván a' karzatok által, a' conferentiát mindig kényszeríthette az agitationalis kérdésekben az ö extrem nézeteit pártakarattá emelni.

Hogy illy helyzet' veszélyét a' többi tekintélyek átlátták: természetes.

Igyekeztek a' szokatlan nyomás alól menekülni.

Némellyek talán irigyelték; mások gyülölték az uj pártvezér' babérjait.

Voltak a' conferentia' tagjai közt és a' conferentiákon jelen nem lévö ellenzéki követek sorában, kik igen gyorsnak találták a' haladást és megdöbbentek.

Mások — mint Szemere — Kossuth' egyéniségétöl tartván, óhajtottak az ellenzékböl egy párttöredéket, melly öt fékezze. De senki sem akart illy párt' vezére lenni.

Hatalmasaink féltek a' népszerütlenség' töviskoronájától.

Nem is csoda.

Hiszen a' magyar 1848 elött azt látta, hogy miként e m e l egyeseket fel a' népszerüség, nem azt, hogy miként temet el?

Addig csak a' népszerütlenségnek volt calváriája, mellyre az aggódók eltikkadva vonták fel a' keresztet; mig a' könnyelmü a' haza oltára felé sietett, hogy egy kellemes meghajlással fogadja el a' népszerüség kezéböl a' polgári érdem' cserágát.

Most vannak, kik elismerik, hogy az olcsó népszerüség több vagyont gyujtott nálunk fel és több milliót oszlatott füstbe, mint két nagy hatalmasság' minden löporgyára.

De gondolták-e akkor, hogy nem mindig jó a' százkezü Briaraeus által fölkaroltatni? —

Szemere — ki régi érdemeinél fogva — számithatott volna, mikép igen hamar nem fog félreértetni, midön egy ismerösének a' párt' belsö szakadásait lerajzolta, 's a' készülö kitöréseket emlité, igy ir: „én pedig az observatoriumba vonulok 's kémlelem az eseményeket." —

Csak egy független és semmi párthoz nem tartozó

hazafi, Mosonnak nagy követe, tudta valódi becsökre reducálni az utczai véleményeket 's nem félt olly vállalattól, mellynek dicsősége ellen csupán népszerütlensége hozathatott fel.

Ő igyekezett nyiltan és fáradhatlanul, Kossuth' ellensulyozására a' haladó pártárnyolatok' elemeiből olly szövetséget alkotni, melly a' szabadságot ne compromittálja, midőn Kossuthot fékezi.

Az ellenzék' elégületlen főnökei, hol Moson' követével értekeztek, hol a' régi disciplinára tértek vissza, hol az ö kirekesztésével akartak egy Kossuth elleni pártot életbeléptetni.

Ezen ingadozásnak megdöbbentö következéseit a' sors a' magyar nemzet ellen forditotta. A' vezérek' félénksége, kik egy terv' elfogadásába bemenni mertek de végrehajtásától vissza — és megint visszadöbbentek, örökké Kossuth emelkedésére hatott.

Először a' válaszfeliratban mutatkozék a' még eltakart szakadás.

Később másodrendü kérdéseket választott az apró ingerkedések teréül.

Kossuth figyelni kezdett és szertelen népszerüségét, mellyet — mint gyanitható — előbb csak magáért ezen népszerüségnek kéjes és idegizgató gyönyöréért kedvelt, most már mint védsorompót kellett a' lehető megtámadások ellen használnia.

Kiki föl tudja fogni az illy állapot veszélyeit.

És igaznak marad, hogy a' kik Kossuth' túlnyomó befolyását veszélyesnek tartották, nem jó taktikát választottak, midőn azt ugy akarák korlátolni, hogy maguk semmit se veszíthessenek, 's a' nem-sikerülés' esetében mysticus homályba borithassák czélzataikat.

Látható va'a, miként illy eljárás ritkán arathat sikert.

látván a' vidékek' kedvező hangulatát Széchenyi terve iránt, a' pest-fiumei és a' vukovár-fiumei vonalakból mindinkább kezdettek életkérdést csinálni.

A' két terv már nyilvános pártzászlónak tekinteték.

Kossuth érzé naponkinti gyengülését.

Sejté a' titkos czél' egész dimensioját.

Elébb a' vasut' kérdése felett akart mielőbbi ütközetet; mert az ellenzékben még a' pártfegyelem' teljes fölbomlását nem hitte, 's csak egyes desertiókra számolt.

Később félt, hogy magában a' karzatban is — melly a' Kossuth elleni engedetlenkedés' boszulója és a gyöngébb jellemüek' ingadozásainak fékezője volt — scissio uralkodik.

Elállott tehát szándékától.

Midőn pedig a' hirlapirodalom kivétel nélkül föltámadt és a' vukovár-fiumei vonal legfelebb a' Hetilapok' kevesektől pártolt hasábain számithatott ügyvivőkre; Kossuth tökéletesen belátta, hogy helyzetének megtartására nincs más eszköz, mint olly izgatási anyagot dobni a' közönség közé, melly a' támasztott mozgás' átalánossága miatt háttérbe szorítson minden más kérdést, és a' politikai szenvedélyek' légkörébe sodorván az embereket, mint Oberon sipja ha megfuvatik, öreget és ifjat a' hangok' ereje által forgasson.

Erre a' lombardiai komoly elégületlenség, és a' IX-ik Pius' neve alá takart szabadsági mozgalmak önként látszottak ajánlkozni; valamint szintén felhasználható volt az oppositio programmjába igtatott és ott felejtett felelős kormányzás, mellyről különben Kossuthnak, mint a' megyerendszer imádójának, legkevesebb oka volt gondoskodni.

Egy tanácskozmányban jelenti tehát, hogy inditványt fog tenni olly tárgyban, mellyet még a' válaszfeliratkor sürgetni akart; de elvbarátainak kivánságára elhalasztott.

A' figyelem fölébredett.

A' pártárnyolatok' különböző körei a' szándék' tudomásához jutván, mozgani kezdenek.

A rokon- és ellenszenvek remény és aggodalom közt hányatnak.

Voltak kik rábeszélés utján hitték a' fölhozandó inditvány' nyakát törhetni.

Voltak kik hetedik égbe ragadtattak általa.

Szóval, megint Kossuthra vala szegezve minden szem.

A' megpenditett anyagi kérdések, mihelyt a' szenvedélyek' szeszes pohara az izgalmakat keresők ajka elébe tartatott, rögtön feledve valának.

És Kossuth diadalmaskodott ellenfelein. —

Mi egyébiránt magának a' nagyhirü inditványnak — melly később, mint a' hegyről meginditott hógolyó, óriás idomuvá növekedett — első alakját illeti: meg kell vallani, hogy az eléggé szerény volt, 's inkább a' kifejezések' határozatlansága mint merészsége által tünt ki.

Egy fölirásra szólitá t. i. föl Kossuth a' kerületi ülést, mellyben az országgyülés a' trón elébe vala terjesztendő:

hogy a' magyar nemzet a' felelősség' eszméjében látja az alkotmányosság' egyik fő biztositékát, és addig is mig a' parlamentaris kormány létesülhetne, óhajtja, hogy ő felsége küldjön a' helytartótanács kebléből a' törvényhozás' termébe olly királyi biztosokat, kik a' kormány' nézeteibe avatva lévén, hivatalos fölvilágositást adhassanak a' szőnyegen levő kérdések iránt; továbbá fölterjesztendő vala

hogy a' magyar nemzet csak akkor láthatja veszélyen kivül alkotmányos szabadságát, ha a' lombard-velenczei királyságnak és a' többi osztrák örökös tartományoknak is alkotmány fog adatni.

Ennél tovább nem ment a' fölirási első terv.

Az örökös tartományokkali együttérzésnek kijelentése és hogy a' magyar nemzet Lombardiát a' szigor helyet a' szabadság' kötelékeivel szeretné a' közös birodalomhoz szorosabban fűzve látni : — ezen eszmék, mellyeket azóta mindenki a' legtermészetesebbeknek talál, valának a' fölirat gyúpontjai, honnan egy conflagratio lehetsége sugárzott ki.

Nem fog-e e' nyilatkozat lendületet adni az absolutismus elleni manifestatiókra Bécsben, Prágában és Lembergben? Nem fog-e Olaszországban nagyobb hullámokat vetni a' mozgalom? Vagy nem rémül-e a' fölirás miatt annyira el Metternich ministeriuma, ha a' pozsoni országgyülést rögtön szétoszlatja, és a' legsürgetőbb reformkérdések kivitele ismét három évvel hátrább vettetik?

Illy aggodalmak zsibongottak mindenfelé.

De az aggódók össze sem szedhették magukat.

Mert egy igénytelen követ által és minden szándéka nélkül az izgatásnak olly kö dobatott a' bankjegyek' forgalma és a' statusadósságok körüli interpellatio miatt a' kutba, mellyet viszont nehéz volt kivenni.

A' bécsi bank biztosokat küldött le, állásáról Kossuthot fölvilágositandó.

A' ki tudja, hogy minö homályban tartotta a' Metternich-kormány a' birodalom' pénzügyi viszonyait, érti, hogy ezen most kicsinynek látszó lépés Kossuth hatalmát néhány óra alatt kettöztette.

És ö befolyásával geometriai arányban növelte követeléseit.

A' mit ma kivánt, megdöbbenté társait; de holnap már igazoltatott az europai események által.

Szédelgös koczkajáték kezdödék 's a' véletlen mindig a' legmerészebbnek kedvezett.

'S midőn az óvatosság' emberei ellenkezőtől tartottak, kiüt a' februári forradalom.

Hogy Europának uj korszaka kezdődik 's hogy ez legalább a' szenvedésekben eredménydus leend : ki hozta volna kétségbe ?

Nem szaladott-e a' higany gyorsaságával Guizottal Odillon-Barrotig 's onnan majdnem Blanquiig, — a' conservativektől a' baloldalig 's onnan majdnem a' convent hegypártjáig a' hatalom? Söt nem állott-e a' kormánylajstromon Blanc Lajos és Albert neve, mint utmutatóké a' vágyak' ismeretlen tartományai felé ?

Különös hatása volt a' februári forradalomnak !

Valamint gyöngévé tette doctrinái által a' statusszerkezetet, szintugy megtörpíté a' jellemeket is.

A' nagy egyéniségek' alakjai összehullottak, 's a' kicsiny lények közül, miket a' zavar magas helyekre tolt, egy sem lön naggyá.

És a' melly talentumok, a' melly jellemek növekedni is látszottak a' viszonyok' ereje által, hamar észrevehető volt, hogy — mint az áldozatoknál a' Procrusteságyban — ez csak azért történik, mert az egész organismus kinokat szenvedett, a' tagok' kötelékeikből kivonattak, és az egyes részek midőn megnyultak, nyomorokká levének.

Csodálkoznunk kellene illy szerencsétlenségén koruknak, ha okai nem volnának az események' természetéből és fejlődéséből gyanithatók. —

A' februári forradalomnak közvetlen czélja nem volt. Iránya rögtönöztetett a' barricad-harcz alatt egy költő 's néhány fiatal ember által.

Mert a' betiltott banquettek csupán Guizottól törekedtek egypár votumot elvonni ; a' tilalom, mellyet komolyan végrehajtani senki sem merészelt, e' votumok' megtartásáért támadt.

Annyi kötelességérzet, mint a' mennyivel a' katona a' sánczot, mellyen áll, védi, — ah! ennél sokkal kevesebb, Kossuthot visszaszoritotta volna egy innepelt szónokká, és a' hazát megmenti vala.

De haladjunk a' pozsoni országgyülés fejleményeinek bölcseletében tovább.

A' szétszakadt coalitió' töredékei egyesülve uj elemekkel, mellyek nem voltak kizárólag mind az országgülés' tagjai még egy küzdelmet akarának elöidézni, de már több óvatossággal és elszánással.

Széchenyi grófnak, mint a' közlekedési osztály elnökének, megjelent az országgyüléshez intézett munkája a' közlekedési hálózatról, melly hivatalos irat lévén, tárgyalás alá vala kerülendö, legalább azon tekintetböl, mert mintegy 100 millióra rúgó hitel' megajánlását kivánta tiz év alatt, 's ezen öszvegböl, hogy a' közlekedési munkálatok megkezdethessenek, bizonyos mennyiséget okvetlenül meg kellett szavazni a' pozsoni országgyülésnek, mielött közbotrány nélkül eloszlathatnék.

Széchenyi elöterjesztményénél korábban már beadatott Kossuthnak is, mint a' vukovár-fiumei vasuttársaság' fölhatalmazottjának egy terve, melly mint élet és halál kérdést sürgeti a' rácz és illyr vidékeknek a' magyar tengerparttali összeköttetését, mert mint a' régi Pesti Hirlapban fejtegetve volt—e' m e n t ö-t é n y nélkül, mindig gyarmati helyzetben maradunk.

Csodálatos szerepe van a' történésznek, ha az évek' nyugalmával visszatekint a' lelkesedésre, mellyel egykor fogadtattak olly tervek, miknek létesitése nem azoknak, kik sürgették, hanem azok' ellenségeinek kellett volna örvendeni.

Illyen a' vukovár-fiumei vonal, mellyet Kossuth külö-

nös előszeretettel karolt át, és tudtomra Rajachich ö szentsége nem pártolt. —

Széchenyi munkálatának alapelvei valának: kapcsolatba hozni Magyarországot az europai nagy vásárpontokkal és Nyugot-europát Kelet-europával hazánkon át minél egyenesebben összekötni; továbbá a' Magyarországi vasuthálózatot Pestből inditani ki és Pestre vezetni vissza; végre Magyarország' idegen ajku lakosait a' magyar elemmel gyakori és mellözhetlen érintkezésbe hozni.

Az első pont némi áldozatot igényelt volna költség tekintetéből, 's tán egy darabig valamennyiben csökkenté vala a' pályák' jövedelmezését; de Magyarhon' europai fontosságára nézve nagy hatással birandott.

A' második pont, t. i. a' hálózatnak Budapeströli kiindítása, e' várost fél század alatt világvárossá emelhette volna.

A' harmadik pont, t. i. az idegen ajku lakosoknak a' magyar elemmeli gyakori és mellözhetlen érintkezésbe hozása, a' provincziális érdekeket néhol sértette; de a' kedélyek' kiengesztelésére, a' haza' fölvirágzására, a' magyar név becsültetésére, minden emberbarátaink' és minden népszónokaink' ömledezéseinél százezerszer inkább befolyt volna.

Széchenyi munkájának olly sok ragyogó oldalai valának, hogy mielőbbi felvételét méltán lehetett várni. Különben is épen azon idő körül szemlátomást kezdett a' közönségben az anyagi haladás kérdései iránti érzék kifejlődni, 's a' megyék a' Tiszaszabályzás' ügye miatt gyakoribb érintkezésbe jövén a' gróffal belátni kezdették, miként másé lehet ugyan a' szép szavak' dicsősége, de ö egyedül a' tett és virágzó vállalatok' embere.

Kossuth rendkivüli zavarba jött a' közlekedési elnök' emlékirata által. Látta, hogy ha Széchenyi' tervei elfogad-

tatnak, a' viszonyok' szövődésénél fogva jövedelme és országgyülési hatása egyaránt van koczkáztatva.

Mert Kossuth egyedül csak a' vukovár-fiumei vasuttársaságtól kapott fizetésből élt, és suprematiája az ellenzék' elégületlen tagjai fölött egy megveretésen túl nem tarthatott.

'S a' megverettetés pedig bizonyosnak látszott.

Mert Széchenyi tervében a' pest-fiumei vasut vala egyedül beilleszthető.

És illy vonal' mielőbbi létesitését a' gróf a' nemzet' figyelmébe ajánlotta, mig a' vukovár-fiumei előmunkálatok' nevezetes hibáit és az egész eszme gyarlóságát kitünteté.

Kossuth' bámulói közül sokan annyit bevallottak, miként a' közlekedési elnök mellett szól a' nemzet valóságos érdeke, és a' vukovár-fiumei vonal legfeljebb az ellenséges irányok' öszpontositására czélszerü s arravaló, hogy Fiume mentől kevesebb ideig legyen magyar tengerpart.

Kossuth ellenségei még azt is álliták, hogy a' vukovár-fiumei vaspálya előmunkálataiban több szakismereti botlások vannak; a' költségvetés pedig szédelgős és kalandori, mintha a' közönség' mystificatiójára volna készitve.

Hogy Kossuth szivesen ringatta álomképek közé magát, kétségtelen; de hogy szándékoson kivánta volna a' magyar nemzetet ámitani, kivált pénzügyi kérdésekben: — ez nem lehet igaz.

Benne mint a' politikai és vallásos álmadozók' nagy részében, sok nemes érzés és sok könnyelmü öszinteség vala, vegyitve lelkesedéssel és ravaszsággal. Megengedem, mikép lelkesedése nem volt hasonló olly magneticus állapothoz, melly az alvajárót levíhatatlan erővel viszi a' me-

redeken át a' mélységhez; megengedem, hogy az ábránd' ködeiből előre kiszámitotta a' pontot, mellyre állva a' homályból kitörő sugárok fénykört fognak halántékai körül vonni; megengedem, hogy annyira vala charlatan mint Savonarola és Rienzi, 's mint az állami és hiteszmék' vértanuinak nagy része: de, hogy Kossuth valaha anyagi önzésből kivánta volna a' nemzetet mystificálni, és hogy a' számitási hibák szándékból csusztak volna tolláról a' papirra: — ezt most midőn a' nagy izgató, mint reméllem, örökre bevégezte politikai pályáját, 's nem árthat többé sem az egyéneknek sem a' hazának,... ezt az iconiumi halhatatlan halottról, ki az óriás forradalomból — mellyet egyedül idézett fel — tört szívvel 's majdnem kuldusbottal vándorolt ki ,... ezt Kossuthról hinni makacs gyülölői sem fogják.

De a' vukovár-fiumei vaspálya iránt tett előterjesztményének olvasásakor többen voltak olly nézetben , miként a' becsúszott számitási hibák szándékos mystificatióból eredtek.

Országgyülési hatását tehát végveszély fenyegette.

Előbb magában Pestmegyében, mellynek képviselője volt, aztán a' többi törvényhatóságoknál pótlékutasitásba akarták tétetni Széchenyi' munkájának elfogadását.

Legfelebb 16 megyében vala lehetséges az ellenkező irány' diadala.

Aztán mit használt volna minden vidéki rokonszenv a' vukovár-fiumei vonal iránt, ha Pest határozata Kossuthot vagy ezen kedvencz eszméjének pártolásától vagy a' követségtől elmozditja ?

Pedig Nyárin, Patayn és Szentkirályin kezdve a' tekintélyesebb egyének' nagy többsége Széchenyi munkálatja mellett volt. —

Látván a' pozsoniak a' fővárosban jelenkező szellemet,

Az elégületlenség, mint azon bomba, mellyel csak ijeszteni akarnak, ártalmatlan helyekre irányoztatott. Az utczagyerekek és a' proletariusok félig mulatságból, félig rosz szándékkal tovább gördíték e' bombát. 'S hogy a' trón mellett pattant el, 's hogy az egész állomány' épületét szétszakitotta: — ezen ki csodálkozott inkább, mint épen Odillon-Barrot és Marie, a' banquettek' és elégületlenség' megrendelöi?

Számitáshiány a' reformerek, ingadozás és erélytelenség a' conservativek részéről, véletlen mindenfelöl: — ez a' közelebbi franczia forradalom' eredete.

Senki sem találkozott annyi egyéniségekből, mellyek dicsőségöket, vagyonukat és fényes helyzetöket a' létező állapotnak köszönhették, — senki sem volt a' bourgeoisie' országnagyai közül, ki egy könycseppet hullatott volna a trónról lelépett királyért és egy vércseppet a' megégetett trónért.

'S áldozta-e föl magát a' tan' embere, az ügyvéd, a' parlamenti szónok, a' mérséklett szabadelvü iró az alkotmányért, mellyért annyi évig fáradozott; — áldozta-e föl magát a' miveltségnek és vagyonosságnak érdekeiért, mellyeket a' tömegek' radicalismusa megtámadott, — veszélyeztette-e életét a' család', a' birtokjog, és a' társadalom' oltalmazásában, a' socialisták első erélyes föllépésekor?

Senki sem volt a' résen.

Minden visszavonult.

A' kicsiny és nagy ambitiók gondosan óvták magukat a' jövendő' számára, mintha a' jelen' föláldozása által szolgálni lehetne a' jövendőt!

'S nem szerencsétlenség-e, hogy egész Europában széterjedvén a' mozgalom, majdnem mindenütt ingatag, erélytelen, habozó és az események' idegenszerüsége miatt megrémült emberekre talált?

A' pártok' phalanxai szétoszlottak, mint a' római katonák, midőn először látták meg azon ismeretlen és óriás állatokat, mellyeken vitte az Epiroták' királya Róma ellen a' tábor- és ostromszereket.

Alig volt ország, hol a' józan szabadság másként védelmeztetett volna a' féketlenség ellen, mint egy felhagyott positio, mellyet rendszeres visszavonulás közt szokás az ellenségnek átadni.

Csoda-e, ha igy a' későbbi véres küzdelmek' daczára is a' háborgó elem nagy sulyra kapott és még most is a' társadalmat fenyegeti? Csoda-e, ha a' rend' embereinek 's a' mérséklett monarchia' pártolóinak kitünő lanyhasága miatt a' dolgok azon pontig mentek, hogy jelenleg Europában két nagy hatalom van, Miklós czár és a' radicalismus? — Még pedig minő radicalismus?! Nem a' közjogi formák ellen intézett nagy meggyöződéseké, sem a' Cassiusok' és Poggik' türelmetlen szabadságvágya, — de azon socialis irányu radicalismus, melly szenvedélyeiben hasonlít a' szegények irigységéhez a' gazdagok ellen, utolsó gondolataiban pedig igen közel áll a' tőkepénz- és fekvőbirtokbani osztozáshoz.

A' ki a' megfélemlést és habozást, melly mint egy nagy betegség elterjedett egész Europában, figyelemre veszi, nem fog bámulni, ha a' pozsoni conservativek is ugy elvesztették szivöket és eszméletöket, mint Lajos Fülöp és Metternich, és mint a' Belga királyon és az Angol országlárokon kivül, a' többi világ.

Kossuth a' felső- és alsóház' urává lőn.

Az alkotmányozás gőzerővel folyt.

A' nádor nem mert ellenszegülni.

A' mágnások hallgattak, a' főpapság meghajolt.

Bécsben forradalom.

Pesten forradalom.

A' forradalom mint Ahasver világutnak indul.

Sem kün sem ben támpont, mellyen a' létező megnyugodhassék.

Az aristocratia épületének boltívei szétrepednek.

A' feudalismus és rendi alkotmány felforgattatik.

A' democratia — bár a' többi állami erök által mérsékeltetve — uralkodásra jut.

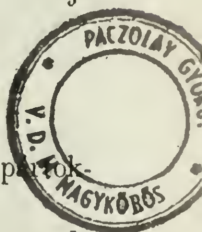
A' monarchiai dualismus a' réginél sokkal nagyobb terjedelemben határoztatik el.

Az 1848-ki törvények felterjesztetnek és ő felsége V-ik Ferdinand király által megerösitést nyernek.

A' ministerium a' szokatlan hatalommal felruházott nádortól vezettetve Pestre érkezik, 's a' nép' tomboló ujongásai közt elkezdi az önálló és független magyar kormány az igazgatást.

Minden mult oda van! Csak a' királyság' eszméje nem ingott még meg Magyarországon.

Az 1848-ki törvények elsö hatása a' népre és pártokra inkább kedvező mint megdöbbentö volt.

A' nemesség töméntelent és aránytalanul vesztett; de olly illedelemmel olly tiszteletre méltó férfiassággal türte a' háztartásán és családkilátásain ejtett sebeket, olly kész volt a' hazának minden áldozattal szolgálni, hogy az embert e' derült resignatio, a' rendkivüli viszonyoknak e' józan felfogása, önkéntelenül a' magyar név iránti büszkeséggel tölté el.

Az urbéri terhek alól felszabadult magyarajkuak pedig nem tanultak semmi féketlenséget az uj szabadságból, nem üldözték vérszemre kapva — mint némellyek jósolták — az aristocratákat, 's nem indultak meg erőszakos fogla-

lásokra; hanem muzsikaszó mellett vigadtak, a' volt földesurat, ha gazdaságában megakadt, barátságból segitették, és midőn pörök támadt, — mint régen bölcs Salamonhoz kelet' népei — egyenesen Deák Ferenczhez mentek 's a' mit ö tanácsolt, az aztán szentirás volt. Az igazságministert a' falusi lakos országos békebirónak tekintette. —

Mi a' többi népfajokat illeti:

a' tót az ujabb idöben testvéri egyetértésben élt a' magyarral 's örömeiben osztozék;

a' rácz és az erdélyi oláh sötét vala, 's nem látszék a' jelen percz' nemeslelküsége miatt a' multat feledni. Különösen az oláhra inkább ingerlö mint felderitö hatással volt a' hübéri terhek' megszüntetése. —

Az 1848-ki törvényeknek a' magánjogi viszonyok' democraticus rendezésén kivüli része, t. i. az alkotmányozó rész, mint álomkép lebegett a' vidéki magyar' szemei előtt, hitt és kétkedett valóságában.

Palladium volt a' megnyert népképviselet annyiban, hogy az égből hullott alá; de annyiban már különbözött az értelem' istennöje által a' földre leejtett köntöstől — a' régi palladiumtól, — hogy a' jóslat szerint addig Rómának élni kellett, mig a' palladium hün öriztetik, ellenben nálunk az elöjelek korán sejdítteték, hogy épen a' hü örizet miatt fog Magyarország halálvonaglása bekövetkezni.

Azonban Széchenyin kivül senki sem veté az első perczekben magát illy sötét aggályok közé, — 's legkevésbé a' vidéken, a' szerény nemesi udvarok és a' fél urbéri állománnyal biró faluházak' nádfedele alatt.

A' nép' átalános szelleméről, mellyel az uj alkotmányt birálta, keveset mondhatni.

A' föbb szempontokat a' következő eszmék talán magukban foglalják:

A' közönség szerette, hogy az 1848-ki törvények Magyarország' önállóságának alapján rendezték a' népképviseletet. Mert az örökös tartományoktóli különvált helyzet a' régi alkotmányos törekvésnek olly kétségtelen jelleme volt, hogy a' legutolsó magyar is semmi szabadságért nem áldozta volna fel hazánk autonomiáját.

A' közönség a' birodalmi kapcsok' megbontására gondolni sem akart, és a' pragmatica sanctiohoz szilárdul ragaszkodott; de nem hitte, hogy e' két kérdésnek még valaha összeütközése lehessen az 1848-ki törvényekkel.

A' közönség magasztaltatni hallá a' népképviseletet, és sajnálta a' megbukott megyei rendszert. Hogy e' tekintetből, öröme a' jelenen, vagy sajnálkozása a' multért legyen nagyobb?: ezt elhatározni azért sem tudta még; mert Kossuth a' megyerendszernek a' képviseleti formákkal, a' felirási jognak a' felelösség elvéveli kézfogását és összeházasitását igérte, a' midön aztán minden táblabirói bánat felesleges lett volna.

A' közönség, továbbá, semmi fogalommal nem birt egy felelös ministerium' gépezetéről; de annál több rokonszenvvel és honfi bámulattal viselteték az elsö magyar ministerium egyéniségei iránt. A' személyek' tisztelete diessugárt vont az uj institutio körül, megaranyozta a' gép' minden karikáját, minden szegét és minden deszkadarabját.

A' közönség ennél fogva néhány hét alatt hozzászokott a' hazát összekötni az 1848-ki alkotmánnyal; mert ezen alkotmányt szivében már kezdet óta összekötötte az ellenzék' legragyogóbb neveivel, mellyek az elsö magyar ministeriumban fénylettek. — Mind a' két csalódás megtermé gyászos következéseit. —

Ezen eszmék, hiányaik mellett is, a' megyei hangulat-

nak, mellyel eleinte a' közjogi nagy változások fogadtattak, alapvonalait hivebben adják vissza, mint azon hirlapi jelentések, mellyek szerint a' magyar nemzet a' parlamentaris kormány diadala miatt örömittas elragadásban merengett. —

Kiegészítetlen lenne képünk, ha a' megyei szellem' békes, egyszerü és inkább a' személyeken mint a' dolgokon függő hajlamai mellett, emlités nélkül maradnának a' rendezett, fegyelmezett és cselekvényes pártok.

A' ministerium' Pestre érkezésekor már többnyire szétrezzentve voltak a' conservativek. A' kik itt maradtak, majd mind alkalmazást nyertek és fölolvadának az uj pártárnyolatok közé. De Apponyi gróf, és a' befolyásosabb vezérek részint Magyarország' határain túl, részint falusi magányaikban elvonultak. Nem nyilatkozának az 1848-diki törvények' hozatala után. Nem kerestek állást az új nézetek' és törekvések' irányában. Észrevenni sem kivánták a' készülő szenvedéseket, az összevonult vihart. Ezen néma tiltakozás, melly a' hallgatás kiáltó jelentékenysége által látszott mindent elmondani, akkor gyanusnak tartatott; mert az osztrák örökös tartományokban is az aristocratia kikerülte az alkalmakat megrongált befolyásának helyreállitására 's nem szólalt az új korszak' kérdéseinek vezérletéhez, hanem palotáiba és falusi kastélyaiba visszavonult, 's mint Wallenstein, midőn szerencsétlen vagy boszuforraló volt, elzáratta a' prágai közelfekvő utczákat, hogy a' lármás világnak hangjait füleihez ne hozhassa még a' véletlen is; szintugy iszonyodott az osztrák aristocratia a' máreziusi időnesztől, a' mozgalom zajától, a' megtört intézmények' recesenéseitől és az alkotmányossá lett birodalom' kormánykerekeinek zúgásától. Minthogy pedig a' létező társadalmi erők ritkán szokták a' romai stoicusok' halálközönyeivel magukat — mihelyt a' világ nem tetszik — meggyil-

kolni; a' nép a' felsö aristocratiának e' dermedtségében, e' halálnyugalmában terveket látott megkristályosodni, és a' forradalom' nagyuri ignorálását az ellenforradalom' kikiáltásának vette.

Szerencsétlen idök, midőn vád rejlik a' tettben és a' hallgatásban, — vád az elszánásban, melly nem oltalmazza magát, és a' védőhelyzetekben egyaránt!

Mondják némellyek, hogy ha a' conservativek az 1848-ki törvények alapján föllépni 's parlamenti befolyást szerezni elég öntagadással birtak volna, a' többi mérséklett árnyolatokkal együtt a' forradalom' kitörését sikerrel gátolhatják vala és talán, a' practicabilitás' terére vezethetendik a' rögtönzött uj alkotmányt. Igaz; de a' frankfurti utczakrawall' majmolása és egy rendezett nyaktiló is a' koczka másik lapján állott. 'S elzárva lévén a' befolyás sokféle eszközeinek használatától, nagy kérdés: juthattak volna-e minden erőfeszítés daczára olly jelentékeny számmal a' parlamentbe, hogy több sulyt vethessenek talentumaik által a' higgadt tanácskozás' mérlegébe, mint a' mennyi sulyt vetettek volna pusztán megjelenésöknél fogva a' clubbszenvedélyek és az utczaingerültség közé? —

A' conservativekkel egészen ellenkező földsark a' márczius 15-ki párt volt, melly a' „Forradalmi Csarnokban" tartá gyüléseit és ott mint egy lelki Pritanaeumban táplálkozott reggeltöl estig a' legbizarabb franczia könyvekből kiszedett és a' teke- vagy kávéasztalokról elszónokolt tervekkel.

E' párt' eredete következö vala: Kossuth' fölirási inditványa, melly Magyarországnak népképviseletet, a' többi osztrák örökös tartományoknak szintén alkotmányt kért, nagy sensatiot gerjesztett Pesten, annélkül, hogy kivált az elsö formáiban kielégitse a' februári forradalom' hirére fölhevült fiatal képzelödéseket.

Zúgni kezdettek az utczákon és a' clubbokban a' félszabályokért, és a' közjogi kérdéseknek táblabirói felforgásán kivül főként azzal vádolták Kossuthot és az ellenzéket, hogy a' sajtótörvényekről és az irodalom szabadságáról nem akar eléggé gondoskodni, 's hogy a' feudalismus széttörését és a' szabadföld eszméjét nem meri elég bátorsággal keresztülvinni.

Lendületet kell tehát a' tétovázó törvényhozásnak adni : ez vala a' jelszó, mellyet több fiatal iró, orvos-növendék, mérnöki gyakornok és egyetemi jogász ajkaikon hordottak.

E' nézetből támadt a' hires 12 pont.

Még akkor a' pesti ifjuságban volt a' régi tekintélyekhez némi vonszódás, vagy legalább a' bizalomnak utócseppei a' gyöngeségek iránti kegyelet' neve alatt még az emlékezet' kiüritett poharának fenekén maradtak.

Minthogy tehát a' 12 pontot a' „Radical kör" által szerették volna elfogadtatni és mint petitiot Pozsonba küldeni, közlék kivánataikat előre is néhány Pesten mulató ellenzéki taggal.

Ezek Csányihoz összegyültek.

Nyári , Klauzál 's maga a' házi gazda határozott kifejezéssel roszalták az ifjuság' szándékát. Kérték, hogy ne háborgattassék az országgyülés illy terhes időkben semmi bedobott agitationalis kérdésekkel, söt a' pártfegyelemnél fogva követelték , hogy a' petitio a' „Radical-körben" fel ne hozassék.

Az ifjuság engedni látszott.

De néhány óra mulva elterjedt a' hir, mikép a' „Radical körben" csakugyan gyülés fog tartatni.

Csányi, Nyári és Klauzál a' kihirdetett gyülésbe sietnek, — hol a' pesti fiatalság majdnem egész számmal jelen volt

— és nagy ellenzések után végtére kivivják, hogy a' 12 pont iránti petitio el ne fogadtassék.

Az utczákon fogunk tehát kivánságainknak érvényt szerezni : — e' gondolattal távoztak a' Kör' terméből a' hevesebb vérüek.

Illy készületek közt virradtunk márczius 15-kére.

Esös idö volt.

Az akkor még meg nem keresztelt forradalmi csarnokból és az utczákról összegyült egypár száz ifju az egyetemi fiatalságot a' tantermekből magához vette és az esernyök alatt tartott szónoklatok közt a' 12 pontot proclamálta, 's egy elfoglalt sajtón nehány versezettel együtt kinyomatá.

Ekkor kiki hazament ebédelni ; délután és a' következö napokon megint folytatandók a' revolutiot.

Budapesten több hatóságok valának, mellyek közbeszólhattak volna.

De mindenik hallgatott.

A' pesti magistratus Nyárival, a' megyei másod-alispánnal értekezvén, ugy tudom, abban állapodott meg, hogy az ifjuság' szenvedélyét, ha erőszakos irányt nem veend, hagyja kiforrni, és a' közhangulatot inkább mérsékelni 's vezetni, mint fontolatlan megtámadások által ingerelni igyekezzék.

Mit akart, és milly nézetből indult ki a' helytartótanács ? — e' felöl legkevésbé sem vagyok értesülve.

Lehet, hogy a' pesti magistratus' és Nyári' eljárását kivánta utánozni ; lehet, miként a' meglepetés közt tétovázott 's a' véletlen' fejleményeiből várt kiindulási pontokat.

Szóval, életjelt nem adott.

Csak hire volt, mikép üléseket tart és Zichy Ferencz gróf elnöklete alatt állandólag összegyülve van. —

Miután a' forradalmi ifjak eléggé kipihenték magukat, gondolkozának arról, hogy mit lehessen és kelljen továbbra is tenni.

Némellyek az „Ujépület'" elfoglalását javasolták: — veszélyesnek tartaték.

Mások szónokoltak: — ez a' vágyakat ki nem elégitette.

Végre határozattá lön, hogy a' helytartó tanács által fogadtassék el a' 12 pont.

Átment Budára mintegy négyezer különbözö nemü és koru ember. Némelly bérkocsin, a' többség a' sáros idö' daczára is gyalog, viszont sok esernyövel.

A' helytartótanács udvarán a' vezérszónok nyilatkozni kezd, mig a' nép' a' tanácsnokok megjelenését sürgeti. Zichy gróf végighallgatván az ifjuság' követeléseit, igéri, hogy a' helytartótanács a' 12 pontot tárgyalás alá veendi, és a' sajtó a' kormány által szintén szabadnak tekintetik.

A' nép csendesen eloszlott.

Mig e' menetek, mig a' kávéházi 's utczai szónoklatok tartottak, Csányi' szállásán állandólag összegyülekezve valának többnyire azok, kik a' 12 pont' fölhozatalát gátolták és az ellenzéki körben az elsö inditványozást meg is buktaták.

Önként érthetö vala, hogy kivált a' bécsi forradalom' hirének elterjedése és a' magyar ministerium alakitásáróli tervek után, nehézségekkel járand a' pesti hivatalhatóságok' minden intézkedése és csaknem lehetetlenséggel határos a' helytartótanácsnak erélyes befolyása a' közbátorság' és rend' fentartására.

Valami tekintélynek kellett tehát a' szenvedélyek' ellenébe mérséklöül állani és önkoczkáztatással is megmenteni annyit, a' mennyit a' körülmények közt lehet vagy czélszerü.

Illy szándék tarta többeket Csányival együtt.

Az akarat kétség kivül igen jó volt; de az uralkodó szellem' félreismerésén épült.

Ellenkező tapasztalások után is többre számíttaték az ellenzéki név' régi varázsa, mint a' minö valósággal volt.

Mert a' forradalmi csarnok már nem hajlott a' politikai multtal biró emberekre, 's annál kevésbé egy Klauzálra vagy Csányira, kik az elöbbi napokban a' 12 pontnak petitiókénti szóbahozatását is roszalták.

Mint a' köd olly hamar oszlott szét eredmény nélkül és sok csalatkozás mellett a' Csányi-conferentia.

Szerencséjére a' jó rendnek, Nyári Pál, ki elöbb ellensége volt a' csoportozásoknak, utóbb a' népgyüléseket tartó tömeg' élére állott, 's mig az ifjak' lelkesedését nyilt helyeken hagyá ömlledezni, a' városházban egy önkéntes kormányt rögtönzött a' régi megyei és városi magistratus' tagjaiból, nehány higgadtabb polgárból és a' fiatalság egypár fönökéböl, kik nem szabályosan ugyan, de ugy a' hogy tudták, ellentállottak az anarchiának.

A' 12 pont kivált a' szabad helységeknél felötlö hatást gyakorolt az elmékre.

Sok helyröl idvezlö iratok érkeztek a' pesti provizorius bizottmányhoz.

Kecskeméttől Pancsováig több hatóság és népgyülés nyilatkoztatta ki ragaszkodását e' bizottmány határozatai iránt.

A' haza veszély' párkányán állott.

Mert a' forradalmi csarnok' hevesebb egyéniségei látván a' könnyü sikert, nem voltak megelégedve a' pozsoni országgyülés' szabadelvüségével és haragudtak, hogy az ülések nem tétetnek rögtön Pestre át. — Javaslatba hozák tehát, miként a' városházi bizottmány nyilatkoztassa magát ki egész Magyarország ideiglenes kormányának.

Ezen ballépést Nyári és a' mérséklettebbek megakadályoztatták.

Azt azonban gátolni lehetetlen volt, hogy a' pesti mozgalmaknak nagyított hire lázas hatást ne gyakoroljon a' pozsoni tanácskozmányokra.

A' képviselők és a' felsőház részint elrémittettek, részint szédelgőbb tervek' örvényébe vetették magukat.

'S kétségkivül az 1848-ki törvények több óvatossággal formuláztattak volna, ha mint egy popánez nem áll a' törvényhozók előtt a' pesti ingerültség, a' pesti forradalom, és azon mozgalmak, mellyek egy népszerütlen határozat miatt, az országot elboríthatnák.

Midőn a' ministerium megérkezett, még Pest' utczai hangulata könnyen ingerelhető és követelő volt.

De a' városházi bizottmány örömmel tette le a' viszonyok' kényszerüsége miatt megragadott hatalmat.

A' márczius 15-ki párt még tarta gyüléseket a' forradalmi csarnokban és irt apotheosist saját tetteiről; azonban már többé önálló erőként nem vethette magát föl.

Majd senki sem választaték e' pártból követnek.

Igen kevesen vittek tekintélyesebb szerepet a' Madarász által vezetett „Egyenlőségi társulatban" is.

'S mi lön belőlök?

A' fiatal erőtől pezsgő rész, midőn a' tiz önkéntes zászlóalj' megalakitására kitüzetett a' lobogó, fegyvert ragadott és a' római sánczok ellen ment. Versetznél, Alibunárnál, Fehértemplomnál, Szenttamásnál, Turiánál, Földvárnál, Lagersdorfnál és azon számtalan helyein a' veszélynek és hősiességnek hullott el, mellyek a' magyar és rácz közti iszonyu harczot a' történészetben örökre emlékezetessé teendik. A' kik pedig e' vador 's elszánt küzdést, ezen irtó háborut száz apró csatáival és fölszámlálhatlan szerencsétlenségeivel túlélték, megalapiták a' 3-ik és 9-ik zászlóalj

hirét. Szuronyszegezve, 's forradalmi dalt énekelve mentek az ágyuk elébe. Látták a' szolnoki és nagysarlói csatát. Elfogytak a' zászlóaljakból a' temesvári és világosvári napok elött.

A' márczius 15-ki párt többi része vagy kiábrándult és rendes foglalkozásaihoz visszatért; vagy Madarász rendőri hivatalnokává és Perczel' utczacsoportozatainak kolomposává lett.

Voltak kik mint honvédtisztek tüntették ki magukat.

Némellyek az életzajtól az irodalom' asylumába menekültek.

Vannak, kiket az életgond a' bureaukba szoritott, 's most olly szelid vérü másolók, tisztázók és lajstromzók, mintha gyermekségök óta e' hivatásra növeltettek volna.

Szóval, az egész márcziusi párt kevés hetek alatt letünt a' láthatárról, 's mig befolyással birt, inkább határozatlan világszabadsági vágy és a' burschi negéd, mint politicai tan által vezettetett.

A' „Marczius tizenötödike" czimü lap, Madarász László és Perczel Mór forradalmi jellemüek voltak; de a' „marczius 15-ki párt" inkább csak abban tünt ki, hogy kevés idő alatt sokat olvasott a' forradalomról és sok franczia forradalmi jelenetet akart mielőbb utáncsinálni. —

A' ministerium' Pestre érkezésekor a' harmadik és nagy többséggel biró párt volt a' márczius előtti ellenzék, t. i. a' régi ellenzékiek 's a' centrálisták, megszaporitva a' conservativek egy részével, kik a' bevégzett tényeket elfogadván, hivatalokat vállaltak, vagy a' vidékeken az új viszonyok' megkedveltetésére segédkezeket nyujtának.

Ezekből telt ki a' kormánypárt.

'S alig találhatni igazgatásra, melly kényes körülmények közt az értelmiség' annyi őszinte ragaszkodása által

gyámolittatott volna, mint az első havakban a' magyar ministerium.

Azonban ha analysáljuk a' kormánypárt' nagy tömegének nézeteit, azokon kivül, kiket a' vidéki hangulat' rajzolásakor említettem, a' kik t. i. a' nagy változásokban a' kedvelt nevek fölülkerekedését szerették, leginkább 's mint a' hajó' fenekére fektetett kövek, mennyiségöknek sulyával háritották el az ingadozást a' kijelelt ut' hullámain, — ismétlem, ezeken kivül két árnyolatra találunk.

Voltak ugyanis, kik az 1848-ki törvények által a' birodalmi dualismust, a' mint az elhatározva vala, állandólag megalapitottnak hitték és nem láttak teendőt a' nyert jogok' oltalmazásán túl. Ezek uj közjogunk szélein őrt állottak, hogy a' hol a' határbarázdák' betöltése és a' határkövek' leverése szándékoltatnék, erélyes de alkotmányos eszközökkel védelmezzék a' törvényes tért, mint védelmezték a' mult években a' sérelmi párt' tekintélyei.

Volt viszont egy más árnyolat, melly nem az irott betük, hanem az összes monarchiai és europai constellatiók szerint, csak provisoriumnak képzelte az 1848-ki törvényeket, mellyekhez, ha rázkodások elébe nem akarunk menni, gondoson hozzá csatolni kell a' birodalom' örökös tartományaivali szorosabb egybeköttetésre vonatkozó szabályokat.

Ezen árnyolat a' statusadósságokból méltányos osztalékot elfogadott volna.

A' fináncz- és a' hadügyben az egység' mellőzhetlen postulatumaiig engedékenységre hajlott. A' külképviseltetést két felé oszthatónak nem képzelte, és olly intézkedések mellett, mellyek a' magyar nemzetnek arányos befolyást biztositanak, nem tartotta agyrémnek némelly fő tárgyakra nézve a' közös birodalmi törvényhozást.

Azonban érzé, hogy minden sürgetés, mig a' szenvedélyek medreikbe vissza nem térnek , kiáltó szó volna a' pusztában.

Érzé, miként a' pisztoly idöelötti elsütésében több negéd, mint bölcseség van.

Érzé, hogy a' pártoknak is bizonyos illedelmet megörizni kell, ha nem akarják magukat nem csak lehetlenné — mert ez elfogadható lett volna — de egyszersmint lealjasodottá tenni.

Érzé végtére, miként azon ministerium, mellynek föbb tagjai az 1848-ki törvényeket alkották, nem vállalhatja át e' törvények' olly revisiojának inditványozását, mellynek következésében a' szilárditás' kedvéért nevezetes visszalépéseknek kellett volna történni.

De reméllé, hogy a' parlamentaris kormány' természete nálunk is nyilvánulni fog, a' viszonyok' hatalma pártcombinatiokat idézend elő, e' combinatiok ministeri változásokat szülnek, e' változások kötetlenebb kezeket engednek, 's e' kezek a' kölcsönös kiegyenlités' fonalát fölvehetik és Magyarország' önállósága az osztrák birodalom' imponáló egységével öszhangzásba hozathatik.

E' czélra természetesen a' Lajthán túl szilárdabb helyzet, a' Lajthán innen rövidebb mámor, minden oldalról több mértéke a' kölcsönös bizodalomnak, és Europában a' forradalmi szellem' gyorsabb csökkenése lett volna szükséges. —

Még mielött a' pártokról más felé vonom a' figyelmet emlitenem kell, hogy már a' ministerium' Pestre jövetelekor vagy nem sokkal utóbb, a' régi ellenzék szélsö emberei közül néhányan elégületlenek valának a' pozsoni eredményekkel, 's a' vidékeken kivált a' hübéri viszonyok' megoldására nézve az agitationalis politika' továbbfolytatását javasolták. Velök néhány zugprokátor, nehány nyugtalan

falujegyzö és egypár szegényebb földesur egyetértett. Madarász László neve hangzék leginkább közülök a' fővárosig. Tudják olvasóim, hogy e' csekély és népszerüséggel nem biró töredék különféle elemeket vonva magához, az országgyülésen egy kicsin ellenzéket alakitott, melly a' ,,márczius 15-ki párt'" négy vagy öt egyénével — kiknek sikerült magukat követté választatni — egyesülvén, összesen 35 vagy legfelebb 40 tagot számlált. Ez volt az országgyülési democrata párt. — Miként terrorisáltaték a' hozzájok szító clubbok által a' képviselő ház? miként került fölül e' ,,törpe minoritás"? miként ujonczozta magát — mig némelly tagjai a' m é r s é k l e t t e k h e z t é r t e k á t — a' nagy tömegből? miként jutott Madarász László szennyes kezei közé az állami erők' nevezetes része, és mikép lőn minden rend fölforgatva?: ezt kifejteni fogja a' történész, valamint azt is, hogy kik és milly mértékben felelősek az isten és a' világvélemény előtt a' nemzet illy meggyaláztatásáért.

Én most csak azért emlitettem az országgyülési democrata pártot, hogy ne kelljen később megint a' pártok' jellemzésére térnem át. — Lássa az olvasó egy rámában az egész képet.

April 7-kétől fogva, midőn az 1848-ki törvények — ha emlékezetem nem csal — a' felső megerősitést nyerték, egészen a' forradalom valóságos kiütéséig minden oldalról nagy hibák követtettek el.

Föllepleznì a' forradalom' okait én nem tudnám, nem is kivánom.

A' ministerium, 's mi, kik ministeriálisok és mérsékletek valánk, a' bünsulyból kétségkivül sokat hordunk magunkon.

A' többi pártok vessenek számot lelkiismeretökkel.

Ėn rólok nem szólok.

Hallgatok a' bécsi viszonyokról, hallgatok a' föllépett különböző népfajok' mozgalmairól, és e' mozgalmak' hatásáról a' pesti szellemre, a' magyar vidékek' elkeseredésére 's az országgyülés' hangulatára.

Legyen szabad ezért, a' párt iránt, mellyhez magam is tartoztam, 's a' kormány iránt, mellyet pártolánk, szigorunak lennem.

Tanuljunk legalább mi saját tévedéseinken.

Az önismeret keserü, de hasznos.

Ritkán volt egy kormánynak nagyobb többsége, mint a' magyar ministeriumnak.

'S ritkán siklott ki a' többség gyorsabban egy kormány' kezéből, mint nálunk.

Mi lehetett ennek oka?

Hosszu és kellemetlen volna a' felelet.

Annyi bizonyos, hogy a' ministerium számos hibát és ballépést követett el.

Midőn alakulóban volt, 's designált tagjai közül többen tanácskozni Bécsbe mentek; midőn még semmi el nem rontaták a' történészeti közjogból és az új állapot még a' tégelyben vala 's nem jegedett meg: — már ekkor is minden státusférfi beláthatta, hogy ha az 1848-diki törvények által rendezett viszonyok' őszinte elismeréséről és föntartásáról lehet szó, arra okvetlenül szükséges, hogy a' birodalmi adósság egy része elvállaltassék. Nincs Europában diplomata, melly az osztrák adósságból az aránylagos vagy méltányos összeget nyakunkra ne rótta

volna; haszintén a' kölcsönzések törvénytelen uton contraháltattak is. Mert illy kérdésekben nem a' papirjog holt betüi, de az élö és érzö érdekek, mellyek a' megsértetést nem türik, szoktak határozni. — Továbbá, miután az 1848-ki törvények a' birodalmi dualismusnak minket illetö szervezését codificálták, de a' kapcsolatoknak, mellyek a' birodalom' két részét egy egéssze füzik, szabályos intézésére a' forradalmi idök miatt gondolni sem lehetett; — illy viszonyok közt természetes vala, hogy a' ministeriumnak a' dynastia' megnyugtatására, saját magának sinórmértékül, és a' rosz szenvedélyek' kifejlésének gátlása végett a' pragmatica sanctiot definiálni kellett volna, még pedig azon értelemben, hogy a' különös oltalom eszméje olly alapjog, mellyet a' birodalom' részei közül egyiknek sem lehet kérdés alá vonni. Igaz, miként e' definitiónak külterje csak olly szabályok által kerekittethetik ki, mellyeknek meghozatalára az akkori idök hatalmasok nem valának; de, hogy az elv sarkcsillagként és a' szenvedélyek tengerén utmutatóul ragyogjon, erre szükség vala. Különben az 1848-ki törvények horoscopja szerencsés nem lehetett. Mert hogy nem csak personal unio tartja össze a' monarchia két részét, 's hogy 1848 után az uralkodó személyén kivül egyéb kapocs is maradt fen, melly a' Lajthán innen és túl lévö vidékek' egységét biztositja, — ezt Magyarországnak saját nyugalmáért kellett volna tudni, és a' világnak azért, mert különben az europai véleményben az osztrák birodalom a' nagy hatalmasság' szerepéröl tettleg lemondani látszott. A' ministerium olly magas talentumu egyénekböl állott, hogy mindenik tagja kétségkivül meggyözödve volt a' fönnebb mondott szabályok' fonákságáról. Senki közülök nem képzelte, hogy a' magyar nemzet a' statusadósságokból egy fillérrel sem fog terheltetni; nem képzelte, hogy az austriai birodalom' egy része hadat folytathasson vala-

melly idegen országgal, mig más része ugyanazzal barátságos viszonyban söt szövetségben él; nem képzelte, hogy illy különszakadottság mellett az osztrák birodalom egy birodalomnak maradhasson vagy legalább nagy hatalmasságnak tekintessék. A' ministerium tagjai tudták, hogy a' bankárokat a' statusadósságra, a' diplomatia' embereit pedig a' pragmatica sanctio' széles értelmezésére nézve megnyugtatni kell, különben két hatalmas érdek leend az 1848 ki törvényeknek határozott ellensége 's épen olly két érdek, melly legkevésbé hagyja magát az eljárási modor gyöngédtelensége vagy jogtalansága miatt czéljaitól eltérittetni.

És mégis a' ministerium' tagjai sem a' statusadósságbóli méltányos osztozás' eszméjét, sem a' pragmatica sanctionak a' kölcsönös védelemre vonatkozó értelmezését nem igtatták be az 1848-ki törvényekbe.

Miért?

Mert a' pozsoni és pesti hangulat ingerlékeny volt.

Ez tekintetet érdemlö ok.

Azonban aligha egészen kielégitö.

Mert akkor a' statusadósság és a' kölcsönös oltalom, kimondása feltétel lett volna az 1848-ki törvények' megerösitéséért, tehát egy szerzemény határozott ára; de midön az 1848-ki törvények megerösíttettek, már reactio lön, még pedig ollyan, mellyben, minden szükségessége mellett, a' parlamenti illedelem szerint, más ministeriumnak kellett volna az inditványozást tenni.

'S nincs-e a' két helyzet közt nagy különbség?

De megengedem, hogy a' státusok a' halasztás mellett szólottak.

Kérdés: ez esetben nem vala-e tanácsos a' ministeriumnak magát csak átmenetinek tekinteni, melly uj ministeri combinatiok' számára készit helyet, még pedig az elött,

mig a' megsértett két nagy érdek, nem az 1848-ki törvények kiegészitésében, hanem fölforgatásában fogna elégtételt keresni? Mert, hogy ide kell a' dolgoknak fordulni, ha a' gyorsan fejlődő gőzerőnek szelepei hosszasan bezárva tartatnak, 's ha az aggodalom és gyanu csak táplálékot 's nem elháritást nyer: — erről sokan birtak az első hév 's az első láz' lecsillapodása után meggyőződéssel vagy legalább sejtelemmel. —

Iszonyu szerencsétlenség volt továbbá, hogy az első magyar ministeriumnak programmja nem lehetett.

Itt én nem irott és formulázott irányeszméket értek; mert az ujabb constitutionalismus charlatankodásának tartom a' ministerek' fényes de határozatlan programmjait, melylyek többnyire csak a' hirlapok' számára közöltetnek. 'S a' magyar ministeriumnak nem az vala hibája, hogy tintát nem fogyasztott egy hivatalos vezérczikk' megirására; de az, hogy semmi vezéreszmével, semmi kitüzött iránnyal már szerkezeténél fogva sem birhatott.

Europának egyik cabinetje sem szégyenlhette volna meg magát olly egyéniségekkel, mint a' minők a' mi kormányunk' tagjai valának.

Az ország' legfényesebb talentumai közül emeltettek a' hatalom' élére.

Köztök historiai nevek, az irodalom' és a' közélet' mezejéről.

De az egész ministerium együtt — mint minden kormány, melly a' coalitiókból szokott támadni — nem nehéz időkre való volt.

'S annál kevésbé, mert különbözőbb koponyákat a' coalitiok' alkalmával soha a' véletlen' veszélye nem füzött egy koszoruba.

És még szivökben mennyi távolság volt.

Mindnyájan, Eszterházy herczegen kivül, az austriai

conservativ kormánnyal elégületlenek voltak, és mindnyáján kivétel nélkül a' nemzet elött nagy tiszteletben állottak: csak ez vala a' közkapocs.

Mint ellenzék is, más országban, hol a' pártok rendre kerülnek kormányra, egy kalap alá be nem fértek volna. Csak nálunk, hol semmi kilátás nem volt a' hatalomnak kézről kézre menetelére, lehettek többnyire egy zászló alatt.

A' viszonyok az 1848-ki törvények' végrehajtóivá tették, nagy részben akaratuk ellen, e' férfiakat; mert népszerüek valának.

Ott volt tehát egy ministeriumba zárva — hogy példákat idézzek, Széchenyi és Kossuth, olly ellentét a' szellemvilágban, mint földünkön a' Zenith és Nadir.

Széchenyi, midön Kossuth a' Pesti Hirlap által a' közpályán először lett tekintéllyé, már a' Keletnépében több mint husz sürü iven át igyekezett bebizonyitani, hogy Kossuth a' nemzetet — bár akaratja ellen — egy nagy forradalom elébe vezeti, melly hazánk' önállóságát semmivé teendi.

Alig akadt ember, ki a' prophetai szavaknak hitelt adjon.

Az óta 6 éven át lépésről lépésre ostromolta Kossuthot, mindig a' nemzet fülébe kiáltván, hogy órái megszámlálva vannak, 's hogy elöttünk az ösvény, melly — ha a' közvélemény által el nem hagyatik Kossuth — besodorni fogja a' nemzetiséget és alkotmányt.

Nem hittek neki, barátai sem.

Most a' ki Széchenyi különböző munkáit végigolvassa, meglepetve tapasztalandja, hogy crisiseink épen azon stadiumokon mentek át, mellyekről ö a' kétségbeesés' rimánkodó hangján beszélt siket füleknek.

A' szigoru kifejezésekben, mellyek akkor az irigység'

és gyülölet' áradozásainak látszottak, ha most vizsgáljuk, mennyi kedélymélységet és honfájdalmat találunk!

Széchenyi maga is, midőn sötétebb perczei voltak, tusakodott saját énjével.

Valljon nem a' személyes gyülölet hiteti-e el vele, hogy Kossuth Magyarországot megbuktatni fogja? e' kérdéssel többször küzde. Illyenkor elővette naplóját, mellyet folytonosan irt. Kikereste a' Kossuthra és a' napi eseményekre vonatkozó nézeteit. Összehasonlitgatá a' helyeket. Vizsgálta itéleteit a' lángeszü izgató felől. Mindig komorabbá lőn arcza. „Nem csalódhatom — mondá fájdalommal — Kossuth Magyarország rosz nemtője. És a' nép imádni fogja öt, — sodortatik általa.!!

Én is voltam nem egyszer illy jeleneteknek tanuja.

Ismerősei közül többen látták küzdelmeit e' sejtö léleknek, midön áhitozott saját magában kétkedni, hogy ne a' hazát féltse.

'S ő Kossuthnak lön ministertársává!

Nem gunyorja-e ez a' sorsnak?

A' kormány többi tagjai közt is — bár nem ekkora, de szintén nagy távolság volt.

Batthyány gróf idegenkedett Széchenyitöl nem annyira az életben, mint a' doctrinákban.

Személyes összeütközésök leginkább csak azért volt, mert Batthyány kezdet óta Apponyi gróf' kormánya ellen szenvedélyesen opponált; mig Széchenyi gróf közlekedési terveit a' conservativek' segitségével inditotta meg és Apponyit, mint reformokra hajló statusférfit, nem kivánta minden áron buktatni, söt vele egyes kérdések' kivitelére kezet fogott.

Az e' miatt támadt feszült viszony még nem tette volna lehetetlenné, hogy egy ministeriumban vigyen tárczát Batthyány és Széchenyi. Hiszen a' wigh-cabinetben is so-

káig láttuk Russellel Palmerston lordot, ki a' tory kormányt épen azon perczekben is támogatta, midőn már az ellenzék hivatott meg Anglia államrudjához.

A' nagyobb meghasonlás Batthyány és Széhenyi közt abban volt, hogy az elsö inkább a' szellemi, a' második inkább az anyagi érdekek felé gravitált; az elsö a' politikában a' nagy szabályoknak, a' második a' folytonos kialkuvások' rendszerének volt barátja; Batthyány gróf többet vala kész föláldozni a' szabadságért, Széchenyi többet a' nemzetiségért.

Nem elég okok-e ezek együtt, a külön pályára? —

Batthyány szintugy összeférhetlen volt Szemerével.

Személyesen is majdnem ellenségek valának.

Azonkivül Batthyány gróf az angol aristocraticus szabadelvüséget képviselte, mig Szemere a' térszínités' és a' franczia democratia' embere volt. —

Szemere nem szerethette Széchenyit és Batthyányt elvnél fogva, haragudott Klauzálra régi versenyzések miatt, hideg vala Eötvös iránt, és Deákban akadályt látott az ügyek' fejlödésére nézve. —

Eötvös' meleg keble vonzalom nélkül nem tudott élni, 's ha elzárult a' csalódások miatt, egy baráti szóra egy gyöngéd figyelemre megint kinyilt és ragaszkodott.

A' Kelet népének irójára sokáig neheztelt, de mihelyt annak részéről közelitést vett észre, barátjává lön.

Batthyány gróf által érzékenyen bántaték, — de ö hamar elfeledte a' kedvetlen órákat, mellyekért a' közéletböl is visszavonult, 's mély ragaszkodással, majdnem hazafi bámulattal tekintett Batthyányra, kit Magyarország' legeszesebb országlárának tartott.

Eötvösnek csak egy hivataltársa iránt volt rögzött ellenszenve: azonban ez is nem személyes, hanem közvetlenül politikai elégületlenségekre épült. Kossuthot értem.

Mert Kossuth a' februári forradalom elött a' decentralisatio' tanainak, Eötvös ellenben a' központositó pártnak vala vezére; miután pedig Kossuth' rögtöni elváltoztatásának sikerült az 1848-ki törvényekben részint szélsöre vinni a' centralisatiót, részint incompatibilissé tenni némelly birodalmi viszonyokkal; ekkor Eötvös, mint a' reform szilárd barátja, viszont antagonismusba jött Kossuththal, mint a' koczkáztató és forradalmi szabályok szenvedélyes kedvelöjével. —

Zala' nagy fiának, az igazságügyi ministernek szintén alkalmatlan helyzete vala különösen a' fináncziminister' irányában.

Deák necromant is inkább lehetett volna, mint forradalmi egyén.

Valamint nincs nemzet, melly büszkeségének ne vallana olly talentumot és jellemet, minö Deáké; szintugy nem képzelhetni népet a' lázadás' vagy revolutio' ösvényén Deák' esze és szive által vezéreltetve.

Kitörés olly okszerü és olly nemes nem lehet, melly azonosulhasson e' férfival.

Több tévedése van a' rendkivüli idöknek az eszmékben, több salakja az indulatokban, hogysem Deák akaratjával az illy korszak' iránya párhuzamban haladhasson. —

'S bár a' magyar ministerium nem volt forradalmi; de benne Kossuth forradalmi elem vala, söt több — mert a' személyesitett destructio.

Kossuthban nem élt együtt a' forradalom' romboló és alkotó ereje mint Cromwellben, hogy a' körülmények szerint uralkodhassék a' viszonyokon majd az egyik majd a' másik által.

Ö az institutiok' Dsingiskánja volt.

És Deák saját meggyözödésének elnémitása vagy föl-

áldozása nélkül, nem vihetett szerepet Kossuththal ugyanazon ministeriumban.

Mert Deák kiválólag a' logika', Kossuth a' képzelödés' embere volt.

Deák a' szenvedélyek' legingerlöbb perczeiben is a' törvényes ut' tántorithatlan barátja vala; Kossuth pedig hajánál fogva vonszolta a' kérdéseket a' forradalmi térre.

A' milly különbözö tulajdon a' logica és képzelödés, a' legalitás és felforgató szellem, olly nagynak kellett a' távolságnak lenni az igazság- és financzminister, Deák és Kossuth közt.

Természetes, miként az általam röviden jellemzett ellentétek nem mutatkoztak egész élességökben az elsö hetek söt havak alatt.

A' nép a' kormányban sokáig keresett és vélt találni öszhangzást.

Azonban kétségtelen, hogy a' Batthyány-ministerium legalább olly tarka coalitio volt, mintha most Angliában egy cabinet alakulna, melly Peeltöl Russel lordig, a' whigektöl a' radicalokig, és Cobdentöl a' repeal barátaig minden pártárnyolatot, melly D'Izraelihoz és a' többi protectionalistákhoz nem tartozik, képviselni akarna.

Rendkivüli körülmények fölvethetnek illy coalitiót a' politikai láthatárra, de csak rövid idöre, vagy igen kétséges sikerrel.

'S hogy nekünk nem adatott meg veszély nélkül kereshetni több öszhangzást a' kormányzásban: — ez szerencsétlenségeink lajstromában elöl áll.

Mi vehetett rá ennyi össze nem hangzó és önálló egyéniséget a' coalitiora?

Miért tartották ezen elég elmeéllel és tapintattal biró

országlárok a' ministeriumot együtt, mindaddig, mig ügyeinknek más kezek általi kiegyenlitése is lehetetlenné vált?

Két fontos kérdés.

Néhány fölvilágositó eszmét kell e' kérdésekről a' papirra vetnem, — vádként és mentségül.

Kossuth inditványai rendre ledöngették a' multat. A' történészeti jogból egy talpalatnyi sem maradt, mellyre lábainkat megvetni lehessen. Minden porlott és süllyedt az érintések alatt. — Ellenben az 1848-ki uj alkotmány, eszméi sem verhettek a' népben mély gyökeret; mert fél évvel az elött még Kossuth által is ostromoltattak volt. Továbbá látni lehetett, miként felülről, ha a' pillanat' zavara és a' megdöbbenés szünni fog, az ellenhatás elkezdődik. Végre bizonyos volt, hogy az ország' érdekében is czélszerü az uj alkotmány revisioja; de csak ugy, ha a' változtatások törvényes uton és alkotmányos létünk megsemmisitése nélkül történhetnek.

Hogy mint Mahommed' koporsója az ég és föld közt ne függjön a' magyar nemzet, 's hogy midön az ösi constitutiót gyorsan lerontá, az uj közjog ki ne sikuljon kezeiböl, e' czélra az erök' egyesülése szükségesnek látszott.

A' táblabirótól kezdve, melly a' megyerendszert bálványozta, egészen az osztrák democratáig, kinek a' legszélsö birodalmi centralisatio, — miután az örökös tartományokban is az absolutismus megszünt — okvetlenül tanai közé kellett hogy férkezzék, — továbbá az anarchia' apostolaitól kezdve, kik a' hordókról szónokoltak, a' szigoru rend' hivatalnokaiig, mindent arról kelle meggyözni, hogy a' magyar a' párthasonlásokat feledve, az 1848-ki törvények' háromszine alá összegyült. — Különben e' zászló lábbal tapodtatni fog, annélkül, hogy a' régi alkotmány lobogója, melly Szent István király óta szabadságunk'

várshánczain hün őrizteték, ismét kitüzettethetett volna.

E' hit birta rá Batthyány grófot, hogy a' haza' nevében követelje — minden árnyolat' vezéreinek kormányba lepését, azon pontig, a' meddig a' nép' ingerült hangulata a' coalitio' kiterjesztését eltürte.

Klauzál visszavonultságából a' tárcza mellé kényszerittetett, bár a' családbú megtörte kedélyerejét.

Eszterházy herczegnek, mert a' legmagasabb aristocratiához tartozott, nem lehetett félre állani.

Way Miklós báró is csak közbejött surlódások miatt menekült.

Batthyány vasakaratja akkor culminált, midőn Széchenyit és Kossuthot egy pórázra füzte.

Ö helyzetét köté e' természetelleni szövetséghez.

És diadalmaskodott.

Tudni kell olvasóimnak, hogy a' ministerelnök tettének indokát megitélhessék, azon hatást, mellyet a' februári forradalom és a' pozsoni tanácskozmányok Széchenyire és Kossuthra gyakoroltak.

Röviden elmondom.

Midőn a' párizsi torlaszharcznak és Lajos Fülöp lemondásának hire Pozsonba jött, Széchenyi egész Europában 's az osztrák örökös tartományok' főbb pontain a' forradalom' kiütését bizonyosnak tartá. — Itt az ideje, mondá barátainak, hogy Magyarország a' közönséges utat elhagyja, a' rendkivüli viszonyokat utilizálja. Jelentse ki az országgyülés' ö felségének, hogy a' magyar nemzetnek vannak sérelmei és kivánatai; de miután az europai rázkodások miatt a' trón veszélyben foroghat, a' magyar most egyéb teendőt nem talál, mint az ország összes erejét a' dynastia védelmére akár a' külmegtámadások akár a' keletkezhető belmozgalmak ellen fölajánlani.

Széchenyi meg vala győződve, hogy az europai veszélyek, az olasz mozgalmak, a' Bécsben, Prágában vagy Lembergben kitörhető lázzadások, mind a' magyar' érdekének fognak gyümölcsözni, mihelyt a' vész' perczeiben nem követel semmit, hanem határozatlan és díj nélkül nyujt a' dynastiai érdekeknek segédkezet. Mert mentöl inkább indulnak forrongásba az absolutismus alatt elfojtva tartott elemek, annál bizonyosabban növendi ki magát Budapest a' birodalom központjává, mellyre különben is hivatva van, ha a' dynastia nyugotról, melly idegen érdekek körébe sodortatik, kelet felé forditja szemeit.

Illyen volt a' vész' perczeiben Széchenyi' nézete.

Kossuth pedig megjöttnek látta az időt, hogy a' magyar mentül többet követeljen. Az ujabb kori magna charták' 's aranybullák' a' jeruzsalemi András' és az országtalan II-ik János' korszakát hitte fölviradóban. Mindent megnyerni akart. — Előtérre a' sérelmekkel és kivánatokkal!: ez vala jelszava.

Széchenyi ki sem hallgattaték; Kossuth politicája az egész világnak tetszett.

És az események hü szövetségesei valának az agitátornak.

A' szerencse üldözte ajándékaival mint Policratest.

De Széchenyi a' közlelkesedés közt aggódott.

Midőn az 1848-ki törvények' megerősitése kétségtelen volt, Széchenyi mondá: Kossuth már tizenhatszor tette föl egy koczkára a' haza' sorsát, 's játékát megnyerte. De ő megint játszani fog és mindenünk odavesz.

Illy ellenkezőleg hatván a' viszonyok e' két férfira, Batthyány gróf Széchenyit a' kormányon akarta látni, hogy a' visszatartóztató párt' élére ne vethesse magát és Kossuth nélkül szintén nem akart ministerkedni, mert félt, hogy különben ez nyugtalan természeténél fogva, megint

egy szélső oppositiót fog alkotni 's addig veti egész befolyásának sulyát a' végletekre, mig az állomány fölbillenni fog, és mint egy ledöntött asztalon minden széttörik.

Széchenyit tovább sodorni, Kossuthot visszatartóztatni, a' pártárnyolatokat a' kormány' érdekébe vonni: ez vala Batthyány' terve.

A' merész terv eleinte sikerült, később fölforgattaték.

Mihelyt az utczai krawallokon és az aula' zavargásain kivül egyéb kérdésekre is lehetett a' birodalmi ministeriumnak figyelmet forditani, legott elkezdödtek, a' magyar kormánnyal a' komoly differentiák: először a' magyar kormány tényleges jogköre iránt; másodszor az 1848-ki törvényekbe igtatott olly pontok felett, mellyek Bécsben a' monarchia' egységével összeférhetleneknek tartatának.

Másfelöl, mihelyt a' Pestre megérkezett kormány igazgatni kezdett, a' pesti radicalismus, melly a' tanácsházban, a' forradalmi csarnokban, az utczákon, és a' helytartótanács' udvarán szerepet játszott, fölemelte fejét.

A' követelések növekedtek itthon és kün.

Szükség volt szigoru 's higgadt politikára.

Látszott, hogy a' gascognade nem ér semmit és az utczai véleményekkeli kaczérkodás a' gondatlan lépésekröl bukásra vezet.

A' Batthyány-ministerium kiegyenlitést akart fen; hogy ez lehetségessé váljék, kellett volna, hogy rendet akarjon alant.

Minél erösebb kezü kormány: ez vala a' helyzet' igénye.

'S mi történt?

A' coalitió gyarlóságai gyorsan fejlödtek ki.

A' ministerium hozzálátott az osztrák kormánnyali

barátságos kiegyenlitésekhez. Az elv a' békepolitika volt; mert minden minister ezt akarta Kossuthon kivül, 's Kossuth, hogy mást akar, vagy nem meré kimondani, vagy maga sem tudta még határozottan. Folyt tehát az értekezlet a' Pillersdorf-ministeriummal.

A' kölcsönös fölvilágositások után többször mutatkozott közelités.

A' harag és elfogultság hámlott le a' kedélyekről.

Az engesztelődés' szelleme jellenkezni kezdett.

De — fájdalom! — többnyire épen e' perczekben, mint a' fellegtelen égből a' villám, váratlanul állottak elő kellemetlenségek és új követelések.

Néha egyegy igéret' megszegésének vagy elferditésének vádsulyával is terhelteték a' magyar kormány.

E' bonyodalmak többnyire Kossuth által eszközöltettek, de a' ministerium' nevével takartattak be.

Százszor ismételtettek az illy scenák.

És végtére a' Batthyány-ministeriumot kün még azon gyanu is terhelte, hogy öszinteség nélküli, perfid és alattomos; holott eljárásában minden ellentmondás, határozatlanság 's kétértelmüség a' belső meghasonlásból támadt és abból, hogy Kossuthot néha lehetett, máskor nem sikerült korlátolni. —

A' pártok 's közszellem' irányában sem látszott positiv állást foglalni a' ministerium.

Organumot sem keresett, melly által a' véleményekre hasson.

Betakarva magát ártatlanságának palástjába, minden rágalmat ugy türt, hogy sem megczáfolni, sem meggátlani nem látszék eléggé tökéltnek.

Ez keresztényi erénynek, samaritánusi alázatnak jó lehetett; de kormányzási taktikának nem vala mindig czélszerü.

Tudatott, miként a' ministeriumban határozott és szigoru egyének is voltak, kik az utczakiabálók' udvarlóivá, vagy a' rakonczátlanságok' engedékeny biráivá nem örömest alázták meg magukat.

De mit tegyenek?

Organnal nem birhattak, még a' hirlapirodalomban is, — legalább szoros értelemben nem; mert a' szakadozottság miatt alig vala kérdés, melly iránt lappangó viszály ne tápláltatott volna a' kormánytanácsban.

A' megtámadásokat nem utasithatták vissza; mert többnyire volt valaki közöttük is, ki érdekelve hiheté magát.

És Kossuth a' szélső eszméknek barátja lévén, csoda-e, ha a' ministerium az izgatások' anyagait az utczán elnézte, mert a' cabinetben sem gátolhatá?

A' Batthyány-kormány' szerencsétlensége abban feküdt: hogy a' mennyit Bécsben kivántak, azt saját compromissiója nélkül meg nem igérhette.

A' mennyit pedig Kossuth megtagadtatni akart, annyit e' ministerium, mint a' kibékítés' öszinte barátja, nem tagadhatott meg annélkül, hogy jellemén csorbát és a' hazán sebet ne ejtsen.

A' lemondás segithetett volna illy bonyodalmon.

De az elnök e' lépéstől azért félt, mert állhatatosan hitte, miként az Kossuth' dictatorságára vezetend, akár Kossuth távozzék a' ministeriumból az ellenzéki padokra, akár a' ministerium többi tagjai hagyják oda a' kormányrudját.

'S kérdés volt: fog-e általában egy uj ministerium annyi tárczával megerősittetni, a' mennyi az 1848-ki törvényekben kitüzve vala?

És az első magyar kormány sokkal aggódóbb poli-

tikai vérmérsékkel birt, mintsem egy ekkora változtatást, ha időszerünek tartott is, más uton mint a' törvényhozá 's én óhajtson.

Igy maradt meg a' coalitio ministeriuma, hogy naponként több bonyodalmak' hinárjába sülyedjen.

A' rácz lázzadás és a' horvát egyenetlenség miatt ő felsége V-ik Ferdinánd, volt magyar király, az országgyülést összehivni kegyeskedett.

A' magyar táblabiró és a' kiválólag józan szellemü magyar nép nem sokat hajtott a' kávéházi demagogok' zajára.

A' követi kar közbecsültetésben álló és többnyire mérséklett gondolkozásu férfiakból alakult.

Majdnem kilencz tizedrésze a' képviselőknek, Pestre érkezésekor, még a' Batthyány-ministeriumot pártolta.

Nyári-Madarász alatt egy kicsiny töredék alkotá az ellenzéket. És e' töredéknek is csak egy része volt, melly az országgyülési szélső democrata pártot tevé.

A' kormányt védelmező többség az Ullman-házban néhány előkészitő gyülést tarta.

Szelidebb 's engedékenységre hajlóbb szellemet alig lehetett kivánni, mint a' minö itt tanusult.

'S mi lön e' többségből!

Kértük a' ministeriumot, lépjen szoros viszonyba a' mérséklett párttal, hogy az korán disciplináltathassék.

Azon ministerek, kikkel beszéltünk, válaszul adták, hogy a' kormány nem akar semmi pártra különösen támaszkodni,

Ez rosz előjel volt.

Kevéssel utóbb Kossuth' szállására conferentiába hivatánk.

Jelen valának minden árnyalatból, a' kik a' tárgyak felett a' közgyüléseken vagy az irodalomban nyilatkozni szoktak volt.

E' tanácskozmánnyal a' másnap tartandó trónbeszéd közölteték.

Kérdés vala: emlitse-e a' nádor ő fensége, hogy Austria a' szardiniai királlyal, ki által megtámadtaték, háborut folytat.

Az emlités a' segéd' megajánlásának reményével hozatott kapcsolatba.

Itt egyszersmint eldölt volna a' pragmatica sanctionak magyarázata a' kölcsönös oltalmazás' kötelezettségére nézve; továbbá a' horvátügyek' végelintézése is uj lendületet nyert volna.

A' jelenlevö képviselök' három negyede Kossuth és Eötvös erélyes szónoklatai után a' megemlités mellett vala.

Több követ nyilatkozott részletesen és határozottan.

Föl volt tárva mindenkinek legöszintébb politikai véleménye; — és akárki láthatta, hogy ha e' conferenczián megállapodás történik, 300 szavazatból 40 sem leend az olasz kérdésben a' válaszfelirat' ide vonatkozandó paragraphusa ellen.

Kossuth észrevévén, hogy a' minoritásból két vagy három egyén, az országos teremben is — e' conferentia daczára — a' válaszfölirat tárgyalásakor a' kormány ellen fog nyilatkozni: megdöbbent a' tapsözön' elösejtelmétöl, mellyet ezek a' karzattól nyerhetnek, 's talán épen az ö szónoklata' ellenében. — Mert más ok a' tapsféltékenységen kivül alig képzelhetö, miután Kossuth' véleménye az olaszkérdésben annyira határozott szinezetü volt, hogy há-

romszor tartá szükségesnek a' ministerium nézete mellett és többnyire polemizáló hangon szónokolni. — Azonban miért vitatni egy szeszély vagy jól játszott szerep' okait? — Csak annyit akartam mondani, hogy miután a' trónbeszédre nézve nyilatkoztunk, és a' conferentia' három negyede a' szardiniai királlyal folytatott háboru' megemlitése mellett volt, — Kossuth kedvetlen arczczal adja tudtunkra, miként a' ministerium e' kérdésben teljes egyértelmüséget remélt, 's miután köztünk meghasonlás van, ő már a' nádor ö fenségének megirta, hogy a' trónbeszédből a' Carlo Albertora vonatkozó paragraphust hagyja ki.

Lesujtva valánk a' többség' illy megaláztatásán.

Csodálkoztunk a' ministerium' tagjain, kik viszont Kossuthon csodálkoztak; de végre haza menénk olly rosz sejtelemmel, hogy alkalmasint a' magyar parlament' sajátságai közé fog tartozni, a' többséget a' minoritás helotájává tenni.

Ugy is történt.

A' ministerium, melly előbb egy pártra sem akart különösen támaszkodni, a' megnyitás után Kossuthot teszi kormányszónokká, — 's igy magát minél inkább összevonja a' szerénység árnyéka közé, hogy csak desperált keresés után lehessen hol létezését fölfedezni.

'S pedig mennyi történt volna másként, ha Deák tolmácsolja az igazgatás' nézeteit!

És ki hozhatja kétségbe, hogy akkortájban, Kossuth' varázshatalma mellett is, a' közérzület tisztességesebbnek találta, hogy Deák' higgadt szónoklata tolmácsolja a' ministeriumot, mellynek már természeténél fogva sem kell még az oratoria' mezején is, hét mérföldes csizmával és a' vihar' hátán nyargalni a' sokadalom előtt, mindent maga után hagyva, kifárasztva, eltompitva, leverve?

Akár mit mondjatok, a' ministerium azon hangulattól

félt, melly nem volt meg, 's mellyet tétovázása idézett elö.

És hogyan gyakorolta Kossuth a' kormányszónokságot?

Beviteték a' parlamenti többség egy tárgy' védelmébe, mellyet a' kormány Kossuth által magáénak vallott. A' vita folyt. A' centrum és a' jobb oldal' szónokait a' „törpe minoritásnak" nevezett párt megtámadta. A' küzdés élénkült. Perczel vagy Madarász gyanusitgatni kezdették az embereket és a' dolgokat. A' többség érezve jogait, szenvedélyessé lön a' rakonczátlanságokért, 's positioit még határozattabban védte. Illyenkor aztán fölállott Kossuth, és elöbbeni beszédét, mellyet a' kormány' nevében tett, magyarázgatta, még pedig ugy, hogy rendszerint hátat forditva a' többségnek, átszökött a' minoritáshoz. A' ministerek hosszu képpel ültek helyeiken, vagy a' szükségböl erényt csinálva, fölállongottak a' vezérszónokot pártolni. Délután rendszerint ministeri tanács volt, mellyben Kossuthnak e' proterviája megrovatott, — hogy viszont ismételtessék, hasonló parlamenti siker és négy falközti kárhoztatás mellett.

És a' szerencsétlen ministeri többség?

Oh! az tetszése szerint választhatott két alternativa közül.

Ha jónak látta, megmaradhatott szónoklatában kifejtett nézetei mellett, midön aztán a' ministerium opponensévé vált szándéka és akaratja ellen 's mint bünbak magára vette azon vádat, hogy reactionarius, hogy ólomsulyt köt a' kormány szárnyaira, hogy parasyt hajlamainál fogva ministeribb akar lenni a' ministeriumnál.

Ha pedig jónak látta, fölállhatott, Kossuthot 's benne a' kormányt pártolni, a' midön aztán saját magát szavazta le, nevetséges jelenetekre nyitott tért, a' közönség' élczeinek epigrammi anyagot szerzett, és nem

csodálkozék, ha votizáló-gépnél egyébnek alig hiszi valaki.

Illy horoscop rosz életutat irt le a' ministeri többség' számára.

Mert, mig százan védik a' veszélyes positiókat, a' nevetséges helyzet csak desertorokra számithat. — Ez a' világon mindenütt igaz.

'S nálunk is könnyen megmagyarázható, hogy 36-ból néhány hét alatt, tekintélyes kisebb számmá szaporodott a' baloldal.

Kossuth — ki, mint némellyek állitják, az elsö napok óta titkos tanácskozásokat tartott a' szélsö democrata párttal — miután a' ministeri phalanx megtöretett, nyiltan szövetkezék Perczellel, kit a' ministerium a' rendöri fönökségböl kitett, és Madarász Lászlóval, ki egy pasquille-irodalom élén állván, már rég óta aljas fegyverekkel harczolt a' Batthyány-ministerium ellen.

E' szövetségböl származott a' terrorismus.

És csakhamar kiütött a' forradalom.

A' mérséklett többségnek a' ministerium hibái által nincsen lemosva büne.

Lehetett volna önállóbb.

'S ha magában bizik, ha hamar nem csügged el, ha nem vár mindent vezéreitöl, ha bátorsága van daczolni a' karzatvéleménnyel és ostromolni a' ministerek' gyengeségeit: — oh! akkor az elsö hetekben még Kossuthot is megdöbbenteni lehetett volna, 's az utolsó perczekben is, valának a' köz hajótörésben megmenthetö kincsek, csak elszánt ember nem találkozék, ki azokért a' hullámba vesse magát.

Az Ullman-conferentia, midőn népszerütlenné lön, hamar feloszttott.

Senki sem járt belé.

Mihelyt a' ministerek ingadoztak, meghajlott a' többség is.

Midőn Kossuth' csillaga hivataltársainak bukása fölött emelkedett a' láthatáron mindig magasabbra, — a' mérséklettek összefogták kezeiket és még magántanácskozmányokat sem tartottak.

E' párt, mint egész, kislelkü volt, 's még az utczai terrorismus sem menti ki hallgatásáért. — Én itt a' történészet' törvényszékéröl beszélek, azon itélöbiróságról, hol a' mulasztások gyakran inkább rovatnak meg következményeik miatt, mint a' bünök. 'S a' historia bizonyosan kevés magasztalást fog szórni olly politika' kezelöire, mellynek a' forradalom' leghöbb napjaiban sem voltak vértanui.

A' mérséklettek' erkölcsi bátorságáról inkább csak Debreczenben lehet szó. Ekkor elhagyatva valának, nem volt vezér, kire függesszék szemöket, nem mutatkozott az üldöztetésnél egyébre kilátás; még is a' terrorismust merték Madarászban megtámadni, és a' kibéküilés' vágyát Kossuth' komor tekintetére sem tagadták meg.

De Pesten szintolly határozatlanság és félelem jellemzette a' nehéz momentumok alatt a' ministeri conservativeket, mint Pozsonban az 1848-ki országgyülés' végsö idejében a' régi kormánypártot.

A' helyett hogy a' többi pártok elébe tükröt akarjak tartani, — magára a' februári napok óta september' utóljáig terjedö idöszakra nézve szükségesnek látom megjegyezni, hogy typusa nem a' monarchismus elleni törekvés

volt; hanem a' separatisticus irány' utolsó következményeinek keresése.

Söt a' szélsö radicalismus is — ámbár itt egyes kivétel fordult elö — nem vágyott egyébre, mint Magyarországot gyors léptekkel közelebb hozni olly állapothoz, mellyben egészen kifejtett organismussal birandana, és a' Lajthán túli tartományokkal csak az uralkodó' személyének egysége által lett volna összecsatolva.

A' trón' megdöntésére a' pártoknál átalában nem volt hajlam.

Minden veszélyben és a' szenvedélyek' legnagyobb ingerültsége közt a' nemzet' reménye a' király felé fordult. 'S ha beéjjeledett a' láthatár, és a' politikai számitásnak tájékozási pontjai homályba tüntek, a' magyar a' koronára függeszté szemét, 's annak csillámain kereste a' hit' sugárát, melly a' haza jövendöjét felvilágositsa a' megtört lélek elött, és bizodalomra melegitse a' dermedt szivet.

'S ki nem emlékezik az örömkönyekre, mellyek minden arczot elöntöttek, midön V-ik Ferdinánd a' pozsoni országgyülést kinyitotta?

A' februári napok után néhány hét mulva bevégezte a' törvényhozás' munkálkodását. Még a' forradalmi láz heve az idegekben szökellett és a' végletek utáni vágyra késziteté el az ingerült kedélyeket: 's mégis nem vala-e a' lelkesedés a' király iránt az országgyülés' bezárásakor szintén határtalan?

'S a' Batthyány-ministerium alatt, ha valami szabály vagy hir miatt az elégületlenség növekedöben volt, rendszerint a' harag' és boszankodás' csillapitó szeréül azon hír használtatott, hogy a' király Budapestre jön hosszasabb ideig lakni.

Midön Zágrábban a' nádor' képe megégettetett, midön Hrabowszky czélt nem ért, midön a' kedélyek a' kér-

dések' nehézségei miatt elkeseredtek, midőn a' ráczok a' római sánczokba vonultak, midőn nyugotról és délről a' bonyodalmak egyaránt megoldhatlanoknak látszottak; — a' sajtó, a' közélet, a' társaskör, a' magános aggódó, azon lehetőségre vetette ki reményeinek horgonyát, hogy még mindent jóvátehetni; mert a' király jön le, és a' korona' tekintélye uralkodni fog a' felbőszült szenvedélyek felett.

Ez általános hangulat volt.

A' republicanismusróli fecsegés némelly zughelyeken, csak egyes hang vala a' pusztában, mellyet senki nem hallot meg és senki nem követett.

Lamberg gróf' meggyilkoltatása által az utczanép elkezdette a' forrongást.

Jellachich bán a' sukorói ütközet után Magyarország' kormányzójává neveztetett ki.

A' parlament eloszlatik; de olly modorban és olly formásságok szerint, hogy az 1848-ki törvényeknél fogva az magát a' szétoszlásra nem hiszi jogositottnak.

E' tények uj változások' küszöbéhez vezetnek.

Elkezdődik a'

II-dik korszak, t. i. a' forradalom' korszaka.

Minek jellemezném hosszan?

Hiszen, még alig viradtunk föl homályából, szürkületei, mint az elvonuló köd, szemünk előtt lebegnek. —

Ha nálunk a' monarchismus elleni szellem emlittetik' akkor leginkább a' tettleges' kitörések' megkezdésétől, tehát a' september' végétől juniusig terjedő idő, hozattathatik föl. —

E' gyászterhes hónapok kétség kivül sokat folytak be a' kegyeletek' megingatására, 's a' közszellem rövid idő

alatt olly irányok felé vezették, mellyek által sok nemes kedély és sok hö hazafiság lön arra kárhoztatva, hogy midön a' hazát szolgálni hitte, a' haza 's a' trón romlására nyujtott segédkezet.

„Mert a' forradalmak' viharai és küzdései közt a' pártok erényei nem tartósak“ : 's mikor volt, hogy midön a' tömegek vették kezökbe az égö kanóczot, a' lángok ne értek volna el a' szent helyekhez is ?

A' huzamos polgárháboru alatt perczenként apadt a' jog iránti tisztelet, az igazságosság, és a' nemes érzelmek' öszvege. A' forradalmi állapot természetes következményei elökerültek' 's a' pártokban meggyöngiték a' törvényes és erkölcsi eszméket és szokásokat. — Minden rosz vágy' kielégitésére remény nyilt. Az erös kedélyeket gyülölet és boszuszomj, a' gyengéket félelem és aljas indulatok foglalták el.

A' parlament, melly állitá, hogy a' törvény' nevében és a' király számára, ki ellen harczolt, tesz mindent, e' helyzetnél fogva kénytelen volt a' legnagyobb, a' legeröszakosabb statuscsinoknál hazug és ámitó nyelven beszélni.

Még azokra is, kik a' forradalom' tényezöi nem valának, kik csak távolról nézték a' bösz jeleneteket, szemlátomást hatott a' forradalmi dráma erkölcsrontó befolyása. Fogalmaik a' jogról és kötelességröl, az igazságról és erélyröl elhomályosodtak. A' polgári élet olly családok' körében is, kik a' politikai küzdelmektöl legmesszebb állottak, megtámadtaték, söt szünetlenül háboritva lön. 'S minthogy a' félelem gyorsabban és tovább hat mint a' fájdalom, az annyi nyomortól sujtott országon a' remegés uralkodott, melly még átalánosabb és érezhetöbb volt, mint maga a' nyomor is . . .

Végtére a' népben kifáradás jelenkezett és vágy a' béke után. A' képviselöházban, a' régi royalista párt' majd-

nem átalános visszavonulásának daczára, egy uj royalista párt alakult, melly minden alkalmat megragadott a' kibékülés' szükségét lerajzolni és a' királlyal az alkudozást megkisérteni.

E' kisérlet megbukott azoknak cselszövényei miatt, kik különböző indokokból, de egyenlő szenvedéllyel gátolták a' kiegyenlitést.

Megbukott, mert a' szükséges engedélyek megtagadtattak.

És megbukott azok' tudatlanságán 's gyengeségén is, kik óhajtották ugyan a' békét; de annak szükséges feltételeit nem merték óhajtani.

Talán e' rövid vázlat nem egészen hütlen képét adja a' mi forradalmunknak.

Pedig az idézett sorokban Guizot ur az angol forradalom' szellemét festi le.

De a' revolutiok inkább szoktak egymáshoz hasonlitani, mint a' békés fejlődés' évszakai.

A' forradalom minden csattanóssága mellett is stereotypabb kép mint az átalakulás; valamint nagy szenvedélyeinkben is kevesebb változatosság van, mint rendes érzéseinknél.

A' magyar forradalomnak nem volt olly éles szinezete, mint az angolnak.

És kisebbek lévén szenvedélyeink, talán kevesebbek valának büneink is.

Tehát csak szeliditésekkel illik reánk Guizot rajza.

De a' meglepő hasonlatosság felold a' különbségek taglalásától.

És olvasóim, e' kölcsönzött jellemzést bizvást elfogadhatják eredeti helyett.

Én pedig nagyobbára fölmentve érezem magamat, 9 szerencsétlen hónap' élményeinek, irányainak és tévedéseinek taglalásától.

Angliában Cromvell 50 ezer rajongó katonával irtatta több évek alatt a' monarchia' intézményeit és szokásait.

A' kerekfejek — a' democraták — állandólag birták a' hatalmat.

A' vér kiméletlenül ontaték a' harcztéren és a' forradalmi birák itéleteinél fogva, hogy az áldozatok által nyerjen erőt az uj szellem.

De midőn a' dictator megholt, a' nép rögtön visszakövetelte a' régi állapotot, és Monk nem a' közvélemény' ellenére, hanem a' fővárosnak 's a' megyéknek helybenhagyásával söt kitörö lelkesedése közt hivta vissza az egykor gyülölt royalistákat és a' számüzött Stuart-házat.

'S mondhatni-e, hogy Anglia hosszas forradalma gyöngitésére volt a' monarchismusnak?

Hol van Europa szárazföldén ország, hol biztosabb széke lenne az alkotmányos királyságnak, mint Albionban?

Nem mutatja-e ez, miként egy nép' jelleme átmenö szenvedélyek által még sarkaiból ki nem vettetik és a' nép nem dobja olly könnyen el alapmeggyözödéseit, mint a' milly könnyen készitik a' doctrinák' ábrándozói paragraphusaikat az uj viszonyok' rendezéséröl?

És a' magyar, melly legalább annyira volt monarchicus hajlamu, mint az angol I-sö Károly alatt, kicserélte-e kilencz rövid hónap leforgása közt kilenczszázados hitelveit? Elenyésztek-e *velut aegri somnia*, mint a' beteg' hagymázos látmányai, eltüntek-e agyából a' tör-

tényészeti magas emlékek, és a' kar, melly paizsokon emelte fel Árpádot 's a' kard, melly Mária Theresia uralkodásának kezdetén fentartá a' monarchiát, megszüntek-e lélekemelö példányai lenni a' mostani nemzedéknek csak azért, mert egy hivatalos határozat lépett közéjök és eltiltá a' szivnek régi hajlamait, holt betük által uj rokonszenveket rendelvén számára?

Vagy talán a' mi forradalmunk felforgatóbb volt, mint az angolé 's irtóvasa inkább szétvagdalta a' régi meggyöződések' legmélyebb gyökérszálait?

Miben volt a' magyar nemzet köztársasági april 14-ke óta? 's hol mutatta meg republicanus szellemét?

E' kérdés, mert a' provisorium megalkotása után a' köztársaság' neve többször emlitteték, fölvilágositást igényel.

Tekintsünk vissza. —

April' 14-kén kimondatik a' detronisatio.

A' 18-án közzé tett függetlenségi okirat' végsoraiban vésztörvényszék alá vettetik mint honáruló az, ki a' Habsburg-lotharingi dynastia' érdekeit szóval, tettel vagy tanácscsal elösegiti.

18-ka után minden kibékülési javaslat már magában halálos bün volt.

Kossuth provisorius kormányzósága a' dynastia ellen lévén irányozva, elvileg szabadtért hagyott a' monarchismusnak és a' republicanismusnak.

De miután a' dynasticus nyilatkozat löpor és golyó által vala ellenörözve, a' ki magát monarchicusnak mondá, ezen vallomásával azt inditványozta: hogy, valaki a' hon' fiai közül emeltessék tronra; vagy az idegen uralkodóházak egyikének, például a' Coburgoknak vagy a' Romanowoknak valamellyik rokonsága kináltassék meg a' koronával.

Lehetett volna-e ennél veszélyesebb vagy vérengzöbb hüség az eszmékhez?

A' 18-ki okiratból következett, hogy republicanusoknak mondották magukat:

a) a' valóságos köztársaságiak;

b) a z i n g a t a g o k, kiknek nem vala meggyözödésök;

c) Kossuth ellenségei, kik az ö háznépének hiuságát ismervén, annyi szerencsétlenségeink után egy nevetséges koronázási inneptöl is tartottak;

d) kik átlátták europai szükségét, hogy az osztrák birodalom föntartassék, mint nagy hatalmasság, 's e' tény elöl nem akarták az utakat még inkább elvágni valamelly behivott herczegurfi által;

e) a' dynastia' párthivei.

A' mit állitok, olly természetes, hogy mindenütt a' világon hasonló körülmények közt elökerült és elö fog kerülni, mig a' politika' egyedül idves modorának nem kiáltatik ki a' Don-Quixoteria.

A' provisorium utáni hangulatot a' szavakból megitélni lehetetlen.

'S ha a' királyság iránti szeretetet vagy gyülöletet akarjuk vizsgálni, ha megtudni óhajtjuk: mennyiben volt a' forradalom alatt monarchicus a' magyar nemzet, vagy mennyiben vált a' forradalom által köztársaságivá? — ez esetben az april' 14-ke elötti idö felett kell szemlét tartanunk.

Néhány sort szentelek tehát az országgyülés', az armádia' és a' nép' szellemének rajzolására. —

Köztársasági hajlama volt-e Jellachich bánnak Magyar-

ország' kormányzójává lett kineveztetése és a' forradalom kitörése után

az országgyülés?

Senki sem felelhet jó lelkiismeret mellett e' kérdésre igennel.

Az óriás többséggel biró mérséklett párt szétrontatott a' ministerium' hibás politikája, Kossuth' ravasz eljárása, a' szélsö radicálok' izgatása, saját gyengeségei és az utczai rémuralgás miatt.

Midön a' horvát sergek a' Dráván átkeltek, már csüggetegség lepte meg a' mérsékletteknek még akkor is többségben levö számát; mert a' nép' hangulata, minden fölülröl jött kedvetlen szabályért annyira ellenek fordult, mintha ök solidaritásban lettek volna olly lépésekre nézve, mellyeket viszonyaink' ismereténél fogva maguk sem helyeselhettek.

Rövid idö alatt három nagy csapás érte e' szerencsétlen pártot.

a) Batthyánynak akkor kellett lemondani, midön Kossuth' népszerüsége csökkent, 's a' bán akkor neveztetett ki teljhatalmu királyszemélyesnek, midön folytonos visszavonulásban volt, és a' nemzet' megbántott büszkeségénél fogva az ingerültségnek hihetetlenül kellett növekedni. Mind a' két körülmény Kossuth hatalmát restaurálta.

b) A' szelid jellemü Lamberg tábornok, kinek személye iránt legkisebb ellenszenv sem vala, egy utczacsoportozat által meggyilkoltatott.

E' tény demonstratio volt a' kibéküléś' barátai ellen és a' rémuralkodást tüzte jelszóul ki.

c) A' törvényhozás' egyik tagjának a' ház' tudta nélkül 's haditörvényszéki itéletnél' fogva kellett meghalni. — Ez az egész világ' alkotmányos országaiban elismert sértetlenségi paizs alól kivonta a' törvényhozókat és utolsó véd-

formásságai is a' parlamenti tagok' személybátorságának lehullottak. Kivált miután Madarász rendőrhivatalától Kovács Lajosnak és — mint hallám — a' mérséklett párt' még egypár egyéneinek Zichy gróf elitéltetése e' megjegyzéssel küldetett át : „igy vesznek el a' hazaárulók."

Tudatik, hogy a' forradalmak alatt semmi sem szélesebb czím mint a' „honárulás".

És az is tudatik, hogy minden revolutióban „honárulók" először a' mérséklettek 's csak az után a' túlzók.

De mellyik mérséklett bizik abban, hogy a' „honárulás'" másik versioját megérheti?

Én a' ministeri pártot nem mentem. Miért nem lőn vértanuvá? Miért nem győzte le az iszonyt — n e m a' h a l á l t ó l, mert ez kicsiny kivánság, de a' nép keze általi haláltól, a' megbélyegzett haláltól.

Lehettek volna nálunk antic jellemek, mint a' profétáké, kik megköveztették magukat az átkozódó tömeg által.

Fájdalom! hogy illyek nem valának.

Ismétlem, én nem mentek senkit. Csak a' tényeket constatirozom.

Kétségtelen, miként a' régi dissolutio és az új rémuralkodás' következtében a' mérséklettek háttérbe nyomattak, 's a' pesti tanácskozmányok alatt politikai jellemök többé semmi határozat vagy intézkedés által nem körvonalozta, nem individualisálta magát.

Uralkodtak tehát a' radicalok.

És mégis — legyünk igazságosak — e' szélső radicalismus mutatta-e magát october' kezdetétől december utolsó napjáig az egyének' vagy a' talentumosabb szónokok' többsége által a' monarchismus ellenségének ?

Elég rosz szenvedély tombolt nálunk; de sem a' képviselőházban, sem Pest' utczáin, sem Magyarország' széles

térszinének legforrongóbb pontjain nem hangzott a' köztársaságnak proclamálása.

Hol történt hasonló körülmények közt illy látmány, ha a' nép nem volt monarchicus?

A' veszély nagy vala, mondhatják sokan, és ez tartóztatta vissza a' népet.

Iszonyu csalódás.

Mert a' hol egy nagy meggyöződés van, az épen a' nagy veszély ellen szokott fölhasználtatni.

'S ha a' nép a' köztársaság' zászlóját áhitotta volna, e' zászlót a' veszély' óriás terjedése csalhatatlanul kitüzendette vala.

Nem lobogott az; mert nem gyüjtött volna vörös szárnyai körül örömittas tömegeket.

A' veszélyt inkább csekélyleni, mint elismerni tanácsos azoknak, kik a' nemzet' monarchismusában kétkednek. —

Pestről január' első napján Debreczenbe költözött a' vándorlásnak indult törvényhozás, miután az, az országgal együtt, már rég a' forradalmi téren volt.

'S miért vala e' karavánok' száma nagy?

A' félelem', a' meggyöződés' különböző indokain kivül azért is; mert egy békebizottmány küldeték a' császári sereg' fővezéréhez, 's a' bizottmány' legtekintélyesebb tagja esdekelve kérte a' vegyes titkos-tanácskozmányt, hogy a' két ház' minéltöbb egyénei siessenek Debreczenbe a' nyerendő egyezkedési pontok' tárgyalása végett.

A' sors másként rendezkedett; — de azért a' lemenetel' ezen indoka kétségtelen ténynek marad.

Debreczenben a' képviselőház semmi tárgyat fölvenni nem akart, mig az egyezkedési küldöttség' tudósitása meg nem érkezik.

Várni nem kellett sokáig; mert Deák által értesitve

lön az országgyülés a' küldöttség' megbizatásának sikertelensége felöl és hogy csak a' feltétlen meghódolásról, nem pedig kiegyenlitésröl, van szó.

A' képviselöház — ha akkori hangulatából következtetést vonhatunk — nem látszott ugyan a' békepontokra nézve akadékosnak; de a' minden feltétel nélküli meghódolást a' nemzet' halálával és az alkotmányos lét' megsemmisitésével azonosnak képzelvén, polgári kötelességének tekintette Magyarországot az enyészet' torkába nem taszitani.

Midön tehát a' császári királyi sergek' fövezére a' legkisebb lehetségét az alkudozásnak megszüntette, és egy küldöttségnek ö felsége' szentséges szine elébe járulása ez idöben kivihetetlenné vált; Kossuth azon javaslata, hogy a' nemzet az 1848-ki törvényeket megvédeni törekszik ugyan; de a' békés kiegyenlitésre a' mutatkozandó alkalmakat mindig kész leend megragadni, a' képviselöház' termében nem talált ellenszegülésre.

Az országgyülés tehát legelsö tanácskozmányát Debreczenben a' békepolitikának kitüzése mellett kezdette meg, 's a' mérséklés volt elsö jelszava, mellynek akkor sem a' szélsö radicál párt' sem Kossuth' részéröl nem vala had izenve.

A' viszonyok késöbb változtak.

De mielött az események' továbbfejlödése a' becsszomjnak és koczkáztatási kisérleteknek ujabb pályatért szerzett volna, már a' képviselöház' keblében a' több hónapok óta lenyomva tartott nézetek és elnémitott pártárnyolatok szabadabb életnyilatkozatot kezdettek nyerni.

Egy különben csekély körülmény adta az elsö lendületet.

Madarász rendöri intézkedései által t. i. ugy beszorittattunk Debreczenbe, mintha internirozva volnánk és az

országgyülés tagjai tisztességes fogságba tartatnának, azért, hogy a' terem' padjai mindig tömve lehessenek.

A' magyar az utlevelekhez sem vala szoktatva; annál különösebben jött tehát, hogy a' szigor' rendszere épen a' képviselökön kezdessék meg, kiket a' kormány hizelgő kifejezései a' keleti phraseologia' pazér modorában, minden hatalom' kutforrásának neveztek, 's kik iránt Kossuth is magát — mig evictorokra volt szüksége — az engedelmes szolga' és a' parancsokat hün végrehajtó eszköz' szerepében akarta föltüntetni.

'S noha a' magyarénál engedékenyebb forradalmi convent alig volt valaha, mégis a' kicsinységekben féltette függetlenségét, és a' gyenge uralkodók szokását abban is utánozta, hogy mig a' dolgok iránt nem birt szabadakarattal, a' külsőségek körül szeszélyeit kiméltetni akarta. Madarász megszoritó rendeletei sok képviselöt inkább ingereltek, mint a' lelki szolgaság, mint az országgyülési határozatok' terrorisálása.

Ezen szemlátomást növekedő komor hangulatot, a' mérséklettek megragadták a' rémuralgásnak, melly a' rendörminister' személyében képviselteték, népszerütlenitésére.

Fellépésök, ha az akkori viszonyok közé gondoljuk magunkat, erkölcsi bátorságra mutatott; az ostrom' folytatása pedig, miután Kossuth minden áron védelmezni látszott Madarászt, vakmerőség volt.

De a' koczka elvetteték, és az örökre botrányos emlékezetü gyémántórzás, melly elöször csak homályos gyanu volt, azonban később a' szenvedély' kifáradhatlan élénkségével addig nyomoztaték, mig egészen világosságra jött, — Kossuth' daczára is megbuktatá a' rendörministert.

Ha e' mocskos tény ki nem sül, menthetetlenül veszve van az egész párt.

Kazinczy és Kovács — a' vád meginditói — az

első perczben átlátták helyzetök' súlyát 's lehető következményeit.

'S minthogy a' legroszabbra is már elkészülve voltak, mertek erélyesen akarni. Elszántságuk vonzerővel birt; mert a' forradalmakban az ovatosságnak van legkevesebb öszpontositó tulajdona, és a' ki egy kétes sorsú pályán csak addig halad, honnan még visszatérni lehet, mindig azon gyanu alatt áll, hogy visszatérni szándékozik. — Egészen más lélektani törvényektől függ a' rendes viszonyok közt, a' siker és a' meghiusulás.

Kazinczy és Kovács rövid idő alatt tekintélyes minoritás élén állottak, mellynek nyilatkozatai előbb visszatetszéssel, később figyelemmel, végre a' képviselőház' rokonszenvének jelei közt fogadtattak; kivált midőn Kossuth nem vett személyesen részt a' parlamenti vitatásokban.

E' minoritás, többnyire Nyári föllépései által elősegittetve, ugyanazon határozott hangon, mellyel Madarászt — mint a' rémuralkodás' és a' forradalmi erkölcstelenség' képviselőjét — megtámadá, ostrom alá vette a' rémuralkodás' elveit 's a' hatalom' visszaéléseit is.

A' Kazinczypárt terveiben nem volt annyi határozottság, mint a' programmal biró és régi pártoknál szokott lenni.

Kitisztázott politikai tant, melly magasabb czéljait 's a' létező eszközöket szemelött tartva, a' közélet' minden manifestatioiban az összefüggést és irányt felfogja, 's mert a' tények' jelentőségét ösmeri, érvénnyel foly be azok' alakitására: — illy széles látkörü, illy concentrált nézeteket hasztalan fognánk a' debreczeni mérsékletteknél keresni.

A' kiforrásra idő sem volt.

'S ha e' párt' müködéseiben a' mozgató erőt vizsgáljuk, az inkább egy shibolet mint egy doctrina, inkább tiltakozás mint cselekvés, inkább egy negativ irány vala.

Nem engedni a' dolgokat odafejlődni, hogy a' nemzet és a' trón közt a' kibékülés' hidja akármilly körülmények miatt leromboltassék: ez volt a' Kazinczypárt törekvése, melly azon képviselők közt is, kik a' felmerülő egyes kérdésekre nézve más utakat követtek, számos viszhangra talált.

Hogy a' parlamentaris téren kivül és a' Közlöny' számaiból föl nem mutathatólag, történt-e a' haza szerencsétlen visszonyainak kiegyenlitésére valami, akár az irodalomban akár az életben, és minő sikerrel? — ezt, miután a' pártok' apologiajába és az egyes tények' taglalgatásába ereszkedni nem akarok, felesleges volna bonczolgatnom. — Az országgyülés, melly a' septemberi napok óta önállóságának semmi jelét nem adta, most e' befolyások közt erélyben és függetlenségben naponként nyert.

Látszék, hogy a' képviselők' többségének jellemében annyi nemesebb ércz volt és annyi tiszta hazafiság, miként megilletődés nélkül alig lehetett a' viszonyok' ezen szerencsétlen áldozataira nézni, kik ugy nem értettek a' forradalomhoz, mint a' hogy nem tudták volna az ezeregyéj' arabmeséit megirni; azonban mégis forradalmi és terroristicus conventnek kelle lenniök.

Nehány nyugtalan és vállalkozó emberen kivül a' többi követ, midőn pártolni nem is merte, szivében üdvözlé, a' mérséklettek' terjedő hatalmát.

Igy sikerült a' győzedelmi hirek' daczára is a' honvédi bizottmány' elnökét, Kossuthot, még egyszer olly helyzetbe hozni, hogy az a' kormány nevében kinyilatkoztatá: miként a' nemzet most is csak a' védelmi téren marad, és a' honvédi bizottmány a' kiegyenlitésre mutatkozó alkalmakat elzárni nem akarja.

De a' békés szellem' emelkedése mély aggodalmat gerjesztett azokban, kik ha a' nemzet' nyugalma visszaa-

datik lehetetlenek voltak, 's kiknek olly veszélyes vala a' rend, mint ellenfeleiknek a' rémuralkodás.

Naponként szaporodtak tehát a' gyanusitáson kivül a' fenyegetések is, majd a' mérsékletteket külön, majd a' képviselő kart egész öszvegében érdeklők.

A' Madarászt vádoló egyének előbb sajtóperbe, utóbb közkereset alá vettetni szándékoltattak. De a' gyémántórzás' gyorsan fejlő nyomozatai e' czélt meghiusitották.

Kossuth márczius végső napjaiban a' táborból levelet ir Nyárihoz, mint a' honvédi bizottmány' ideiglenes elnökéhez, mellyben tudtul adja, hogy Klapka tábornok tiszti karával nála megjelenvén, fölszólitá őt, a' békepártnak — melly hir szerint — a' katonaság' mellőzésével akar egyezkedni, törekvései iránt nyomozatot inditani. Mit Kossuth — mint mondá — csodálkozással hallván, kötelességévé tette Nyárinak a' vizsgálat' rögtöni megkezdését. — Ezen szándék is füstbe ment. Mert Nyári a' nyomozatot nem látta szükségesnek; báró Perényi Zsigmond, ki állitotta volt, hogy ő a' békepontokat tudja, egy komoly fölszólitásra e' pontok' közzététele iránt, szavait oda módositá, miként csupán utczai hireket hallott; Klapka tábornok pedig lovagias öszinteséggel kinyilatkoztatta, hogy az egész fölszólitás nem is létezett, és csak beszéd közben emlitteték egypár tiszt által, miként a' „Márczius' tizenötödike" szerint az „Esti lapokban" olly czikkek volnának, mellyekből gyanitható: mintha Debreczenben párt léteznék, melly minden áron kibékülni akarna.

Valamint a' Kazinczy-Kovács-párt' terrorisálása folyton folyt, szintugy a' képviselőház sem maradt dorgálások és ijesztgetések nélkül.

Kossuth mindig Görgeinek dictaturára törekvését, mint popanczot mutatá föl, hogy a' katonai rémuralkodás' félelme által hasson.

Továbbá márczius 25-kén midőn a' táborba ment, elégületlenségét nyilatkoztatá ki a' képviselőházban terjedő irányok miatt, 's bár a' dialectica' által ködfátyolba takarva, de még is eléggé átlátszólag adá tudtul, hogy ha e' szellem még tovább tartana, akkor vagy az ő kormányzósága lehetetlen, vagy a' ház' föloszlatása szükséges. — De nem vala-e világos: miként illy álternativa csak phrasis volt 's csak az eszmékben lön képzelhető? Mert ki gondolhatá, hogy Kossuth akarjon lemondani a' hatalomról? 'S ha akart volna, ki hihette, hogy a' nép olly képviselőházat tűrni fog, melly e' visszavonulást eszközli vagy megengedi? — Midőn tehát a' kormányzó a' ház' szellemét kárhoztatta, fenyegetéseivel csak a' parlament eloszlatására czélozhatott. És illy eloszlatás, nem vonta volna-e maga után egyes képviselőknek pörbefogatását, és a' rémuralom meghonositását? Igaz, miként Kossuth szivének benső hajlamánál fogva nem volt terrorista; de környezete többnyire kalandorokból állott, és házában a' gyakori vendégek rendszerint olly egyének voltak, kikről a' legrosszabbat lehetett föltenni. 'S mire nem folyhat eldöntőleg be egy camarilla, melly elég felfogással nem birt arra, hogy számitva tudjon gyülölni, és elég lélekerővel arra, hogy a' percz ellenszenveinek át ne engedje magát? —

Alig mondá el Kossuth a' ház' szelleme ellen a' dorgáló szót, 's már a' hirlapokban és közhelyeken erős izgatás támadt a' reactionariusok által vezérlett táblabiráknak nyugalomra bocsátása, elcsapása, a' nép általi szétüzetése iránt. És a' goromba vádoskodások a' képviselők ellen mind addig folytak, mig Kossuth a' táborból megérkezvén, világosságra jött az ok, melly miatt vala szükség annyi mocskot annyi fenyegetést szórni a' táblabiró-gyülésre és az ugynevezett reactionariusokra.

April' 13-ra t. i. titkos ülés hivatott össze.

Tompa és határozatlan hírek terjengettek tárgya felöl. De annyi látszék, hogy a' márczius 4-ki alkotmány iránt akar demonstratio történni.

Mindjárt az ülés kezdetével Kossuth inditványba hozta a' demonstratiot, azon okból, mert az octroyrozott charta által Magyarország megszüntetett. E' lépést különösen három körülmény miatt mondá halaszthatlannak: mert a' katonaság követeli, és a' képviselőház daczára is fogja proclamálni, midőn aztán a' szuronyok' uralkodása elkezdődnék; mert továbbá, a' nép annyira óhajtja, hogy ha az országgyülés ellenszegül, a' következményekről senki jót nem állhat; mert végre az europai hatalmasságok Veronában egy congressust fognak közelebbről tartani, 's ha addig az ország' függetlensége ki nem mondatik, és nem vonul a' figyelem reánk, majd Magyarország árán rendeztetnek az olasz ügyek, mig az ellenkező esetben a' magyar nemzet is kihallgattatnék, mint a' lombardiai küldöttek Brüsselbe. —

A' veronai congressusról tehát — mellyről a' világ semmit sem tudott — a' képviselők egy mistificatio által tudomást szereztek maguknak. Minden külföldi hirlap hónapok óta letartóztatva lévén, képzelhetni, hogy a' legcsodálatosabb események' megtörténéséről is lehetett akármennyit beszélni, miután a' rendőrministeren kivül, talán csak egyedül a' kormányelnök volt olly szerencsés helyzetben, hogy a' német és franczia journalokba pillanthatott. — Valóban, az egész veronai meséről a' fátyol csak akkor lebbent le, midőn a' világosvári fegyverletétel után mindenkinek alkalma nyilt utánjárni; hogy valljon fordultak-e ott elő Magyarország' specialis ügyei?

Mi a' nép' és katonaság' szándéka iránt tett értesitések' hitelességét illeti: — erről később fogok szólani; de azt még itt meg kell jegyeznem, hogy alig lehetett a' képvi-

selök közt, ki kételkedett volna az iránt, hogy a' sereg a' debreczeni conventre boszankodik és szuronyát főként az annyiszor gunyolt táblabirói fontolgatások miatt, előbb utóbb a' követek' szétüzésére használandja.

A' nép' szelleme inkább vala ismeretes.

'S a' vidékeken megforduló képviselők, nem vettek ugyan észre a' tömeg' hangulatában olly ingerültséget, melly Kossuth tudositásával a' nép' óhajtása felöl, egyezett volna. De ismerték az ő mindenhatóságát. Tudták, hogy Kossuth' egy intésére a' nép szíve idegenséggel telnék el választottai iránt. Nem kételkedtek, miként szeretve a' milliók által, csak ő van; és a' dolgok oda fejlődtek, hogy gyülöltetni fogna még a' képviselőház is, mihellyt tüzetesen ostromoltatnék Kossuth által.

Ezek együtt az intimidáltatásra elég anyagot adtak.

'S a' képviselőház' hasonló mértékben volt megrettenve és lehangolva.

Többen ostromolták a' javaslatot.

Többen valának beszédre fölirva.

De újain megszámlálhatta az ember azokat, kiknek arczára nem voltak a' legkomolyabb aggodalmak vésve, 's magának Kossuthnak kellett az elögörditett nehézségekre és felhozott ellenokokra válaszolni. Mert a' convent majd minden tagja legalább arról meg vala győződve, hogy hajánál fogva van a' kérdés szőnyegre hurczolva, 's hogy az egész terv alatt más czél aligha lappanghat, mint az országgyülésen tekintélyt nyert mérsékletteknek egy csapással összezúzása. —

A' titkos ülésen nincs határozat, nem történik szavazás.

A' titkos ülés csupán elkészitő, 's nálunk rendszerint a' pártconferentiák helyett használtaték.

Itt véleményét a' benyomások szerint változtathatja

valaki a' nélkül, hogy következetlenséggel vádoltatnék; — mert az egésznek nincs innepélyessége és a' szellemi hatáson kivül eredménye.

De april 13-kán az intimidatio' daczára is, birt annyi makacssággal a' vitatkozás, hogy a' közelebbi napokra átnyulni látszék, és a' mérséklettségéről ismeretes házelnök örömmel ragadta volna meg az alkalmat, halasztás által provocálni higgadtabb megfontolásra; azonban Kossuth kijelenté, miként a' ház szelleméről már fölvilágosítva van, 's látja, hogy a' többség' nézete az övével öszhangzik. —

14-kén nyilt ülés vala; de a' tanácskozó terembe gyült képviselők, azon okból, mert a' nép összesereglett és kivánna a' vitatások alatt jelen lenni, átvitettek a' reformatusok nagy templomába, hol már minden hely, a' legsürübb tömeg által el volt foglalva.

E' népgyülést — miután a' szavakkal sok visszaélés van — mondhatja valaki országgyülési tanácskozmánynak, de a' független nyilatkozatok' helyének legkevésbé. Magok a' detronisatio' gyér számu barátai is hallgattak, mert érzék, mennyi gyöngédtelenség van olly oratiokban, mellyeket czáfolni már többé ugy sem lehet. Kossuth egyedül volt a' nap' hőse. Beszéde készített vala, 's a' templom' boltiveinek viszhangjai miatt megzavartaték. Mert rosz pontról szónoklott. És a' tömeg is aránylag hideg maradt, minthogy a' csodásan szép organ hatása ki nem fejlődheték, 's minthogy Kossuth nem a' templom szószékéről beszélvén, alakja és arczkifejezése a' hallgatók' nagy része elött eltakarva volt.

Gondolom részrehajlatlanul emlitém a' történteket.

Kossuth a' török földre lépvén köriratot intézett a' magyar forradalmi kormány külországi meghatalmazottjaihoz és ügyvivőihez Ebben zilált kedélyének egész

kétségbeesésével törekszik magát a' világ előtt igazolni. Mindenhez kapkod, hogy föntartassék a' véleményben. De april' 14-ike iránt még sem mer igazságtalan lenni; noha öszinteségé által bölcsessége fölött tört pálczát. Azt mondja t. i., hogy ő proclamálta a' függetlenséget és azért, mert egy párt elöl, melly a' kibékülésre ármányokat szött, a' hidat elvágni akarta. Csak a' keleti mesékben fordul elö a' nagy elszánásokra illy kicsiny ok. 'S pedig igen hihető, hogy ha a' mérséklett párt befolyása nem kezd gyorsan terjedni april 14-ke semmi által nem fogta volna magát a' többi napoktól megkülönböztetni. És annál inkább meg vagyok erről győződve, mert tudom, hogy ha a' vukovár-fiumei vonal nem támadtatik meg, Kossuth excentricus inditványai a' pozsoni országgyülésen is elmaradnak és tudom, hogy Kossuth a' politikában mindig midőn zsebében csak egy forint volt, akkor tett egy kártyalapra száz forintot föl. Ez a' koczkáztatási betegség, a' véletlen kényszeritései miatt a' legmagasabb fokra fejlödött ki benne; noha idegzete olly gyenge volt, hogy minden politikai szerencsejáték után a' lázos ingerültség miatt ágybafekvővé lön. —

Láttuk az országgyülés' szellemét: — tekintsünk a' katonaságéra.

Az ármádiában a' köztársasági hajlamnak nyomai korán mutatkoztak; de nem nagy kiterjedésben.

A' ráczok elleni harczok közül a' legelsöbbeket azon önkéntesek segítették megnyerni, kik a' „Forradalmi csarnok“ elötti toborzások alkalmával csaptak föl.

Hogy tehát ezek' sorában a' más gondolkozásúakkal vegyesen, számos forradalmiak, és a' forradalmiak közt néhány köztársaságiak is valának: nem szenved kétséget. —

A' Perczel Mór által alakított fegyelmetlen csapatok

— mellyekkel e' tábornok szerencsés és kalandori vállalatait végrehajtá — szintén mutathattak föl republicanusokat; mert Perczel meggyőződésből vala vörös köztársasági; és egy tábornoknak, kivált ha olly tartalék nélkül mondja ki véleményeit mint Perczel, okvetlenül kell befolyást gyakorolni a' katonaság' szellemére. —

Bem sergei a' győzedelmeket inkább keresték mint az eszmék' jelentőségét. Keveset okoskodtak; de sok löport szaglának, és sok veszélyből vágták ki magukat olly főtisztek' vezénylete alatt, kik az erdélyi aristocratiához tartozván inkább tekintetének e' mozgalmas időkben reactionariusoknak, mint az utóbbiak' kergetőinek.. Bem' zászlóaljait bizton lehet azok közé sorolni, mellyek aránylag kevés értelmes szuronyt számláltak. Ennél fogva ott legkevesebb politikai okoskodás folyt, 's nem lehetett köztársasági demonstratioktól tartani. —

Mind ezen sergeknél sokkal fontosabb vala a' felsö tábor; mert az ország' politikai irányáról számánál és közelségénél fogva, midőn akart határozhatott volna.

Kérdés tehát: köztársasági hajlamu volt-e Görgei ármádiája 's adott-e rokonszenve által az april 14-ki határozatra alkalmat?

A' felsö sereg irányáról a' legelsö de felette meglepö nyilatkozat van a' váczi hires proclamatioban, melly jan. 5-kén jelent meg.

E' kesernyés hangu vádiratban a' sereg és a' fövezér, a' kormánynak és a' pártoknak hibáztatásába vegyül 's a' tábor iránti intézkedéseken túl, még a' politikai eszmék fölött is biráskodik.

Mert a' tisztikar' megegyezéséből a' váczi proclamatioban határozottan kinyilatkoztatja Görgei:

hogy a' forradalmi kormánynak többé nem engedelmeskedik;

hogy csak Mészáros Lázártól, mint törvényes hadügyministertől, fogad el rendeleteket;

hogy az ármádia csak az 1848-ki törvényeket védendi; végre,

hogy a' sereg minden köztársasági irány ellen tiltakozik és annak ellenszegülni fog.

Épen midőn Schlick tábornok Debreczent fenyegette és Perczel a' honvédi bizottmány elnökével összeveszett; épen midőn a' forradalmibb emberek, reményeiknek utólsó horgonyát Görgeibe vetették, kit némelly előzmények szerint, magok pártjához számitottak: — e' perczeiben az izgatottságnak, érkezik meg azon hir, hogy a' felső tábor nagyobb része nem tudni merre vette utját és az engedelmességet felmondotta.

Illy átalános alakban terjedt el a' váczi esemény.

Róla Kossuth' körözetéből sokan beszéltek; de minden más versio nélkül.

A' vád, Perczel' sereg-testeitőli elszakadás miatt hangzott Görgei ellen; — noha mint a' forradalom után világosságra jött, ez Vetter tábornok és az egész tábornoki kar' terve szerint történt volt.

A' valóságos ok be lőn leplezve.

Követi interpellatiok után sem emlitett Kossuth a' váczi proclamatio tartalmáról semmit.

'S a' képviselők csak a' világosvári nap után, midőn a' forradalmi okiratok napfény elébe kerültek, olvashatták el e' nyilatkozványát a' felső seregnek.

Olly könnyü volt mondani és elhitetni, hogy a' rejtelmes külön szakadás, 's 18 ezer katonának a' harcztéréről eltünése Görgeinek dictátori hatalomra vágyását jelenti; hogy nem találták czélszerünek helyébe olly okot terjeszteni elő, mellynek benyomása a' kedélyekre kétségesebb lehetett.

Hetek töltek el, mig semmi adat vagy hir nem szárnyalt az események előteréről visszavonult tábornokról. Az alatt Klapka és Bem nevei merültek fel. Dembinszky érkezék meg 's vette át a' fővezérletet. Damjanics említteték, mint növekedő talentum.

Végtére kezdett egyegy kedvező tudósitás is szárnyalni Görgeiről; de csak mint dugárusi czikk, melly a' rendőrminister által vont vámsorompóján az eszmeközléseknek átcsempészteték. Azonban a' kormánylap' hivatalos számai minél ritkábban bajlódtak e' névvel, 's csupán a' kápolnai ütközet' körülményei helyeztették a' honvédi bizottmány' elnökét azon állapotba hogy a' képviselőház előtt, a' fővezényletre vonatkozó intézkedések miatt majdnem állandó kérdéssé tétethessék Görgei' pályája, multja, szerepe és hatásköre.

Mert Kossuthnak — e' percz óta — politikájához tartozék, mindent, mi Görgeit kedvetlenité vagy ingerlé a' képviselőház parancsából teljesiteni.

Hogy ki legyen a' tábor' fővezére, és ki léptettessék le e' hivatalból ?, erre nézve a' világon legjáratlanabb biró a' parlament.

'S a' debreczeni képviselők valóban olly szerények valának, hogy a' kormány' hatalmát megnyirbálni és saját cselekvényességök' körét terjeszteni, önszántokból a' világon legutoljára akarták volna.

De Görgeire nézve erélyeseknek, söt hatalomfoglalóknak kellett lenniök.

Mert Kossuth okvetlenül ezt kivánta.

Igy vala kénytelen maga a' képviselőház előbb Dembinszkyt léptetni föl Görgei ellen, aztán Dembinszkit letenni, 's Görgeire bizni a' főparancsnokságot, és három nap mulva határozatát ismét oda módositani, hogy már nem Görgei, hanem Vetter legyen a' valóságos fővezér.

Ezen rátukmált erélyeskedésből következett aztán, hogy Damjanicsnak hő vágyai közé tartozék, két század huszárt küldeni Debreczenbe, és szétveretni ama nagyszáju jacobinus conventet, melly Kossuthot örökké szélsőségekre kényszeriti; — igy vált viszont természetessé, hogy a' képviselőház az ármádia akaratjától kezdett rettegni, 's mindig tartott, hogy Görgei, kit Kossuth dictátorságra törekvőnek festett le, valamit forral.

Könnyen magyarázható tehát a' szertelen hatás, mellyet a' táborból megtérő kormányelnök' azon nyilatkozata tett, mikép az ármádia (az az Görgei) sürgeti a' függetlenség kimondását, 's ha a' ház késend, a' katonaság veszi a' hatalmat kezei közé.

Pedig az ármádia sürgetésének a' világon semmi alapja nem volt.

A' felső sereg hires fenyegetései a' függetlenségnek — ha a' ház vonakodnék — a' katonaság általi proclamálhatásáról, csak Kossuth' forró képzelődésében léteztek.

A' dolog menete ez volt: — Kossuth, bár örökké bálványoztaték, szünetlenül féltette hatalmát és népszerüségét. Nem állitom, hogy e' félelem nála az aljasabb nemü önzés' ködébe burkolt rém volt. Söt hihető, miként magát a' gondviselés' eszközének tekintvén, kire egy nagy missio van bizva, erkölcsi és vallásos kötelességének hitte, személyében, néha túlóvatossággal is, a' hazát oltalmazni. Annyi bizonyos — eredett legyen bár honnan — hogy Kossuth eleinte a' képviselőház iránt magánykörben sem mutatott haragot; de az alvidéki csapatoknak a' tiszamelletti seregtestekkel és a' felső táborral történt egyesülése után, több alkalmat használt föl, kétértelmü helyzetbe hozni 's egymás által gêniroztatni a' parlamentet és ármádiát. Ő rövid időköz alatt sokszor fordult meg

a' táborban, mi hivatalos állásánál fogva természetes volt. Illyenkor talált mindig rést, társalgás vagy értekezések közt, a' képviselőház felé vezetni a' figyelmet, 's épen nem kedvező világitásban tüntetni föl viszonyait a' debreczeni gyülés irányában „Millyen boldog vagyok — szóla egy alkalommal, midőn a' főhadi szállásra érkezett — millyen boldog vagyok, hogy a' parlament zsarnoksága alol menekülve, bár rövid idöig, az önök baráti körébe vonulhatok!" Átalában a' tábornokok elött többször állitotta, hogy a' követek eröltetik öt olly lépésekre, mellyeket nem helyeselhet; de kénytelen engedni, mert a' parlament magához ragadott minden hatalmat. E' nyilatkozatai olly hatást gyakoroltak még a' kétkedöbb vérmérséküekre is, hogy a' harag a' képviselök ellen a' seregben naponként növekedett, mind addig, mig a' tábornokok és törzstisztek a' hadviselet' terrenumánál fogva, többször jöhetvén a' polgári helyzetüekkel érintkezésbe, a' dolgokról a' mysticus fátyol, mellybe takartatának lehullott és az igazság' arcza kitünt. — Midön Görgei elöször jött Debreczenbe, még a' követikarnak tulajdonitá az ellene intézett megtámadások' nagy részét, és adjutánsától hallottam, hogy ök — t. i. a' tábornok kiséretében lévök, — akkor semmit sem óhajtottak inkább, mint a' kiabáló szájhösöknek — az az a' képviselöknek — rendbeszedését.

Valamint pedig nem a' legszerencsésebb világitásba állitatánk a' sereg elébe; szintugy midön Kossuth a' táborból haza jött, mindig hallának a' képviselök hireket a' katonai kényuralomra törekvésröl, és hogy van egy, ki nem válogat a' dictaturára vezetö eszközökben; de ha a' ház meg nem hasonlik, akkor ö (t. i. Kossuth) élete' koczkáztatásával is védendi a' nemzet' szabadságát és a' napoleoni kisérleteket meg fogja hiusitni. —

Szóval : én örömmel elhiszem ugyan , hogy Kossuth nem akarta az országgyülés által a' nem-kedvelt tábornokokat, a' katonaság által pedig a' már többé szintén nemkedvelt országgyülést semmivé tenni.

Azonban ha részrehajlatlan kivánok maradni ; el kell ismernem , hogy a' kormányelnök többnyire a' körülötte levők által izgatva, gyanus volt a' képviselőház' és gyanus az ármádia' irányában, 's nem kételkedem, hogy midőn a' körülmények' kölcsönös félreismerésénél fogva, a' két erő egymással összecsapott volna : erre Kossuth, bár nem rendezett tervből, de legalább a' szenvedélyeknek ollykori magát-átengedése által, és ollykori alaptalan nyilatkozatainál fogva leglényegesebben folyandott vala be. —

Ő marczius közepe után a' képviselőházra különösen föl volt ingerülve; részint Madarász közelgő bukásáért; részint a' verificatio' kérdésének, mint hitte, reactionarius irányu tárgyalása miatt; részint pedig a' mérséklett pártnak gyorsan növekedő befolyása' tekintetéből.

'S a' 25-ki gyülésben, midőn a' képviselők közt terjedő rosz szellemet szigoruan megrótta, a' vádak és buzditás közé olly eszméket vegyitett, mellyek akkor homályosoknak látszottak, de ha most, miután az eseményeк' egész csomaga kezünkben van, olvastatnak át, levíhatlan meggyőződéssé emelik, hogy Kossuth a' mikor Debreczenből a' sereghez távozott, már szilárdul eltökéllette a' mérséklett irány ellen, mellynek ragályosságától a' parlamentet féltette, egy statuscsint eszközölni; és a' függetlenség' kimondására nem vala többé szüksége a' katonaság által nógattatni; mert az egész terv elkészitve vala — mielőtt szekerébe ült volna, 's az ármádia részéről nem buzditást várt, de legfelebb ellenszegüléstől tartott.

A' táborban nem is hozta szándékát komoly kérdésként és sok egyén elött föl.

Csak társalgás közt emlité.

Pártoltaték pedig egyedül Nagysándor József tábornok által.

Klapka emliti ugyan Damjanics és a' saját nevét is.

Damjanicsra nézve csak ellenkező hallomást hozhatok föl, mi semmit sem fog bizonyitani, miután Klapka személyesen jelen volt Kossuth' javaslatának megpenditésekor. De a' mi magát Klapkát illeti: — ez esetben csodálkozással kell az ö gyors és semmi körülmény által nem motiválható megtérésére gondolnom.

Mert midön ö Debreczenbe, mint ministeri helyettes eljött, 's néhány napot ott vala mulatandó, hogy aztán Buda' ostromának komolyabb megkezdése elött a' sereghez visszatérhessen: ekkor a' tábornok ur egypár követnek érzékenyen festette le a' rosz sensatiot, mellyet az april 14-ki határozat az ármádiában támasztott, 's kérte: hatnának, a' sereg' moralis erejére támaszkodva, a' függetlenségi nyilatkozat' megváltoztatására; mert másként az elégületlenség nagy leend, 's a' fegyelem föntartása áldozatokba fog kerülni. Hiszen — mondá — mi még kihirdetni sem merjük a' 14-ki határozatot, és bizonyosan annak köztudomásra jutásakor tömeges lenne a' tisztikar' lemondása, 's néhány majdnem nélkülözhetlen egyént vesztenénk el.

Görgei fövezér is Buda' ostroma után Debreczenbe jövén, hasonló szinekkel festette le az ármádia' hangulatát. Néhány követ és egy felsöházi tag elött „hazug hir terjesztésnek, 's komédiási fogásnak" mondá azon tudósitást, mintha a' sereg a' függetlenségi nyilatkozatot óhajtotta vagy sürgette volna. 'S Görgei a' haza' megtartásáért kivánta a' jelenlévö követektöl, olly intézkedések' foganatba vételére hatni, mellyek april 14-ének kimondhatlanul káros következményeit megfordithassák; mert különben mind

mondá — nyakunkra hozza Kossuth az oroszt, 's nyakunkra fogja az egész világot hozni.

E' töredékekből is látható, miként a' felső sereget nagy ábrándozás nélkül köztársasági irányunak mondani nem lehetett.

Az egész magyar fegyveres erő több anti-monarchicus elemet számlált ugyan, mint a' polgári status; mert a' hevesebb vérü fiatal emberek — kiket a' márcziusi napok vontak a' közép és felső tanodákból a' „Forradalmi csarnokba" „a' Museum' terére" és a' politikai nagy világba — a' rácz mozgalom óta a' katonai pályán indultak, maguknak dicsőséget 's hatalmat, eszméiknek pedig érvényt szerezni. — De ha ezen köztársasági hajlamuak' mennyiségét az ármádia' összes létszámával hasonlitjuk össze; vagy ha csak az intelligentiát vesszük is tekintetbe, 's ugy keressük föl az arányt: — mind két esetre kétségtelennek marad, hogy felette kevés procentjét tette az ármádiának azon töredék, melly „vörös" „fehér" vagy akármi szinü köztársaságról álmodozott. —

Lássuk végtére: vált-e a' forradalom kitörése után republicanus hajlamuvá a' n é p?

Ha akkor midőn a' horvátok keresztül jöttek a' Dráván, helyettök egy osztrák tábornok császári királyi ezredekkel lépte volna át az ország határait: — ez esetben a' nép, mint a' jelenségekből gyanitható, csakhamar az aristocratia és provisorius kormány ellen nyilatkozandott volna, 's felkelésével épen azokat üldözendé vala, kikért később vérét ontá.

Mert min fordult az egész kérdés meg? Mi volt a' tömeg' rokonszenvére nézve az eldöntő momentum?

A' r o b o t é s u r b é r i t a r t o z m á n y o k e l t ö r l é s e. A' nép az 1848-ki törvények alatt a' f ö l d' f e l s z a b a d i t á s á n kivül mást nem is értett. — Az 1848-ki

czikkekhez ragaszkodunk, az az nem adunk dézmát és robottot :" ez vala a' faluk' philosophiája, még september' kezdetén.

Miután pedig nagyra becsülte a' föld fölszabaditását, fontos kérdés volt előtte: kitöl nyerte e' kegyelmet?

A' traditionalis eszme vala: az urak nyomják a' népet, a' kormány oltalmazza.

Ezen eszme' analogiája, átvitték a' törvényczikkekre is.

És senki sem hozhat nálunk példát föl, hogy valamelly törvény' üdvös intézkedéseit ne tulajdonitotta volna a' nép kizárólag a' királynak.

De az 1848-ki eredmények olly véletlenek és olly kirivó módorban valának eszközölttek, hogy a' bécsi deputátióig mindenröl, a' legtarkább elöadások keringettek még a' kunyhókban, még a' pásztortüz elött, még a' puszták' közepén is.

„Az uj szabadságot Kossuth kérte és a' király adta":
ebben állapodott meg a' népvélemény.

Később terjedni kezdettek az országban mindenféle aggodalmak az 1848-ki törvények tartóssága iránt.

A' nép figyelmes lön; mert érdekelteték.

Ingadozott véleményében, 's minthogy változásokról hallott, régi gyanuja megint fölébredt. Bizonyosan az urak akarják nyomni a' népet: — e' gondolat kezdett harapózni.

Illy perczben ütött ki a' rácz mozgalom; mi más irány felé vezette a' tömeg' eszméit, a' nemességgel együtt tett szolgálatok és küzdelmek közt.

Ekkor már a' nép „az uj szabadságon kivül" a' magyar fajt is féltette az országban lakó többi népek megtámadásától.

Látható vala, hogy a' király iránt hü és ragaszkodó, a' fegyvert fogott népségek ellen pedig felböszült és kihivó modoru volt a' magyar nép.

Ha tehát septemberben egy neutralis erőre bizatik a' rend' helyreállitása, a' tömeg mihelyt tudja, hogy az urbéri engedmények vissza nem vonatnak, az aristocratiát Kossuthtal együtt odahagyta volna; akár törvényes akár törvénytelen terrenumon álljon az országgyülés.

A' nép a' legalitás' kérdése által nem mozgattaték.

Az 1848-ki törvényeknek közjogi része elötte nagy fontosságu nem volt.

És bizodalmatlansága a' nemesség iránt csak az által enyészett el, hogy a' melly erö az 1848-ki törvények megsemmisitéséért, a' magyar faj által lakott földre eljött, az nem katonaság volt hanem szintén népfaj, mint a' rácz, még egy kedvetlenebb különbséggel, azzal t. i., hogy a' rácz csak a' kebelében lakó magyarokat támadta meg; mig a' horvátok olly földre jöttek, mellyhez, a' nép' fogalma szerint, semmi közök nem lehetett. Mert kiki ur a' maga házánál.

A' midön tehát a' bán a' Drávát átlépte, a' magyar saját ösztönéböl védelemre készült. Kossuth népgyüléseket hirdetett. És a' nép az elsö harcz után a' horvátokkal, feltétlenül Kossuthé lön, kinek egyedül tulajdonitá e' megtámadás után „az uj szabadságot" is. —

Egészen a' végsö perczekig nem változtak e' részben a' viszonyok.

— Kossuth mondja, hogy katonára van szüksége. Küldünk katonát.

— Kossuth mondja, hogy fizessünk.

Fizetünk.

— Kossuth rendeli, hogy kiki fegyvert fogjon.

Fegyvert fogunk....

Igy okoskodott a' nép.

April 14-ke előtt és után semmi különbség.

A' függetlenséget a' nép nem követelte, 's Kossuth a' titkos ülésben, olly dolgot állitott, melly elő nem került. De ha Kossuth kivánta volna, a' nép ezt követelendi vala, akárminő véleményt nyilvánit a' debreczeni országgyülés.

Nincs tehát itt szó eszmékről.

Egyénről van.

A' nép' legkisebb töredéke sem volt nálunk köztársasági.

A' nép azt sem tudta: mi a' respublica?

Meg sem tanulta volna.

A' tömeg a' mostani forradalom alatt szintolly mértékben monarchicus vala, mint Bocskay Bethlen Gábor és II-ik Rákóczy Ferencz korában. Csakhogy inkább szerette Kossuthot; mint „az elégületlenek'" hajdani vezéreit, az akkori nép.

'S ebben fekvék a' veszély.

A' forradalom' jelenetei közt épen a' nép monarchicus hajlama összekötve egy név bálványozásával, vala a' legaggasztóbb.

Ezért lehetett a' criticus perczekben mindentől tartani. —

„Megingatták-e a' magyar nemzet ősi monarchicus hajlamát az ujabb kor' eseményei? Lehet-e egy uj europai conflagratio esetében nálunk socialisticus köztársasági mozgalmaktól tartani?" — Ezen nagy kérdésekkel foglalkoztam több iven át. Hogy különösen: mennyire érdekelteték vagy támadtaték meg a' monarchismus, viszontagsá-

gokkal teljes regeneratioi törekvéseink által? — e' kérdés' megfejtése végett 1-ször az 1825-ki országgyüléstöl a' februári napokig 's onnan a' forradalom' valóságos kitöréséig terjedö idöt; 2-szor magát a' forradalom' korszakát vizsgáltam át. —

Reméllem részrehajlással nem vádoltathatom. Szigoru valék az egyének és elvek irányában, nem tekintve: az egyének barátaim-e? és az elvek össze voltak-e multammal fonva? — Ki egy óriás crisis után és egy beláthatlan jövendö' küszöbén, ki az idö' nagy jelenetei közt, ki e' sebes és szétáradó és mindent elboritó mozgalmában az eseményeknek, midön az egyén sorsával és szenvedésével többé tekintet alá alig jön, ki illy világrendületek alatt is, magára és cotteriájára tud gondolni; nem pedig a' szabadság', az állományi rend', a' törvények iránti tisztelet', a' család', a' nemzetiség', a' haza', az europai sulyegyen' és az aláásott társadalom' még megmenthetö érdekeire: az olly politikus megérdemlené, hogy mint az uzsorás és hamis pénzváltó a' synagogából, kiüzessék a' közbecsültetés' szentegyházából; mert most mindent el kell türni, csak a' türelmetlent nem, 's minden használhat ügyünknek, csak az árt, ki, midön akármiként segiteni kell és megmenteni a' megmenthetöket, tulmakacs elöeszméi, kedvencz egyénei, és majomszeretettel ápolt párttörekvései iránt.

Miután illy szempont vezérelt, természetes vala, hogy regeneratioi éveinkröl és a' forradalomról ábránd 's rajongás nélkül szólottam.

Nem tömjéneztem az elvek' és kikürtölt embereinknek.

Fölmerültek számos hibáink, hibái minden pártnak, mellyek által rendre destruáltatánk, mellyek által vandalmódra lerombolt atott sok hasznos fogalom, sok kiméletet igénylö érdek: bár, szerencsénkre, a' legföbb állami fo-

galmak és a' legmélyebb társulati érdekek még állanak vagy könnyen helyreállithatók.

E' vizsgálatok után hátra van, felvett tárgyamat illetöleg, a' 3-ik szempont t. i. a' forradalom által elhintett eszméknek befolyása a' néptudalomra.

Itt a' socialisticus és anti-monarchicus irányok közül csak az utóbbik lehet szönyegen; mert munkám elején az elsöt már tárgyaltam.

A' véres polgárháboru még mindenütt a' világon nyomokat hagyott a' közerkölcsökben és közéletben.

Nálunk sem folyt a' legconcentricusabb érdekek miatt olly hosszas küzdés, a' nélkül, hogy utókövetkezményei teljesen kimaradjanak.

Álhatatosan hiszem, miként, bár mennyi nemes érez van a' magyar' kedélyében, még is azon népek iránt, kikkel folytatott harczai majdnem az irtó-háboru alakját vették föl, nem lehet még minden visszaemlékezései nélkül a' kedvetlen multnak; de nagyon tévednénk, ha nála rögzött ellenszenvet és fajgyülöletet vélnénk találhatni melly valaha uj kitörések' anyagjaul szolgálhatna. — Szó sincs illy ingerültségröl. Söt gyanitható, miként magának a' köznépnek hangulatában naponként bizonyos törekvés látszik, tisztába jönni az iránt: hogy minö érdekek' kölcsönös kimélete mellett lehetne együttélésöket türhetövé söt barátságossá tenni?

De haszintén csalódom is a' tömegnek kibékülési szándékában, — haszintén a' polgárháboru vérpatakaival, és szörnyelmeivel, messze taszitotta volna egymástól a' küzdö népfajokat: mind a' mellett semmi ok nincs, melly legtá-

volabbról is oda mutatna, hogy e' fajellenszenvek elvek iránti ellenszenvre átváltozhassanak, és a' politikai szenvedélyeket, egészen szembetett kormányformák' zászlói alá hajthassák.

Illy vészes antipathiáktól nincs miért tartani.

A' mi forradalmunk a' közérzületet nem mérgezte ugy meg, mint némellyek hinni vagy másokkal elhitetni akarnák.

Egyébiránt ezen megjegyzés által nincs szándékom szépiteni a' nemzetiségek közti feszültséget. Csak azt nyilvánitám, mit minden tud, hogy a' fajok' eddigi vitályai még olly pontra nem sülyedtek, mellyen visszahassanak a' különbözö nemzetiségeknek a' tron iránti hajlamaira. — Továbbá, ha a' provisoriumnak és Kossuth rövid kormányzóságának a' magyar nép mostani hangulatában még föltalálható befolyását tekintjük, szintén van okunk reméllleni, hogy a' forradalom' tanpénze nálunk nem vala olly magas, mint más országokban.

Tettleg april' 14-ke óta köztársasági igazgatás alá kerültünk, 's a' temesvári csatáig alig volt merész és végsö eszme, mellyel mint specificummal, mint csalhatatlanul ható gyógyszerrel, ne igyekeztek volna a' hazát megmenteni.

S' maradt-e a' nagy polgárháboru után egy forradalmi eszme, mellyet a' nép mint kincset, keblébe zárt, hogy a' körülmények' kedvezésekor kamatoztassa?

Szemlét tartottam a' mult felett. 'S ha olvasóim végig kisérték kimutatásaimat, kétségbe vonni alig fogják, miként az europai mozgalmak' kóranyagaiból egyik sincs a' magyar nép vérébe oltva. —

Vagy tán a' provisorium megkedveltette a' köztársasági törekvéseket?

Ugyan van-e, ki a' forradalmat lépesönként követvén,

hiheti, hogy népünk a' köztársasági eszmék iránt a' legkevesebb érdekkel viseltethetik ?

'S nem épen attól lehetett félni, hogy monarchicus hajlamai olly tévutra sodorják, — mi által egy egyén iránti rajongása őrültségig fokoztatik ?

És most is a' nép a' forradalomból csak egy emléket őriz.

A' nagy tömeg most sem szünt meg Kossuthot bálványozni.

Nem egy eszme; de egy név által vilanyoztatik föl.

Fog-e láza sokáig tartani ?

'S ha tartana, van-e okunk e' miatt az állami rend' megőrizhetése felől elcsüggedni ?

Emlékezzünk a' multra vissza.

A' szathmári béke véget vetett a' Rákóczy - forradalomnak.

De megszüntette-e e' fejdelem' emlékének varázsát?

A' rodostói bujdosó a' népnél mindig tiszteletben tartaték. Hibái feledve valának. Neve körül a' szenvedés fénykört vont. Emlékét a' számüzetés megszentelte.

Rákóczy a' szathmári béke után 24 évvel holt meg.

Ezen idő alatt a' magyar nemzet' sebeinek orvoslására igen kevés történt. Annyi legalább nem, mint a' mennyit a' körülmények engedtek, az érdekek felfogása igényelt, és az uralkodóház europai viszonyai javasoltak volna.

'S még is a' Rákóczy-név imádása egyenlő volt-e a' háborgási szellemmel ? Vala-e nálunk rögzött lázzadási hajlam azért, mert a' forradalom' vezére emlegetteték, 's mert rá csak mély megindulással gondolt azon nép, melly kedvenczeinél még a' szenvedéseket is erényül számitja föl?

Nem, — a' magyar a' szathmári béke óta a' nagy „bujdosó" haláláig egyaránt józan, nyugodt és a' hibás bánásmódot is elszántsággal tűrő volt.

Rákoczy meghal 1735-ben april 8-án.

Csakhamar a' habsburg-család fiága kimulik 's a' leányörökösödés' rendje miatt európai háboru támadt, egy véres és veszélyes háboru, mellyben a' pragmatica sactio' mostani értelmezése és Mária Theresia trónja kétséges koczkajátékon vala.

'S a' legnagyobb lelkesedéssel kik védték az elhagyott királynöt, és a' megtámadott trónörökösödést ?

A' magyarok.

'S valljon a' hét éves háboruban nem harczolt-e vitézül az, ki nemzeti emléknek tartotta Rákóczy' nevét, 's kegyelettel tekintett Rodostó felé? Valljon a' „bujdosó" iránti rokonszenv, egy rövid mámor után, folyt-e többé be a' trón iránti hüség' megingatására ?

Én szerencsétlenségnek hiszem a' Kossuth - bálványzást; de olly hamar lehet a' kibékített érdekek által sorompót vonni e' fetis-tisztelet' rosz következményei ellen, hogy országunk' nyugalmát ezen gyönge oldalról sem féltem.

Különben is már az értelmes 's vagyonos rég túl van a' fascinatión. Szemeit többé nem forditja Iconium felé. Nem remél, nem vár semmit Kossuth' világszabadsági óriás vállalataitól. Söt valóságos csapásnak hinné, ha ezen nagy izgatónak neve megint az események' rohamába sodortatnék.

EREDMÉNYEK.

Gyülpontba vonom az eddig mondottakat. —

Igyekeztem kitüntetni:

hogy a' magyar nemzet ugy hozzászokott az önkormányzáshoz és maga a' köznép annyi természetes hajlammal bir az anarchia' kikerülésére, miként a' forradalom' legrendetlenebb perczeiben is mértéket tartott, és szenvedélyeinek határt szabott;

továbbá, ugyan ezen józan értelménél, tiszta jelleménél és megtörhetlen ruganyosságánál fogva, a' magyar nemzet mihelyt a' forradalomnak vége szakadt, tüstént fölfogta új helyzetét, 's valamint mindent kikerült, mi által a' polgárháboru' utolsó vonaglásaiban nemtelen vérontássá és czélnélküli torzsalkodásokká fajult volna; szintugy komoly 's méltóságteljes hangulata által, mellyel az ostromállapot' ideje alatt magát folytonoson kitünteti, nem csak megérdemelte de birja is már a' közbecsültetést és birja a' polgárisodás' népeinek osztatlan részvétét:

ezen józanságból a' magyarnak és a' katonai kormány' erélyes de igazságos bánásmódjából következett, hogy nálunk az ostromállapot elleni bünökre ugyszólván eset sem fordul elö és a' marczialis törvények' szigora a' népszellem által megszelidült. —

Igyekeztem kitüntetni:

hogy a' magyar-jellem' alapvonásai

o l l y a n o k, mellyeknél fogva az ostromállapot' sulya ezentúl sem lehet annyira nyomasztó mint másutt szokott, továbbá

o l l y a n o k, minél fogva — ha különben a' kormány czéljaiban fekszik — az ostromállapotot akármikor megszüntetni lehet, viszont annélkül, hogy e' lépés miatt nagy bonyodalmak támadhassanak.

Mert a' magyar azon kivül, miszerint sok önkormányzási ügyességgel bir, és legjobban a' sok-kormányzás nélkül vezettethetik, még jelleménél fogva gyülöli az alattomosságot és százados institutióinál fogva hozzászokott a' nyilvánossághoz: következöleg, a' titkos társulatok' öszhangzó müködésétöl kezdve, az összeesküvésekig és egy egyetemes fölkelés' kézalatti rendezéséig, minden olly bünöktöl teljesen ment, minden olly ármányokra teljesen alkalmatlan, mellyek a' marczialis törvényeket vérengzövé, a' marczialis törvényekböli kilépést pedig veszélyessé teszik.

A' magyar nép' e' szerencsés tulajdonainak földeritését azért láttam szükségesnek; mert tapasztalásból tudom, hogy a' nemzet maga épen nincs elkeserítve az ostromállapot miatt és a' marczialis törvények' szigorát szivesebben elhordozza a' provisoriummal együtt, mintsem viszonyai nem-kedvezö hangulatok közt nyerjenek definitiv rendezést. A' magyar érzi, hogy a' nemzetéletben egy pár év kevés; mig az elvétett irányok' következései sokak és terhesek lehetnek.

De, noha nálunk a' katonai kormányra nézve az uralkodó vélemény ez; még is, ha a' monarchia' érdekei csakugyan követelik, magyarország nem kiván a' testvér tartományoknak a' rég sovárgott alkotmányosság' élvezeteiben gátul lenni, 's a' magyar szellemet ismerö ember annyit

okvetlenül garantirozhat: hogy bár melly perczben szüntessék meg az ostromállapot, bizonyára nem Magyarország fog az lenni, a' hol a' polgári igazgatásra visszatérés rázkodásokra vagy rendetlenségekre használtassék jelszóul. — Hiszem, hogy más helyt sem idézend crisist elő a' kivételes igazgatás' félbeszakitása, — de nálunk tudom. —

Folytatom fő eszméimnek egy gyülpontba vonását. —

Igyekeztem munkámban kitüntetni:

hogy a' magyar nép egy europai conflagratio' esetében is nem könnyen fogná a' divatos eszmék miatt, a' lázzadás' kanóczát megragadni és nem olly kész, mint más országokban sok helyen a' tömegek, az állami rend' legfőbb elvei és a' társadalom' legféltettebb érdekei ellen a' megtámadás' trombitáit harsogtatni, 's a' harcz' fegyvereit forgatni.

Miután pedig az europai demagogiának jelszava: köztársaság' a' socialismus alapján, — vizsgálat alá vettem a' magyar nép szellemét, a' mint a' tények által manifestatiot nyert, hogy kinyomozhassam; mekkora hajlam vagy ellenszenv van a' tömegnél és a' miveltebb osztályokban 1-ször a' socialismus, 2-szor a' republicanismus iránt?

Mi a' socialismust illeti:

megmutattam, hogy azon urbéri mozgalmak és azon birtok-kérdések, mellyek a' februári forradalom előtt nálunk socialis szinezetüeknek mondattak, ha szigoruan analysáltatnak, legtávolabbi rokonságot sem fognak kitüntetni a' socialismus' alapelveivel;

megmutattam, hogy a' magyar nép az egész forradalom alatt sem a' kormány gyöngeségét, sem Kossuth kaczérkodását a' legszélsőbb eszmékkel, sem az önként kinálkozó alkalmat nem ragadta meg a' socialisticus irány kitüzésére és a' hol gyér esetei a' birtokfoglalásoknak előkerül-

tek, a' vitály majd nem mindig az 1848-ki törvények' hiányaiból támadt 's nem vonatkozott a' tulajdon' eszméjének megingatására;

megmutattam, miként magyarország' földészeti viszonyaiban, a' magyarfaj vagyoni helyzetében, erkölcsében, szokásaiban és társadalmi fogalmaiban aránylag olly kevés indokok vannak a' socialisticus irányokkali rokonszenvre, hogy ha a' forradalom alatt távol tartotta magát majd minden ide vonatkozó tényektöl, még kevésbé lehet félni, hogy közelebbröl vezérzászlóul tüzze ki vagy fogadja el a' socialismust.

Mi a' republicanismust illeti:

Mint világismert dolgot, feslesleges volt bebizonyitanom, a' magyar nép' monarchismusát a' lefolyt századok alatt. Csak azt kelle kijelentenem, hogy az átalakulási kor' kezdete óta, midön a' magyar a' tétlenség' álmából fölrázatva, hatni kezdett és müködésének irányaival az europai törekvések' színvonalát gyakran megközelité, — hogy, ismétlem, e' fejletdus idöszak óta, fordultak-e elö olly vágyak és doctrinák, mellyek a' királyság' eszméinek népszerütlenitésére vezethettek? — Csak azt kelle továbbá kijelelnem: hogy a' februári franczia forradalom óta, a' magyar forradalom kiütéséig és a' világosvári napokig, tett-e a' nemzet' lelkületére és mekkora invasiot a' köztársasági szellem? — maradt-e a' provisorium alatti helyzetnek nyoma a' néptudalomban? — 's ha a' magyar nép e' vészes de rövid aerából valami emléket vitt a' jelen korszakba át, mellyen most is rajongó hévvel csüng; valljon ezen emlék eszme-e vagy csak név, törekvés-e vagy csak ragaszkodás, republicanismus-e vagy csak Kossuth-bálványzás, egy Fetis-imádat, mellynek áldozópapjai naponként fogynak és oltárai rövid idön a' történészet ritkaságtárába tétetnek át?

Hogy azonban ennyi kimutatást minél egyszerűbben terjeszthessek elő, történeti vázlatát adtam a' főbb eszmeirányoknak, mellyek 1825-től fogva az utolsó pozsoni diéta február elötti részéig a' törvényhozást és a' közvéleményt foglalatoskodtatták. —

A' sérelmi tér rehabilátióin kivül

a' radicalismus

a' nemzetiség

a' magyarország' önállóságára törekvés

valának e' korszak' vezéreszméi.

Én e' kérdések beltartalmát és küljelenségeit, én a' körülök magukat gruppirozó' pártok' czéljait és eljárását, erényeit és hibáit részrehajlatlanul fölhoztam; midőn ez által a' pártok' 's eszmék' philosophiai történészetére anyagokat szolgáltattam, egyszersmind ugy hiszem, elég világosan bebizonyitám, hogy 1825 óta a' februári forradalomig semmi tény vagy törekvés nem folyt be a' magyar nemzet' monarchismusának gyöngitésére.

Hasonló módrendszerrel és egészen hasonló czélból tárgyalám, a' februári napoktól kezdve a' magyar forradalom kiütéséig, 's onnan april 14-keig és a' rövid provisoriumon át a' fegyverletételeig terjedő időt.

Nem bókoltam az eszmék' és egyének bitorlott tekintélyének; de méiy tisztelettel hajlom meg a' magyar nép' kimeríthetetlen becsületessége, józan értelme 's apadhatatlan áldozati készsége elött. Ezen események rég elfeledtették velem a' hatalmasok' hibáit, a' pártok' gyávaságát, Kossuth' borzasztó könnyelmüségeit, a' honvédi bizottmány' imbecillitását, a' pazérlásokat, a' rendetlenségeket, 's azon bünök' és gyarlóságok' összegét, mellyek miatt különben undorral kellene visszatekinteni a' leélt napokra.

Reméllem, hogy összeállitásaim kétségtelenné teszik, miként minden külszíne mellett a' provisorium' köztársa-

sági irányának, a' nemzetben a' monarchismus meg nem ingattatott 's ha Anglia' szellemét Cromwell és a' „kerek fejüek'" fanatismusa évek alatt nem tudta állandólag megváltoztatni, még kevésbé lehet hinni, hogy a' magyar nemzet, — mellyben a' miveltek nem szerették a' köztársaságot, a' miveletlenek nem ismerték — ne oltalmazta volna meg a' forradalom' rövid vihara alatt a' királyság iránti ezer éves szeretetét. —

Előadtam dióhéjba szorítva munkám' vázlatát, hogy az olvasók könnyen áttekinthessék a' tényeket, mellyek mostani helyzetünket constatirozzák.

E' helyzetből kell kiindulnunk.

'S hazánk' sorsa nagy mértékben függ első lépéseinktől.

Érzem, hogy a' ki e' röpiratba foglalt fő eszméket igazaknak hiszi, annak lényegileg más irányban kell haladni, mint annak, a' ki tartalmukat, és igy az azokra épített következéseket is, tagadja.

Őszinte akarok lenni.

Mert miután annyian és annyit áldoztunk vagyonunk' életkilátásaink' és életörömeink' öszvegéből; miután a' legbecsesebb szellemkincsek, mellyekre a' meg nem tört sziv' vágyai sovárgottak, a' forradalom miatt majdnem egészen elvesztették becsöket — mint a' mesében a' fösvény' aranyai egy daemon' vesszöjének érintése által csillogó föványporrá változtak — : illy körülmények közt nevetséges volna visszadöbbenni apró félreértésektől, épen nekünk, kik a' nagy szenvedéseket is megtanultuk a' Stoa' tanitványainak közönyével hordozni.

'S ki gondolna most nehány égett agyu' neheztelésére

vagy megtámadásaira, most midőn a' nemzetet kell megmenteni, 's nem a' kedvelt utópiákat?

Opiniorum commenta delet dies: — ez vigasztalásunk, kiket különben sem emelt soha vállaira az újjongó tömeg.

Elmondom tehát: mi volt czélja e' röpiratnak?

A' czél, melly irásakor örökké elöttem lebegett, következő vala:

1-ször) Kivántam szerényen figyelmeztetni azon magas helyzetüeket, kiknek bár nem mindent, de valóban sokat adott kezökbe a' sors nemzetünk' jövendőjéből; — továbbá, szintén figyelmeztetni minden ügybarátait a' rendezett szabadságnak, hogy hazánk egy forradalom' daczára is, annyi elemeivel bir a' mérséklettségnek, annyi kezességeit nyujthatja a' nép' higgadt és józan gondolkozásának, 's annyi el sem rombolható anyagait őrzi keblében a' rendnek és a' stabilitásnak — e' szót t. i. a' legnemesebb értelemben véve —: miként nem lehet többé az iránt kétkedni, hogy a' ki a' monarchia' fönmaradását és virágzását szivén hordja, annak Magyarország' és a' magyar nemzet' érdekeinek elősegéllésére kiváló gondot kell forditani.

2-szor) Óhajtottam honfitársaimnak elmondani, hogy most nálunk, a' mult évek' szerencsétlenségei miatt, a' hazaszeretetnek egy ábrándos iránya fejlödhetett ki, melly a' távol vidékeken legelteti a' képzelődés' szemeit, kelet és nyugot felé forditja a' figyelmet, üres vágyodásokba olvad föl, 's még hitet táplál olly változások iránt, mellyek be sem következhetnek, hasznosak sem volnának.

Tudom, hogy aránylag kevés az értelmiség közt e' tétlen-sovárgók' száma.

Tudom hogy naponként apad.

De, ne kiáltsam-e, azért mert sokan kiábrándultak, ne ismételjem-e aggódó kebellel és szünetlenül: hagyjatok föl e' gyümölcstelen szemlélkezésekkel, mellyek mint a'

katangkorót a' szél, álláspont nélkül sodorják kedélyeiket egy sivatagban tovább és tovább, hol semmi egyébbel nem fogtok találkozni, mint az üres csengések' déli bábjaival, — ezen álnok légjelenetekkel, mellyek a' vándor elött lépésenként messzebb vonulnak? Ne kivánjatok csolnakázni a' délibáb' tengerén, 's megenyhülni hüvös hullámiban! — Ez lehetetlen.

Tudom, hogy ama kevesek, kik külsö lendületek által reméllenek javitást állapotainkon, alig valami kivétellel, nem a' teljes fölforgatást óhajtják.

Annyi gyakorlati esze nálunk az értelmiség' majd minden tagjának van, miként ne kivánjon többé a' szélvészbe vetni, hogy megint dudvát arasson.

Kiki látott a' forradalom' vérjeleneteiből eleget arra nézve, hogy egy második forradalom' csalóka képeit viszszautasítsa.

De, a' mit Kossuth borzasztó könnyelmüséggel csekélynek tartott, most sokan a' küldiplomatiát hiszik panaceánknak.

Az europai viszonyok' erejéhez vetik ki reményök' horgonyát.

Majd rendezve leend minden, — Anglia' tridense, Istambul' félholdja, a' parlamentté változtatott némethoni templomok' szószékei eligazitják belügyeinket; ezt mondják ők, 's várják és sóvárogják munkálatlanul, mint Horácz' földmivelöje, dum defluat amnis.

Már pedig illy légvárépitö politikának alig leend egyéb következése mint zsibbadásban tartása a' tevékeny erőknek, elhanyagolása a' valódi élet' igényeinek, és olly sült galamb utáni áhitozás, melly a' henyék' étvágyát fölébresztheti, de kielégiteni aligha fogja.

3-szor) Megmutatni akartam azt, a' mit az élet ezer hangokkal zúg minden elfogulatlan' fülébe, hogy nagy hi-

bák követtettek el azok által is, kik pártvezéreink voltak, 's kiknek egy része végkép letünt a' láthatárról, mig a' többiek a' Hellespont' partjain, Elö-ázsia' hegyei mögött, Londonban, Párizs' tömkelegében és Északamerika' öserdöi közt bolyonganak.

Valamint másfelöl kétségtelen, hogy az ittmaradók soraiban szintén találkoznak, kiknek keblében nem aludott ki a' hazafiság' vestatüze, és a' kik gondolatok és tettek által tudnak örködni a' közjó' fentartása fölött.

Vesztettünk; de ne veszítsük el önbizalmunkat.

A' száz milliókra menö dulás és kár, a' népes városok' leégése, a' szorgalmas falvaknak földdel egyenlövé tétele, az elpusztitott erdök, a' kiprédált gabnatárak, az igavonó marháknak és az ipar eszközeinek beállott hiánya, 's minden nagy és nagyobb csapásai a' polgárháborunak, mellyek most az érzéketlen' szemeiböl is könnyeket facsarnak, nehány év alatt feledve és kipótolva leendenek. De ha magunk iránt vesztenök el hitünket; ha abban kétkednénk, miként erély és munkásság által sem válhatunk saját sorsunknak mestereivé; ha nehány embertöl — kik már lehetetlenek — képzelnök jövendönket feltételezettnek, 's nem a' létezö nemzettöl, az itt maradt, élö és munkáló hazafiak' öszvegétöl: — oh! már akkor soha kiépülni nem tudnók a' két rövid év' bösz hatását, akkor a' nyil a' nemzet' szivét találta és életerét metszé ketté, mert a' ki magát hagyja el, azt az istenek okvetlenül elhagyják.

Bizzunk saját munkásságunkban, bizzunk belsö, használható eröinkben.

Várjunk, reméljünk mindent éberségünktöl, iparkodásainktól, eszélyességünktöl.

Ne keressük máshelyt hanem itthon, ne várjuk mástól hanem közvetlenül magunktól a' politikai irányt, mellynek sinórvonalain haladni fogunk.

Ezt tartottam szemelött röpiratomban, 's ezt tartsa a' nemzet szemelött teendőinek elhatározásakor. —

4-szer) Munkám többnyire az eszmék történészetével foglalkozott 's bár röviden de hün kivánta előadni a' legfőbb kérdéseket, mellyek 25 év alatt hazánk' közvéleményét mozgatták.

A' rajzból, mellyet állapotainkról nyujték, látható volt, hogy mostani viszonyaink lényegileg különböznek a' régiektől.

Tágitani kell politikánkat.

Az előbbi alapok nem eléggé szélesek, az előbbi anyagok nem eléggé czélszerüek.

Felednünk és tanulnunk kell, — de emlékeznünk is.

A' ki nem feled, előitéletekért és létesithetlen dolgok miatt küzd, mellyeknek napja lejárt.

A' ki nem tanul, rosszul fogja választani hatásterét és a' munkásság eszközeit.

A' ki nem emlékezik, teljesleg nélkülözendi épitményeiben a' történészeti basist; pedig e' nyolczszáz év óta alkotmányos országban istenerővel sem fog senki a' mult' feltétlen ignorálása mellett maradandó müvet emelni.

5-ször) Midőn az eszmék' fejleményeit vázoltam, czélom volt részrehajlatlan szigorral megbirálni a' pártok' söt még a' pártárnyolatok' eljárását is.

Miért?

Számot adok tettemről.

Kitüntetni akartam, miként 1825-től a' temesvári csatáig és a' világosvári meghódolásig, midőn a' függöny leeresztetett 's a' szerepek bevégződtek, — minden párt, t. i. a' conservativek, az ellenzék, a' centralisták, a' február előtti radicalok, a' Batthiány-többség a' forradalmi mérséklett töredékek (nem is emlitve a' forradalmi szélsőket) együtt

vagy egymás után nagy botlásokat, hibákat, és fonákságokat követtek el.

Egyik sem ment a' vád alól.

Hibáztak ellenfeleink és hibáztunk mi.

Kár volna vetélkedni a' szeplötlenség' koszorujáért: — nem a' sziv, de a' belátás' szeplötlenségét értem itt.

És kiáltó igazságtalanság lenne, minden felelösséget az eredményekért, akár az elmulasztások akár a' cselekvényesség' tekintetéböl, valamellyik párt nyakára varrni.

Mindig szerettük a' hazát; ámbár gyakran rosszul szolgáltuk.

De más felöl valamint némelly tunyák és anarchisták, némelly csökönyösök és fölforgatók mindig és kivétel nélkül ártottak; valamint egyéneket fog átkozni a' történészet és az élö nép, — 's ne is adja a' végzet, hogy kárhoztatásuk visszarettentésül az unokák' fülébe ne harsogjon!: szintugy a' pártok együtt és fölváltva hasznos óhajtásokat létesitettek, és kártékony törekvéseket semmisitettek meg. Egyik az alkotásban, másik a' fentartásban müködött. Mindenik a' maga módja szerint áldozott a' haza oltárain; mindeniknek áldozata gyakran volt kedves az ég elött. 'S nagy fölfuvalkodásra mutatna, ha még most is, midön kölcsönösen annyi alkalmunk volt a' kiábrándulásra, valamelylyik párt monopolizálni akarná a' hazafiság' és eszély' reputatioját. — Egyik sem maradott a' küzdpálya' homokján; mindenik fél lesodortatott az események' vihara által. Többé kevésbé bünösök, többé kevésbé ártatlanok, . . . egyikök sem szerencsés.

De végtére is még él a' magyar nemzet, 's fönáll a' monarchia, melly nélkül nincs jövendönk.

Gondolkodni kell tehát a' munkálkodásról; mert az csengés és zsibbadtság nem élet.

Szebbé kell tenni, gazdagabbá hatalmasabbá, e' földet, mellyen lakunk.

A' polgárháboru sebei begyógyítandók.

A' romok tisztitandók és kiigazitandók.

És mennyi új épitésre van szükség!

Már kérdés : kik a' jövendő kömivesei?

Kik fognak e' szegény megrongált hazán segiteni?

Kik viendnek ki bonyodalmainkból, 's fognak egyenesen a' czél felé vezetni?

Kiknek segitségével válandunk a' birodalom hasznos kiegészítő részévé 's virágzó országgá? —

Erre minden birodalmi erők' kölcsönös együttműködése kell.

'S hát különösen nálunk?

Különösen nálunk egyik párt sem kell — kizárólag.

Nem azért fogytunk meg számban, nem azért változtunk meg viszonyokban, hogy még most is a' régi ellenszenvek által hasitgassuk magunkat, mi töredékek, még apróbb töredékekre.

Nincs szüksége a' hazának' az anarchistákra, a' tanszerint forradalmiakra, a' megpeshedtekre és a' kezöket összedugókra.

De szüksége van e' honnak arra, hogy miután a' pártveszekvés' tárgyainak többnyire ugy is végök szakadott; az egész ország' értelmes és becsületes politicusai közül, a' lehetség' minden emberei, a' pártok' minden használható tekintélyei, vállvetve közremunkáljanak.

'S milly kiindulási pontok szerint?

a) Magyarország érdekeit — mint nemzeti párt — elömozditani;

b) azon birodalmi egységet, melly nélkül Austria nagyhatalmasság nem lehet, 's melly nem csak a' marczius alkotmánynál de a' dolgok' megmásíthatlan természe-

ténél fogva egyaránt életkelléke fönállhatásunknak, a' szükséges határok közt kifejteni ;

c) a' társadalom alapjait az azt elemeiben fenyegető europai destructiv irányok' megrohanásaitól oltalmazni; mert egy socialisticus természetü kitörés' diadalma más helyt a' polgárisodást, a' közjogi intézményeket és a' vagyont, nálunk pedig még ezen kivül a' magyar nemzet létezését is gyökereiben fenyegetné. —

Itt végződik a' jelen röpirat.

Általa inkább irtani és tájékozni, rostálni és szemelgetni, mintsem alkotni akartam.

Közelebbi munkám szintén cselekvendőink felől fog szólani, — ha elkészülhet.

Óhajtásom volna rendre a' felmerülő főbb kérdéseket tárgyalni, 's a' mennyire erőmtől kitelik, a' mostani időkhez mért politikánk épületéhez anyagszereket hordani.

